
2009

Mat og industri

Status og utvikling i norsk
matindustri

ANDERS R. NORDLUND (RED.)

NILF

Norsk institutt for
landbruksøkonomisk forskning

Norsk
Landbrukssamvirke

NHO
MAT OG DRIKKE

INNOVASJON
NORGE

Statens landbruksforvaltning
Norwegian Agricultural Authority

NHO
MAT OG BIO

Norsk Nærings- og Nytelsesmiddelarbeiderforbund

Redaktør	Anders R. Nordlund
Tittel	Mat og industri 2009. Status og utvikling i norsk matindustri
Prosjekt	Mat og industri 2009 (F049)
Utgiver	Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning (NILF)
Utgiversted	Oslo
Utgivelsesår	2009
Antall sider	139
ISBN	978-82-7077-744-0
ISSN	1502-1491
Emneord	Norsk matindustri, matindustri, mat- og drikkevarer, næringsmidler, økonomiske nøkkeltall, omsetning, produksjon, rammebetingelser, råvarepriser, særavgifter, internasjonal handel, markedsutvikling, konjunkturer, konkurranse

Litt om NILF

- Forskning og utredning angående landbrukspolitik, matvaresektor og -marked, foretaksøkonomi, nærings- og bygdeutvikling.
- Utarbeider nærings- og foretaksøkonomisk dokumentasjon innen landbruket; dette omfatter bl.a. sekretariatsarbeidet for Budsjettnemnda for jordbruket og de årlige driftsgranskningene i jord- og skogbruk.
- Utvikler hjelpemidler for driftsplanlegging og regnskapsføring.
- Finansieres av Landbruks- og matdepartementet, Norges forskningsråd og gjennom oppdrag for offentlig og privat sektor.
- Hovedkontor i Oslo og distriktskontor i Bergen, Trondheim og Bodø.

Forord

I år publiseres konjunkturrapporten *Mat og Industri* for tiende gang. Oppdragsgiverne for rapporten er Innovasjon Norge, NHO Mat og Bio, NHO Mat og Drikke, Norsk Landbruks-samvirke, Norsk Nærings- og Nytelsesmiddelarbeiderforbund og Statens landbruksforvaltning.

Rapporten har som formål å beskrive status og utvikling på sentrale områder for matindustrien, som omfang, økonomiske nøkkeltall, rammebetingelser, markedsutvikling, konkurransevne m.m. Rapporten avsluttes med en egen konjunkturundersøkelse gjennomført blant norske aktører i matindustrien.

Rapporten retter seg mot et bredt publikum, mot matindustrien selv og dens leverandører, mottakere, ansatte, politikere, studenter og andre med interesse for norsk matindustri.

Anders R. Nordlund har vært prosjektleder og redaktør. Han har skrevet rapporten i samarbeid med Mads Svennerud, Jakob Utgård, Julie Nåvik Hval og Art Van Zanten Magnussen. Asbjørn Veidal har også bidratt. Johanne Kjuus har gått igjennom rapporten og kommet med mange konstruktive innspill og bidrag. Siri Fauske har stått for klargjøring av manuskriptet for trykking. Vi vil til slutt takke medarbeidere og ressurspersoner hos oppdragsgiverne for godt samarbeid og nyttige innspill underveis.

Oslo, april 2009

Ivar Pettersen
direktør

Innhold

	Side
SAMMENDRAG.....	1
SUMMARY.....	4
1 OM NORSK MATINDUSTRI	7
1.1 Norsk matindustri – en del av verdikjeden for mat	7
1.1.1 Stor avtaker av produkter fra norsk primærnæring.....	7
1.1.2 Sentral leverandør til forbrukermarkedet	9
1.2 Oversikt over matindustriens bransjer	11
1.3 Oversikt over rapportens struktur og innhold	15
2 STATUS OG UTVIKLING	17
2.1 Innledning.....	17
2.2 Sysselsetting	18
2.3 Bedrifter.....	21
2.4 Produksjonsverdi	24
2.5 Struktur.....	27
2.6 Regional betydning.....	30
2.7 Kompetanse og utdanningsnivå	33
2.8 Bruttoinvesteringer	35
2.9 Verdiskaping	37
2.10 Produktivitet	39
2.11 Finansielle nøkkeltall	40
2.12 Utenlandske direkte investeringer	44
2.13 Status og utvikling i EUs matindustri	45
2.13.1 Sysselsetting.....	45
2.13.2 Bedrifter	47
2.13.3 Omsetning.....	49
2.13.4 Struktur	51
2.13.5 Handel med mat- og drikkevarer	52
3 RAMMEBETINGELSER.....	55
3.1 Innledning.....	55
3.2 Norsk landbrukspolitikk.....	55
3.2.1 Importvernet	55
3.2.2 Markedsordninger.....	56
3.3 Handelspolitikk	57
3.3.1 WTO – Landbruksavtalen	57
3.3.2 EØS-avtalen	61
3.3.3 Handelspolitiske forpliktelser i EFTA.....	64
3.3.4 GSP-ordningen for utviklingsland.....	64
3.3.5 Kvotehandel med jordbruksvarer og fisk.....	65
3.3.6 Andre handelsordninger.....	67
3.4 Avgifter og gebyrer.....	69
3.4.1 Utvikling i avgiftssatser og avgiftsnivå	72

	Side
3.5 Tilskuddsordninger.....	76
3.6 Lønnskostnader.....	79
4 KONKURRANSEEVNE.....	81
4.1 Innledning.....	81
4.2 Økonomiske konjunkturer.....	81
4.2.1 Endringer i norsk økonomi 2008/09.....	81
4.2.2 Internasjonale konjunkturer.....	83
4.2.3 Valutasvingninger.....	84
4.3 Handel med mat- og drikkevarer.....	86
4.3.1 Utvikling i handelen med mat- og drikkevarer.....	86
4.3.2 Utvikling i handelen på bransjenivå.....	89
4.3.3 Handelen sett i forhold til produksjonsverdi.....	90
4.4 Markedsandeler.....	91
4.5 Prisutvikling.....	93
4.5.1 Utvikling i internasjonale råvarepriser.....	93
4.5.2 Betydningen av endrede råvarepriser på verdensmarkedet.....	95
4.5.3 Sammenligning av utvalgte råvarepriser i Norge og EU.....	96
4.6 Vurderinger av matindustriens konkurranseevne.....	102
4.6.1 Råvareprisutvikling.....	102
4.6.2 Lønnsnivå.....	103
4.6.3 Skatte- og avgiftsnivå.....	105
5 KONJUNKTURUNDERSØKELSEN.....	107
5.1 Formål og gjennomføring.....	107
5.2 Matindustriens utvikling i 2008.....	109
5.2.1 Høyere volum og høyere priser ga økt omsetning.....	109
5.2.2 Uendret resultat før skattekostnad, men bransjeforskjeller.....	110
5.2.3 Stabil sysselsetting.....	111
5.2.4 Stabile investeringer og økt innovasjon.....	111
5.2.5 Bransjevis oppsummering.....	113
5.3 Forventninger til 2009.....	114
5.3.1 Totalt sett: Flere med positive enn negative utsikter.....	114
5.3.2 Fortsatt tro på omsetningsvekst.....	115
5.3.3 En del bedrifter tror på bedre årsresultat før skatt.....	117
5.3.4 Sysselsettingen forventes å gå ned.....	117
5.3.5 Lavere investeringer, fortsatt innovasjonsvilje.....	118
5.3.6 Redusert tilgang til kreditt.....	120
5.3.7 Bransjevis oppsummering.....	121
REFERANSER.....	123
VEDLEGG 1: Bransje- og næringsinndeling.....	127
VEDLEGG 2: Fylkesvis fordeling av sysselsatte.....	129
VEDLEGG 3: Avgifts- og tilskuddssatser.....	131
VEDLEGG 4: Internasjonal handel.....	135

Sammendrag

Sentral bidragsyter i norsk industri

Norsk matindustri er en sentral aktør i den norske matkjeden og en stor bidragsyter til verdiskaping i norsk industri. Norsk matindustri er Norges nest største industribransje etter verkstedindustrien og står for 19 prosent av industriens totale produksjonsverdi, 18 prosent av industrissysselsettingen og nesten 15 prosent av alle industribedrifter. Den samlede forbruksutgiften til mat- og drikkevarer i norske husholdninger var i 2008 på 208,6 mrd. kroner, og samlet bruker en gjennomsnittshusholdning ca. 11,3 prosent av den totale forbruksutgiften på mat- og alkoholfrie drikkevarer.

Totalt produserte de 48 500 sysselsatte i denne industrien mat- og drikkevarer for ca. 160 mrd. kroner i 2008, og mens sysselsettingen gikk opp 1,2 prosent siste året gikk produksjonsverdien opp med 5,2 prosent. Generelt sett, er bruttoinvesteringene i matindustrien noe lavere enn i øvrig industri, og investeringene utgjorde i 2008 ca. 3,9 mrd. kroner og det er en nedgang på 6,5 prosent fra året før. Om lag 16 prosent av norsk industris verdiskaping (målt som bruttoprodukt) kommer fra norsk matindustri, og i 2008 utgjorde verdiskapingen 35,2 mrd. kroner.

Verdiskapingen og arbeidskraftsproduktiviteten i matindustrien viser imidlertid noe svakere utvikling enn i øvrig industri de senere årene. Utviklingen i driftsmargin for matindustrien er betydelig svakere enn for øvrig industri, og i 2007 gikk driftsmarginen ned 0,4 prosentpoeng (til 3,7 %), mens den for industrien totalt gikk opp med 1,5 prosentpoeng (til 7,6 %).

Norsk matindustri er en variert industri med alt fra store børsnoterte foretak og samvirkeselskaper med mange tusen ansatte, til enkeltpersonsforetak med produksjon hjemme på gården. Totalt var det i overkant av 1 400 bedrifter i norsk matindustri i 2008. Matindustribedriftene er generelt sett større enn bedrifter i industrien for øvrig, og sysselsetter i gjennomsnitt 34 personer per bedrift mot 27 i industrien totalt. Bedriftene er spredt rundt om i hele landet, der strukturen bl.a. er et resultat av de distriktpolitiske målene som ligger i norsk landbrukspolitikk.

Industrien påvirkes av skiftende rammebetingelser

Store deler av norsk matindustri er basert på norske råvarer og produktene omsettes, med unntak av fisk, også i stor grad i det norske forbrukermarkedet. Med økende internasjonal konkurranse på hjemmemarkedet er det for en samlet norsk matindustri viktig med gode rammebetingelser. For den jordbruksbaserte matindustrien som i hovedsak baserer produksjonen på norske jordbruksråvarer er spesielt importvernet av stor betydning.

Importvernet for jordbruksprodukter gjør det mulig for Norge å ha høyere priser på jordbruksråvarer enn verdensmarkedets priser. Importvernet beskytter så vel primærproduksjonen som matindustrien. Jordbruksavtalens målpriser begrenser hvilket innenlands prisuttak som er tillatt innenfor dagens tollsatser. Dagens markedsordninger for kjøtt og egg er i endring og det ser ut til at målprisen på disse produktene og en del av virkemidlene som markedsregulator i dag har til rådighet

for å jobbe for å oppnå disse, kan forsvinne fra 1. juli i år. Dette kan få effekter for maktforholdene i verdikjeden.

Internasjonale rammebetingelser i form av avtaler Norge har sluttet seg til, har en betydelig innvirkning på utformingen av politikken og rammebetingelsene for primærprodusentene og industrien innen norsk matsektor. Ny WTO-avtale ser foreløpig ut til å vente på seg som følge av finanskrisen og gjennomførte og forestående endringer i det politiske lederskapet blant flere av de sentrale aktørene på verdensmarkedet.

Samtidig pågår det forhandlinger om en ny artikkel 19-avtale som vil gi økte kvoter for tradisjonelle landbruksvarer inn til Norge fra EU, mens det fra EUs side også presses på for å få nye forhandlinger om protokoll 3 i EØS-avtalen, om bearbejdede landbruksvarer.

I tillegg til norsk landbruks- og handelspolitikk, er det høye kostnadsnivået en sentral rammebetingelse for norsk matindustri, der høye avgifter og lønninger er med på å påvirke kostnadsnivået. I 2008 utgjorde innkrevde avgifter totalt 22,3 mrd. kroner, der særavgiftene 97 prosent av totalt innkrevd beløp. Generelt sett er avgiftsnivået som norsk matindustri påvirkes av høyere enn for eksempel hos våre naboland, noe som kan være med på å påvirke grenshandelen. Lønnskostnadene i matindustrien utgjorde i 2007 128,7 mrd. kroner, der lønnskostnadenes andel av andre kostnader og avanse er mindre for matindustrien (49 %) enn for øvrige industri (65 %). Samtidig har de relative lønnskostnadene i Norge i forhold til våre handelspartnere de siste årene økt. Norske timelønnskostnader for alle ansatte i gjennomsnitt (både funksjonærer og industriarbeidere) i industrien var 28 prosent høyere enn et handelsvektet gjennomsnitt av våre handelspartnere i 2008.

Matindustrien møter økende konkurranse

Selv om det norske matmarkedet i all hovedsak fortsatt er basert på norsk produksjon, er norsk matindustri i økende grad konkurranseutsatt. Den økonomiske situasjonen er en del av det som påvirker matindustriens konkurransevne. Som en del av norsk økonomi påvirkes også norsk matindustri av den pågående finanskrisen, selv om matindustrien stor sett kan sies å være noe mindre konjunkturavhengig enn andre industrier.

Handelen med mat- og drikkevarer sier også noe om norsk matindustriens konkurransevne. Fra 1995 til 2008 økte importen av mat- og drikkevarer med 204 prosent, og utgjorde i 2008 23,0 mrd. kroner ekskl. bearbejda fisk og fiskevarer. Den økte importen har også ført til at hjemmemarkedsandelen har gått ned de senere årene, fra 90 prosent i 1995 til 84 prosent i 2008. Eksporten har fra 1995 til 2008 økt med 59 prosent og utgjorde 4,8 mrd. kroner ekskl. bearbejda fisk og fiskevarer. Eksportandelen har imidlertid endret seg lite de senere årene og lå på om lag 4 prosent i både 1995 og 2008.

Et annet forhold som påvirker både konkurransevnen til norsk matindustri og handelen med mat- og drikkevarer er nasjonal og internasjonal prisutvikling. De siste to årene har det vært store svingninger i internasjonale jordbruksråvarepriser. I løpet av 2007 økte prisene på sentrale jordbruksråvarer på verdensmarkedet kraftig. Prisveksten fortsatte i starten av 2008 og frem mot sommeren, for så å kollapse i løpet av høsten som følge av høy produksjon og internasjonale økonomiske problemer. Som følge av at importvernet på jordbruksråvarer varierer betydelig

mellom ulike varer, har de internasjonale prissvingningene ulik effekt på ulike varegrupper. Enkelte varer blir mye påvirket av internasjonale prisendringer, enkelte varer blir bare noe påvirket, mens andre varer ikke blir direkte påvirket av internasjonale prisendringer. Økte målpriser i Norge både i juli 2008 og januar 2009 kombinert med prisfall internasjonalt har ført til en økt prisdifferanse mellom norske og internasjonale råvarepriser, og da spesielt for melkepulver og ost. For å utligne råvareprisforskjellene er satsene for prisnedskrivningstilskuddet økt for å kompensere for råvarekostnadsulempene til industrien.

Svak optimisme i matindustrien

Som i øvrig økonomi, var 2008 et relativt godt år i norsk matindustri. Resultatene fra konjunkturundersøkelsen viser at 2009 også vil bli et relativt bra år for store deler av norsk matindustri. På lik linje med annen industri har matindustrien gått inn i en periode med svakere økonomiske konjunkturer. Mye tyder likevel på at matindustrien ikke er så påvirket av nedgangskonjunkturer som mange andre industrier og sektorer. En stor andel av matindustribedriftene forventer at omsetningen vil fortsette å øke i 2009, og andelen bedrifter som tror på bedre økonomiske resultater er større enn andelen som tror på dårligere resultater. På den andre siden, forventes sysselsettingen å gå noe ned, og det er også en overveiende andel som mener at investeringene vil bli lavere i 2009 enn i 2008.

Matindustrien er en viktig verdiskaper i Norges langstrakte land. Her ser vi fruktproduksjon i et område hvor både jord og hav er rike på ressurser og som den grønne og den blå matindustrien har sitt utspring fra.

FOTO: © TINES DATABANK

Summary

Important contributor to the Norwegian industry

The Norwegian food and drink industry plays a central role in the Norwegian food-production chain and is a large contributor to the total value added in Norwegian industry. The Norwegian food and drink industry is the second largest industry in the country, behind the engineering industry; it yields 19 percent of the total industrial production value, it employs 18 percent of the total industrial work force and has almost 15 percent of all industrial companies.

In total, the 48 500 employees in this industry produced food and drink for approx. NOK 160 billion in 2008; while the employment in this industry increased with 1,2 percent, the production value increased with 5,2 percent. In general, the gross investments in the food and beverage industry are lower than in the other industrial branches; the investments in 2008 amounted approx. NOK 3,9 billion, which was a decrease of 6,5 percent compared to last year. About 16 percent of the added value (measured in gross product) in Norwegian industry comes from the food and drink industry and it amounted NOK 35,2 billion in 2008.

The value added and labour productivity in the food and drink industry has shown a weaker development over the last few years in relation to the other industry branches. The development of the operating margin in the food and drink industry has been significantly weaker compared to the other industries; in 2007 it decreased 0.4 percentage point (to 3.7%), while in the industry as a whole the operating margin increased with 1,5 percentage point to (7.6%).

The Norwegian food and drink industry is a diversified industry, with everything from large corporations listed at the stock exchange and co-operatives with many thousands of employees, to sole proprietorships with a small scale production at the farm. In 2008 there were in total 1 400 companies in the Norwegian food and drink industry. Companies in the food and drink industry are generally larger than those in other industries and they employ in average 34 persons, while the average is 27 persons for the companies in Norwegian industry as a whole. The companies are geographically spread around the country, which is partly the result of the political goals for the rural areas, which are part of Norwegian agricultural policies.

The industry affected by the changing framework conditions

Large parts of the Norwegian food and drink industry is based on Norwegian agricultural products and most of their processed products, with an exception for fish, are being sold on the domestic consumer market. With increased international competition on the domestic market, appropriate framework conditions is important for the Norwegian food and drink industry. For the food and drink industry, which is based on raw materials from Norwegian agriculture, import restrictions are of great significance. The import restrictions on agricultural products enable Norway to have higher prices than world market prices.

The import restrictions protect both the producers and the processors of the raw materials. In the annual negotiations between the Ministry of agriculture- and food

and the Norwegian Farmers unions, targetprices for different agricultural products are agreed upon. Targetprices provide a domestic price ceiling and depends on sufficient tariff levels.

Today's marked regulation for meat and eggs is changing. The target price for these products, as well as some of the instruments today in use to avoid marketsurpluses might vanish from the 1. of July, this year. This might affect the negotiating power in the production chain.

International agreements have significant influence on the design of policies and regulations for the producers and processors of raw materials in the Norwegian food chain.

It appears that we have to wait for a new WTO-agreement, as a result of the ongoing financial crises and changes in the political leadership amongst a number of key players in the world market. Negotiations concerning a revised article 19-agreement is in process, The result of these negotiations are expected to increase quotas on traditional agricultural products that can be imported from the EU into Norway. The EU urges also new negotiations concerning protocol 3 in the EEA-agreement, regarding processed agricultural products.

In addition to Norwegian agricultural and trade policies, the high level of costs is a part of the important framework within the Norwegian food and drink industry operates. High wages and excise taxes are also determining factors. In 2008 a total of NOK 22,3 billion was paid in food and beverage excise taxes. In general, the level of excise tax that affects Norwegian food and drink industry is higher than for instance in the rest of Scandinavia; this might also be of influence on cross-border shopping. The costs for wages in the food and drink industry amounted NOK 128.7 billion in 2007. The labour costs portion of the total costs, including net profit, is smaller in the food and drink industry (49%) than in other industries (65%).

However, the relative labour costs in Norway have increased the last few years. The labour costs per hour for all employees in the Norwegian industry (officials and labourers), were on average 28% higher than the average of our trading partners in 2008.

Food and drink industry meet increased competition

Even though the Norwegian marked for food and drinks is still based on domestic production, the Food and drink industry meets increased competition. The overall economic situation also influences the competetive ability of the food and drink industry. However, the food and drink industry seemes to be less reluctant to economic cycles than many other sectors.

The trade in food and drinks also says something about the competitiveness of the industry. From 1995 to 2008 the import of food and drinks increased by 204 percent, and amounted NOK 23.0 billion (processed fish and fish products not included). This has also led to a decreased domestic marked share: from 90 percent in 1995 to 84 percent in 2008. The export has increased from 1995 to 2008 with 59 percent and amounted NOK 4.8 billion (processed fish and fish products not included). The portion of export has changed little the last few years and was about 4 percent both in 1995 and in 2008.

Also the development of the prices on the domestic and world marked affects the competitiveness of the Norwegian food and drink industry and the trade of

these products. The last two years, there has been great fluctuations in international prices on agricultural products. In 2007 prices on a number of important agricultural products increased considerably.

The price increase continued in the beginning of 2008 until the summer, but when autumn came, the prices dropped dramatically because of high production and international economical problems. As a result of different tariffs on the various agricultural products, the international price fluctuations had different effect on the various product groups. Some products were very much affected by the price fluctuations, while others were not. The targetprices on agricultural products in Norway that were increased in both July 2008 and January 2009, have contributed to an increased price difference between Norwegian and international prices. This was especially the case for milk powder and cheese. To compensate the Norwegian food and drink industry for these growing pricegap, a substantial increase in compensatory payments to the domestic industry were decided by the government.

Moderate optimism in the food and drink industry

As in the rest of the economy, 2008 was a relatively good year in the food and drink industry in Norway. Results from an economical survey show that 2009 will be a relatively good year as well for the larger part of the Norwegian food and drink industry. As in the other branches, the food and drink industry feel the effect of the weaker economic situation in the world. However, there is reason to believe that the food and beverage industry is not as much affected by the economic crisis as many other industries and sectors. A large portion of the companies in the food and beverage industry expects to see a further growth of turn-over in 2009. Also the portion of companies that expect better economic results in the year to come is greater than the portion that doesn't. On the other hand, both employment and investments are expected to be lower in 2009 compared to 2008.

1 Om norsk matindustri

Norsk matindustri er Norges nest største industribransje og produserer mat- og drikkevarer for om lag 160 mrd. kroner. Matindustrien er en variert industri med alt fra store børsnoterte foretak og samvirker med mange tusen ansatte til enkeltpersonforetak med hjemmeproduksjon. Bedriftene er spredt rundt om i hele landet og produserer matvarer i stor grad basert på norske råvarer. Matindustrien produserer varer hovedsakelig til det norske forbrukermarkedet og er en sentral del av verdikjeden for mat og en viktig del av norsk matsektor.

1.1 Norsk matindustri – en del av verdikjeden for mat

I det følgende gis en kort beskrivelse av matindustriens forhold og samspill med primærleddet og salgs/handelsleddet samt utviklingen i forbrukermarkedet.

1.1.1 Stor øvtaker av produkter fra norsk primærnærings

Norsk matindustri består av virksomheter med bruk av ulike norske og utenlandske råvarer i ulikt omfang. Deler av matindustrien baserer i liten grad produksjonen på norske jordbruksvarer, som for eksempel deler av drikkevarebransjen. Samspillet med norsk primærnærings varierer derfor etter produksjoner og i forhold til ulike politiske rammebetingelser nedfelt i norsk landbrukspolitikk og internasjonale avtaler om landbruksvarehandel.

Den landbruksbaserte matindustrien som foredler kjøtt, melk, egg, korn og poteter er i hovedsak tollbeskyttet. Den delen av matindustrien som produserer industrielt bearbejdede produkter, også kalt RÅK-varer (fruktyoghurt, bakervarer, iskrem, sjokolade m.m.) er tollbeskyttet for jordbruksråvarene som inngår i RÅK-varene. Andre deler av matindustrien som fiskevarebransjen og deler av drikkevareindustrien, er i svært liten grad eller ikke beskyttet med toll.

Mellom den landbaserte matindustrien og landbruket er det et gjensidig avhengighetsforhold. Formålet med importvernet er å sikre avsetning av norske jordbruksråvarer. Siden de norske råvareprisene er høyere enn på verdensmarkedet, får RÅK-industrien kompensert for råvareprisulempen i form av tollsatser på konkurrerende importvarer eller råvarer til nedskrevet pris. Tilskudd er aktuelt dersom tollsatsene alene ikke gir råvarekompensasjon. Prisen som bonden får for sine produkter kan ikke settes høyere enn at matindustrien får omsatt sine produkter i markedet, og økte kostnader i industrien må i stor grad bæres av bonden dersom importvernet eller de øvrige rammebetingelsene ikke gir rom for økte priser til forbruker.

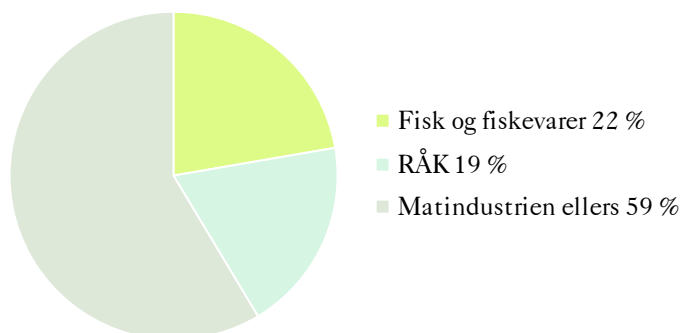
Kostnadsnivået i Norge er høyt sett i internasjonal målestokk og reflekterer utstrakt samhandling mellom politikk, forvaltning og næring for å sikre et levende landbruk over hele landet.

Norsk matindustri, med unntak av fiskevarebransjen konkurrerer først og fremst på hjemmemarkedet. Fiskevarebransjen som baserer produksjonen sin i stor grad på norske fiskeråvarer, eksporterer imidlertid det meste av sin produksjon og er avhengig av å ha så god markedsadgang som mulig på verdensmarkedet.

Norsk matindustri hadde i 2007 en samlet produksjonsverdi på 152 mrd. kroner, hvorav om lag 22 prosent er knyttet opp fiskevarebransjen, 19 prosent mot den bearbeidende industrien mens 59 prosent er knyttet opp mot matindustrien ellers, som også er den delen av norsk matindustri som har sterkest avhengighetsforhold til det norske landbruket. Det må imidlertid understrekes at dette er et noe grovt anslag.¹ Figur 1.1 viser fordelingen mellom de ulike delene av matindustrien.

Figur 1.1

Fordeling av produksjonsverdi på ulike deler av matindustrien

Eierstrukturen i norsk matindustri er todelt: Industri som er aksjeselskaper og industri som er organisert som samvirker. Fiskevarebransjen, drikkevarebransjen og sjokolade- og sukkervarebransjen er utelukkende aksjeselskaper, mens samvirkene preger kjøtt-, meieri og kornbransjen. Samlet sett står samvirkebedriftene for ca. 45 prosent av den totale produksjonsverdien i norsk matindustri, når man ser bort fra fisk.

¹ Forutsetninger: Ser vi på den samlede produksjonen av RÅK-varer i norsk matindustri, foreligger det ikke noen samlet statistikk over dette. NILF har derfor med bakgrunn i SSBs industristatistikk (2009), omsetningstall (tilbakeregnet til produksjonsverdi) fra Nielsens markedsrapport (2009), storkonsumhusholdningsmarkedsrapporten til Sissel Flesland Markedsinformasjoner (2008) gjort et grovt anslag for RÅK-industriens produksjonsverdi. Dette anslaget viser at RÅK-industriens produksjonsverdi ligger på om lag 29,1 mrd. kroner inkludert øl og mineralvann.

1.1.2 Sentral leverandør til forbrukermarkedet

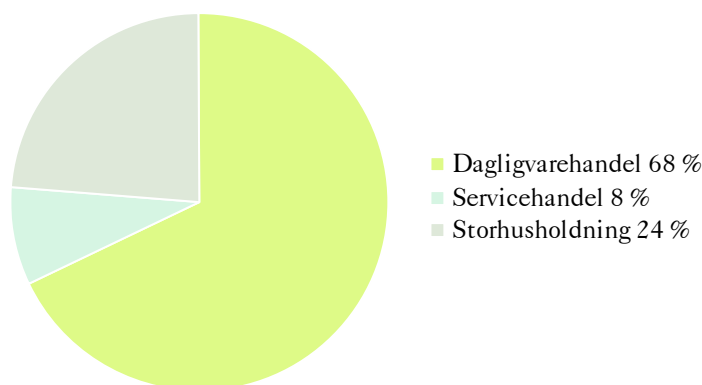
Med unntak av fiskevarebransjen, selger stor deler av matindustrien produktene sine først og fremst i det norske markedet. Markedet for mat- og drikkevarer i Norge omfattes av:

- dagligvaremarkedet,
- servicemarkedet (kiosk og bensinstasjoner) og
- storhusholdningsmarkedet (hotell/restaurant, kantine/catering og institusjoner).

Størst er markedet for dagligvarer, og hovedparten av mat- og drikkevarer kjøpes i dagligvarebutikker og konsumeres i husholdningene. Total omsetning i dagligvare-, service-, og storhusholdningsmarkedet lå i 2007 på om lag 195 mrd. kroner, der fordelingen i de ulike markedene er vist i Figur 1.2.²

Figur 1.2

Fordeling av omsetning i dagligvare-, service-, og storhusholdningsmarkedet, 2007

Mens storhusholdningsmarkedet er relativt fragmentert, domineres det norske dagligvaremarkedet av fire store aktører: NorgesGruppen, Coop, ICA, og REMA 1000. Dagligvarehandelen omsatte i 2008 for 126,4 mrd. kroner, hvorav NorgesGruppen sto for 39,8 prosent, Coop for 24,1 prosent, REMA 1000 for 18,7 prosent og ICA for 16,4 prosent. Matindustrien har ofte et langsiktig, gjensidig og forpliktende samarbeid med dagligvarekjedene. Samarbeidet mellom matindustrien og dagligvarekjedene kan ha ulike former, enten i form av partnerskap eller som vertikal integrasjon mellom dagligvareaktør og matindustribedrift.

² Omsetningstallene inkluderer omsetning i dagligvarebutikker, kiosk/bensinstasjoner, spesialforretninger med mat og drikkevarer, vinmonopol/taxfree, samt servering på hotell/restauranter, kantiner/catering og institusjoner. Kilde: SSB (2008). *Tabell 04997: Varehandel. Bruttofortjeneste, etter næringsgruppe for solgte handelsvarer*. Statistikkbanken. URL: <http://statbank.ssb.no/statistikkbanken>, Flesland Markedsinformasjon (2008). Storhusholdningsmarkedet 2008/09 og Handelsbladet FK (2008). Dagligvarekartet 2009. Utgitt av handelsbladet FK i samarbeid med Andhøy/Institutt for Bransjeanalyser AS oktober 2008.

Utvikling i forbrukermarkedet for mat og drikkevarer

Norske forbrukere er sentrale avtakerne av mat- og drikkevarer som kommer fra norsk matindustri. Vi vil her gi en oversikt over utviklingen i forbruket av mat og drikkevarer ut i fra et forbrukerperspektiv, dvs. norske forbrukeres totale forbruk av mat- og drikkevarer. Tabell 1.1 gir en oversikt over det totale forbruket av mat- og drikkevarer i norske husholdninger, og gjenspeiler forbrukernes utgifter i perioden 1996 til 2008 i løpende priser.³

Tabell 1.1

Totalt forbruk i norske husholdninger per år (i mill. kroner, inkl. mva)¹⁾

	1996	2000	2002	2004	2006	2007	2008
Mat- og alkoholfrie drikkevarer	73 022	88 763	92 695	99 702	107 628	115 522	124 124
Alkoholholdige drikkevarer, tobakk mv.	22 264	28 544	29 863	31 710	33 655	35 265	38 207
Hotell- og restaurantmarkedet	25 890	33 495	34 413	35 489	39 644	43 029	46 237
Totalt forbruk av mat- og drikkevarer	121 176	150 802	156 971	166 901	180 927	193 816	208 568

¹⁾ I løpende priser, dvs. for å få direkte sammenlignbare verdier og realutvikling, må det justeres for den generelle prisøkningen

Den samlede forbruksutgiften til mat- og drikkevarer i norske husholdninger var i 2008 på 208,6 mrd. kroner. Ser vi på veksten i forbruket fra 1996 og frem til 2008, har det totale forbruket av mat- og drikkevarer økt med 72 prosent. I løpet av perioden har forbruket på hotell- og restaurantmarkedet hatt en noe høyere vekst enn forbruket i husholdningene, der veksten var på 79 prosent for hotell- og restaurantmarkedet, 72 prosent for alkoholholdige drikkevarer og tobakk og 70 prosent for mat- og alkoholfrie drikkevarer i husholdningene.⁴ Det siste året økte det totale forbruket av mat og drikkevarer med 7,6 prosent.

For å få en oversikt over hele markedet for mat- og drikkevarer, må vi også ta med forbruket på institusjonsmarkedet, dvs. forbruket av mat og drikkevarer på sykehus, fengsler etc. Innkjøpskostnaden på institusjonsmarkedet utgjør om lag 2,0 mrd. kroner.⁵ Legger man dette til forbrukstallene for husholdninger får man et totalmarked for mat- og drikkevarer på til sammen 210,6 mrd. kroner i 2008.

³ SSB (2009). *Konsum i husholdninger. Tabell 05160: Konsum i husholdninger (1970–2008)*. URL: <http://statbank.ssb.no/statistikkbanken>, 03.03.09.

⁴ Ifølge Flesland Markedsinformasjoner (2008) går ca. 81 prosent av forbruket på hotell og restaurantmarkedet til servering og det er dette forholdstallet som er brukt for å beregne forbruket på hotell- og restaurantmarkedet. Ifølge Flesland Markedsinformasjoner (2008) går ca. 70 prosent av forbruket i dette markedet til annet enn råvarekostnader (dvs. service, lønninger etc.).

⁵ Flesland Markedsinformasjoner (2008). *Storhusholdningsmarkedet 2008/09*.

Forbruksutgift til mat og drikkevarer i husholdningene

For å gi en oversikt over hvor mye av inntekten til norske husholdninger som går til mat og alkoholfrie drikkevarer, har vi i tabell 1.2 satt opp den totale utgiften per husholdning og for mat- og alkoholfrie drikkevarer.⁶ I 2007 brukte en gjennomsnittshusholdning ca. 41 379 kroner på mat- og alkoholfrie drikkevarer, noe som utgjør ca. 11,3 prosent av den totale forbruksutgiften. Inkluderer vi alkoholholdige drikkevarer og tobakk blir andelen på 14,0 prosent. Ser vi på utviklingen siden 1996, har andelen av det totale forbruket som går til mat- og alkoholfrie drikkevarer gått ned med 1,6 prosentpoeng.

Tabell 1.2

Utgift per husholdning per år (i kroner)

	1996– 1998	2002– 2004	2004– 2006	2005– 2007
Forbruksutgift i alt ¹⁾	237 721	308 227	343 290	365 131
Matvarer og alkoholfrie drikkevarer	30 558	36 541	38 959	41 379
Andel utgifter til mat og alkoholfri drikkevarer av totale forbruksutgifter (i %)	12,9	11,9	11,3	11,3

1) 1996–1998=1998-priser, 1998–2000=2000-priser, 2002–2004=2004-priser, 2004–2006=2006-priser, 2005–2007=2007-priser

1.2 Oversikt over matindustriens bransjer

Matindustrien favner alt fra enkeltpersonsforetak med produksjon hjemme på gården til store børsnoterte foretak og samvirker med mange tusen ansatte. Bedriftene er spredt rundt om i hele landet og produserer matvarer i stor grad basert på norske råvarer. De ulike bransjene innen matindustrien har ulik råvaresituasjon og dermed også ulike politiske rammebetingelser, noe som også påvirker strukturen i de enkelte bransjene. Matindustrien kan deles opp i ulike bransjer basert på typene råvarer og produkter, der bransjene er som følger:

- Kjøttbransjen
- Fiskevarebransjen
- Frukt- og grøntbransjen (inkl. konserverindustrien og potetindustrien)
- Olje- og fettbransjen
- Meieribransjen (inkl. iskrem)
- Kornvarebransjen
- Dyrefôrbransjen
- Bransjen for andre næringsmidler (inkl. sjokolade- og sukkervarebransjen, bakervarebransjen og bransjen for næringsmidler ellers)
- Drikkevarebransjen
- Tobakksbransjen

⁶ SSB (2008). *Forbruksundersøkelsen 2005–2007*. <http://www.ssb.no/emner/05/02/fbu>, 11.03.09.

Vi vil i det følgende gi en oversikt over bransjene i matindustrien samt sentrale aktører innen de ulike bransjene.⁷ Matindustrien i Norge er stor og fragmentert og samtidig i kontinuerlig endring, der nye produkter og merkevarer lanseres, anleggsstrukturen endres og selskap kjøpes opp og bytter eiere. Dette gjør at det er krevende å ha en fullstendig oversikt over alle aktørene i denne industrien. De aktørene som i det følgende er nevnt, er kun men som en illustrasjon på hvilke bedrifter som finnes innen de ulike bransjene.

Stor og delvis fragmentert kjøttbransje

I kjøttbransjen slaktes, bearbeides og konserveres kjøtt og kjøttvarer. Typiske produkter er pølser, kjøttdeig, diverse typer pålegg og ulike kjøttdeiler. Råvarene er i stor grad norsk kjøtt av storfe, kylling, svin og sau. I kjøttbransjen finnes det flere i norsk målestokk store selskaper. Det største av disse er Nortura, som er et resultat av fusjonen av Prior Norge BA og Gilde Norsk kjøtt BA gjeldende fra 1.1.2007. Nortura er et samvirke eid av norske bønder og har markedsreguleringsansvar innenfor kjøttsektoren. Nortura hadde en omsetning på om lag 17 mrd. kroner i 2008. Det er flere andre bedrifter i kjøttbransjen med milliardomsetning. Dette gjelder Spis Grilstad, Fatland/Skjeggerødgruppen, Nordfjord Kjøtt og Cardinal Foods. I kjøttbransjen finnes det også en underskog av små og mellomstore bedrifter, og etter bakervarebransjen og fiskevarebransjen er kjøttbransjen den bransjen med høyest antall bedrifter.

Stor fiskevarebransje med lite foredling

Fiskevarebransjen fryser, tørker, salter og røyker fisk, og er den nest største bransjen etter kjøttbransjen. I motsetning til de fleste andre bransjene i norsk matindustri har fiskevarebransjen en betydelig grad av eksport. De største selskapene i bransjen er Marine Harvest og Lerøy Seafood Group, som begge hadde over 5 mrd. kroner i omsetning i 2007. Disse selskapene, samt flere av de andre store selskapene i fiskevarebransjen, driver både med fangst/oppdrett og foredling av fisk. Fangst og oppdrett blir definert som primærproduksjon og denne delen av aktiviteten går ikke inn som en del av SSBs industristatistikk. Fiskevarebransjen har på lik linje med kjøttbransjen en rekke mindre bedrifter, naturlig nok i stor grad spredd langs kysten.

Meieribransje domineres av noen få store aktører

Meieribransjen produserer melk, ost, yoghurt, smør og andre meieriprodukter basert på melk fra norske kyr og geiter. I tillegg kommer iskremproduksjon inn under denne bransjen. Tine er et samvirkeforetak og klart største foretak i meieribransjen. Tine hadde en omsetning på 17,7 mrd. kroner i 2008. Tine Råvare er ansvarlig for markedsreguleringen av melk og har plikt til å motta melk fra alle norske bønder. De siste årene har Tine fått økt konkurranse fra bl.a. Synnøve Finden og Q-meieriene. Q-meieriene har avtaler med egne bønder som leverer melk direkte til meieriene i Gausdal og på Jæren, mens Synnøve Finden kjøper melk fra Tine som har leveringsplikt. Synnøve Finden hadde i 2007 en omsetning på 830,4 mill. kroner. Q-meieriene er eid av Kavli som også produserer smelteost og flatbrød. Kavli hadde i 2007 en omsetning på 1,6 mrd. kroner. Innen iskrem er Diplom-Is og Hennig-Olsen de største aktørene på det norske markedet. Diplom-Is er eid av Tine og hadde i

⁷ Informasjon om de ulike bedriftene er først og fremst hentet fra bedriftenes egne hjemmesider.

2007 en omsetning på ca. 880 mill. kroner og en markedsandel på ca. 57 prosent. Hennig-Olsen hadde samme år en omsetning på 650 mill. kroner. Det er også en betydelig importkonkurranse for eksempel for ost der om lag 10 prosent av konsumet er importert ost.

Tre store aktører i frukt- og grøntbransjen

Denne bransjen omfatter kun frukt- og grønnsaker som bearbeides i industrien, mens friske frukt- og grønnsaker distribueres fra produsent og direkte til forbrukermarkedet. Under denne bransjen finner man konserverindustrien som produserer syltetøy, saft, frosne og konserverte grønnsaker etc., og potetindustrien som produserer bl.a. potetmos, potetmel og potetgull. De største selskapene i denne bransjen er Bama industrier, som produserer bearbeidet frukt og grønnsaker og Hoff Norske potetindustrier, som produserer en rekke potetprodukter. Bama industrier er eid av BAMA gruppen og hadde i 2007 en omsetning på 485 mill. kroner. HOFF Norske Potetindustrier er samvirkeeid og omsatte i 2007 for 470 mill. kroner. I tillegg til disse to aktørene har Findus også en stor produksjon innen dette markedet, bl.a. som følge av oppkjøpet av Gro Industrier i 2006 som da omsatte for ca. 700 mill. kroner i dette markedet. Findus Norge AS er en del av Food Vest Konsernet med virksomhet i Europa og Asia og produserer bl.a. dypfrost fisk, ferdigretter, grønnsaker og wok. Juiceprodusenter som Røra fabrikker, Lerum og NEN-produkter inngår også i denne bransjen. Dessuten er Tine og Nortura store på juice, som utgjør et voksende marked. Det samme gjør andre produsenter av potetsnacks, de største er Kims, Maarud og Sørlandschips.

Kornvarebransjen domineres av to møller

Kornvarebransjen produserer matmel og andre mølleprodukter som frokostblandinger m.m. Det finnes to store møller som produserer mel i Norge, Lantmännen Mills og Norgesmøllene. Norgesmøllene er eid av Felleskjøpet Agri og stiftelsen Fritt ord. Lantmännen Mills er eid av svenske bønder. Andre store selskaper i kornvarebransjen er Fiskå Mølle, som produserer dyrefôr, Idun AS som produserer ingredienser til matindustrien og Hoff Norske Potetindustrier, som mellom annet produserer stivelsesprodukter basert på poteter. I tillegg finnes det fortsatt flere mindre lokale møller rundt om i landet.

Bransjen for andre næringsmidler er stor og fragmentert

Bransjen for andre næringsmidler omfatter sjokolade- og sukkervarebransjen, bakervarebransjen og bransjen for næringsmidler ellers.

I tillegg til å produsere brød og konditorvarer står bakervarebransjen for produksjon av bl.a. kjeks, flatbrød, knekkebrød og pizza. Med over 400 bedrifter er bakervarebransjen den bransjen som har flest bedrifter i norsk matindustri. I bakervarebransjen finnes det noen store bedrifter slik som Bakers (eid av Orkla) med en omsetning på om lag 1,6 mrd. kroner, Mesterbakeren og Goman-bakeriene (begge med en omsetning på 600–700 mill. kroner), men i gjennomsnitt har bakervarebransjen de minste bedriftene i norsk matindustri. Norsk bakervarebransje har de siste årene opplevd økt konkurranse fra importerte produkter, men antallet foretak og sysselsettingen har likevel holdt seg stabil.

Sjokolade- og sukkervarebransjen produserer i hovedsak godterier. De tre største selskapene i denne bransjen er Kraft Foods Norge (tidligere Freia) i Oslo, Nidar AS i Trondheim og Brynhild-gruppen, som har produksjon i Fredrikstad og Bergen. Kraft hadde i Norge en omsetning på ca. 2,0 mrd. kroner i 2007, mens den var på 1,2 mrd. kroner i Nidar. De senere årene er det i denne bransjen etablert flere mindre selskaper, som Hval sjokoladefabrikk og små lokale sjokoladerier.

Mange andre bedrifter som ikke naturlig hører inn i de allerede nevnte bransjene er i offentlige statistikker og i denne publikasjonen kalt næringsmidler ellers. Dette inkluderer produksjon av pastavarer, supper, sauser, te og kaffe, smakstilsetninger m.m. Store aktører innen denne samlekategorien er bl.a. Orkla Brands, Rieber & Søn AS, Friele etc. Orkla Brands som omfatter de fire forretningsenhetene Orkla Foods Nordic, Orkla Brands Nordic, Orkla Brands International og Orkla Food Ingredients, er også en stor aktør i norsk matindustri og omsatte i 2008 totalt for 23,4 mrd. kroner. Under Orkla Foods ligger bl.a. Stabburet som produserer bl.a. Grandiosa. Rieber & Søn er en av Norges største matindustriforetak med en samlet omsetning på 5,0 mrd. kroner fordelt på det markedet i bl.a. Norge, Sverige, Danmark og Tsjekkia, og har i Norge merkenavn som bl.a. Toro. Kaffehuset Friele er i dag Norges største kaffeprodusent med en markedsandel på ca. 35 prosent i det norske markedet og en omsetning på 595 mill. kroner.

Utenlandske aktører dominerer drikkevarebransjen

Drikkevarebransjen produserer øl, mineralvann og leskedrikker. Gigantene i norsk drikkevarebransje er Ringnes AS (eid av Carlsberg Group) og Coca-Cola drikker (eid av Coca-Cola Company), som begge hadde en omsetning på over 2 mrd. kroner i 2007. Som den tredje største kommer Hansa Borg bryggerier som i 2007 hadde om lag 1 mrd. kroner omsetning. Alle disse tre aktørene selger produktene sine over hele landet. I tillegg finnes det flere mer regionale bryggerier, inkludert Mack i Tromsø, Oskar Sylte i Molde, Aass i Drammen, Grans i Sandefjord og Trio i Skien. Lerum i Sogndal produserer mellom annet nektar og saft fra frukt og bær. Arcus produserer brennevin av norsk potetsprit.

Utflogging av tobakksbransjen

Noen bransjer har eksistert tidligere men har nå av ulike grunner forsvunnet fra norsk matindustri. Dette gjelder for eksempel tobakksvarer. Den siste gjenværende norske tobakksfabrikken, Tiedemanns Tobakk, ble lagt ned i 2008, og produksjonen av tobakk ble flyttet til Danmark. Også produksjonen av barnemat er nå i stor grad flyttet utenlands etter at Nestlé flyttet sin produksjon til Sverige.

Vedlegg 1 gir oversikt over bransjeinndelingen og hvilke varegrupper som ligger under de ulike bransjene.

1.3 *Øversikt over rapportens struktur og innhold*

Rapporten vil i det følgende presentere opplysninger for matindustrien samlet og, så langt det har latt seg gjøre, fordelt på bransjer. Generelt i rapporten bruker vi begrepet *matindustrien* og *mat- og drikkevarer*, der dette også omfatter alle nærings- og nytelsesmidler, dvs. også rene nytelsesmidler som tobakk, sjokolade, alkoholholdige drikkevarer og lignende.

I kapittel 2 gir vi en oversikt over status og utvikling i matindustrien der vi presenterer en del nøkkelindikatorer. I kapittel 3 tar vi for oss rammebetingelsene for matindustrien, hvor vi bl.a. ser nærmere på importvernet, internasjonale avtaler, lønnskostnader, avgifts- og tilskuddsordninger etc. Videre ser vi i kapittel 4 på matindustriens konkurransesituasjon før vi til slutt i kapittel 5 presenterer resultatene av den reviderte spesialdesignede konjunkturundersøkelsen, som er utført blant norske matindustribedrifter.

Bildet viser et industrianlegg for kjøtt, som er den største bransjen i matindustrien med hensyn til antall sysselsatte og produksjonsverdi.

FOTO: © JO HESTNES, NNN

Det stilles stadig større krav til kompetanse hos medarbeiderne i norsk matindustri der mye av produksjonslinjene er automatisert.

FOTO: © JO HESTNES, NNN

Epler til juiceproduksjon.

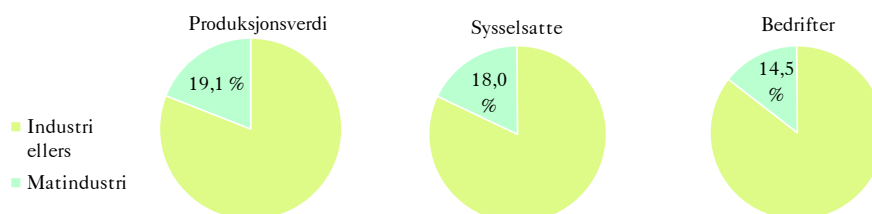
FOTO: © TINES DATABANK

2 Status og utvikling

Matindustrien sysselsetter 48 500 personer og er den største industrigrenen etter verkstedsindustrien. Matindustriens sysselsetningsutvikling er relativt stabil, der de sysselsatte stadig blir mer kompetente i form av økende utdanningsnivå. Det er i overkant av 1 400 bedrifter i norsk matindustri, og antall bedrifter har i mange år vist en svakt nedadgående trend. Det indikerer at antall sysselsatte per bedrift er økende. Matindustrien produserer mat- og drikkevarer for ca. 160 mrd. kroner, der veksten de senere årene har vært svakere enn for industrien totalt. Matindustrien har de siste årene sakket akterut i forhold til øvrig industrivirksomhet når det gjelder bruttoinvesteringer, verdiskaping og arbeidskraftproduktivitet. Driftmarginene for matindustrien viser en nedgang, mens industrien totalt har en god vekst. Rentabiliteten har også blitt lavere og ligger nå under nivået for industrien totalt. Figur 2.1 illustrerer matindustriens betydning i norsk industri.

Figur 2.1

Matindustriens betydning i norsk industri

2.1 Innledning

I dette kapitlet vil vi se nærmere på utvalgte nøkkelverdier for norsk matindustri og utviklingen av disse, totalt og fordelt på bransjer.⁸ I tillegg vil vi presentere noen nøkkeltall for EUs matindustri.

Kapitlet er i hovedsak basert på en spesialbestilling⁹ fra SSBs industristatistikk for perioden 1993–2007, mens tall for 2008 er beregnet med utgangspunkt i kvartalsvis nasjonalregnskap og er dermed foreløpige. SSB publiserer i hovedsak ikke data for bransjer med færre enn tre bedrifter, pga. regler om fortrolig behandling. Dette innebærer at en rekke tall for tobakksbransjen presenteres som en samlepost der tobakksbransjen inngår sammen med «andre alkoholholdige drikkevarer».¹⁰ Definisjoner av de forskjellige nøkkeltallene er gitt underveis i kapitlet, og baserer seg i all hovedsak på definisjoner i industristatistikken.

⁸ Vi bruker bransjeinndelingen som er presentert i vedlegg 1.

⁹ SSB (2009). *Industristatistikken 2007*. Datafiler mottatt av Toraman Nehmet, 26.03.09.

¹⁰ Andre alkoholholdige drikkevarer omfatter destillerte alkoholholdige drikkevarer, etylalkohol av gjærede råvarer og andre fruktviner.

Spesialbestillingen skiller seg ut fra de andre SSB dataene når det gjelder utvalget/definisjon av populasjonen (hvilke bedrifter som medregnes). I spesialbestillingen benyttes «Original populasjon», det vil si at de minste enhetene i industrien ikke inkluderes, herunder bedrifter som anses for å være enkeltmannsforetak (i betydningen at eier jobber alene) og foretak med omsetning som tilsvarer under et halvt årsverk. Nasjonalregnskapsstatistikk og annen industristatistikk som SSB publiserer på sin hjemmeside benytter utvalget/definisjonen «totalpopulasjon», dvs. at de også inkluderer de miste enhetene.

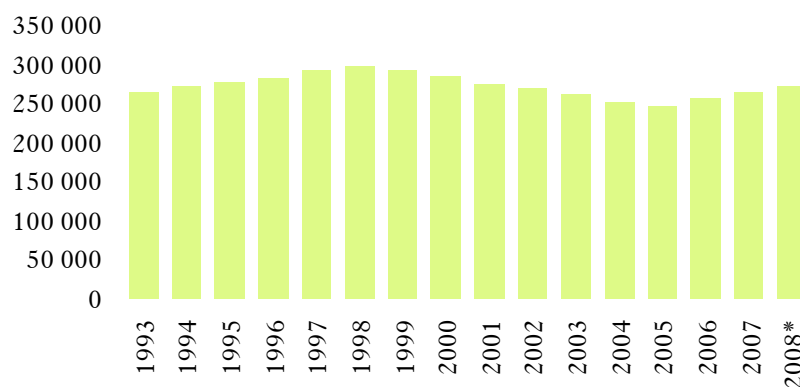
2.2 Sysselsetting

I 2008 var det sysselsatt om lag 270 000 personer i industrien totalt, hvorav om lag 48 500 personer i matindustrien.¹¹ Dette innebærer at matindustrien sysselsetter ca. 18 prosent av alle industriarbeidere, og bare verkstedsindustrien sysselsetter flere.

Figur 2.2 og 2.3 viser utviklingen i antall sysselsatte i hhv. industrien totalt og i matindustrien fra 1993 til. Fra 1993 til 2008 har antall sysselsatte i norsk industri gått opp med nesten 3 prosent, samtidig som sysselsettingen i matindustrien har vært relativt stabil. Også siste året var veksten i sysselsettingen lavere i matindustrien enn i industrien totalt, men en vekst på 1,2 prosent mot 2,5 prosent i industrien totalt fra 2007 til 2008.

Figur 2.2

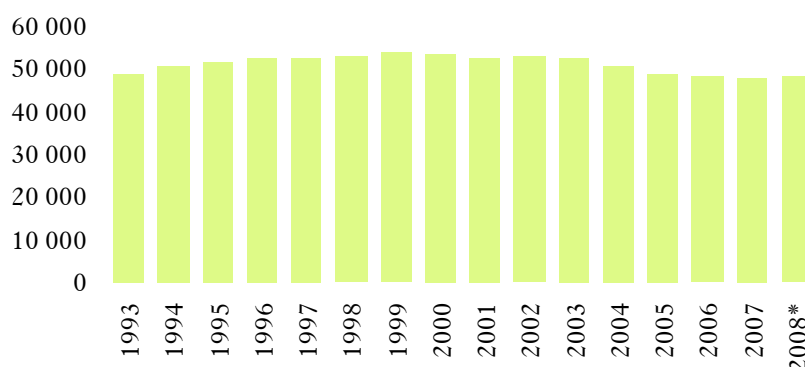
Utvikling i antall sysselsatte i industrien totalt, 1993–2008

¹¹ SSB (2009). *Kvartalsvis nasjonalregnskap. Tabell 06173*. URL: <http://www.ssb.no>, 27.03.09

Figur 2.3

Utvikling i antall sysselsatte i matindustrien, 1993–2008

Hvor mange som er sysselsatt i de ulike bransjene og utvikling i sysselsettingen i de enkelte bransjene varierer en del, jf. Tabell 2.1.

Tabell 2.1

Antall sysselsatte i industrien og matindustrien, totalt og bransjevis i 2006 og 2007

	2006	2007	Endring 2006/07 (i prosent)
I INDUSTRIEN TOTALT	255 881	263 287	2,9
I MATINDUSTRIEN	48 442	47 911	-1,1
Kjøttbransjen	12 182	12 025	-1,3
Fiskevarebransjen	8 554	8 677	1,4
Frukt- og grøntbransjen	1 595	1 606	0,7
– Potetindustrien	605	591	-2,3
– Konserverindustrien	990	1 015	2,5
Olje- og fettbransjen	637	650	2,0
Meieribransjen	6 153	6 039	-1,9
Kornvarebransjen	596	687	15,3
Dyrefôrbransjen	1 836	1 815	-1,1
Andre næringsmidler	11 871	11 512	-3,0
– Bakervarebransjen	7 891	7 592	-3,8
– Sjokolade- og sukkervarebransjen	1 577	1 517	-3,8
– Næringsmidler ellers	2 403	2 403	0,0
Drikkevarebransjen	4 726	4 643	-1,8
Tobakksbransjen	292	257	-12,0

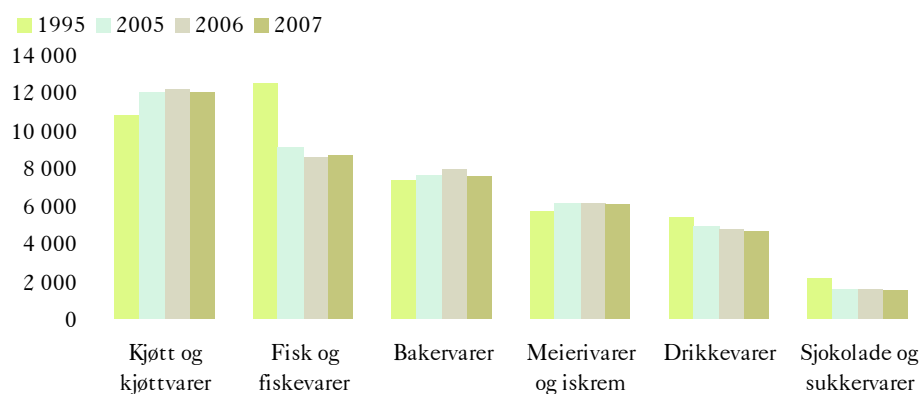
Matindustrien ekskl. fisk står for over 80 prosent av sysselsettingen i matindustrien. Av de enkelte bransjene i matindustrien sysselsetter kjøttbransjen flest, og denne bransjen sto i 2007 for 25 prosent av alle sysselsatte i matindustrien. Fiskevarebransjen er nest størst med 18 prosent, mens bakervarebransjen sto for 16 prosent av

de sysselsatte i matindustrien. Kornvarebransjen hadde den prosentvis største økningen i sysselsetting fra 2006 til 2007, med en økning på 15,3 prosent. I tobakksbransjen ble antall sysselsatte redusert med 12 prosent siste året, noe som bl.a. skyldes utflagging av norsk tobakksindustri.

De ulike bransjene har hatt en ulik utvikling i sysselsettingen de senere årene. Figur 2.4 og Figur 2.5 viser sysselsetningsendringen fordelt på de største og minste bransjene i matindustrien.

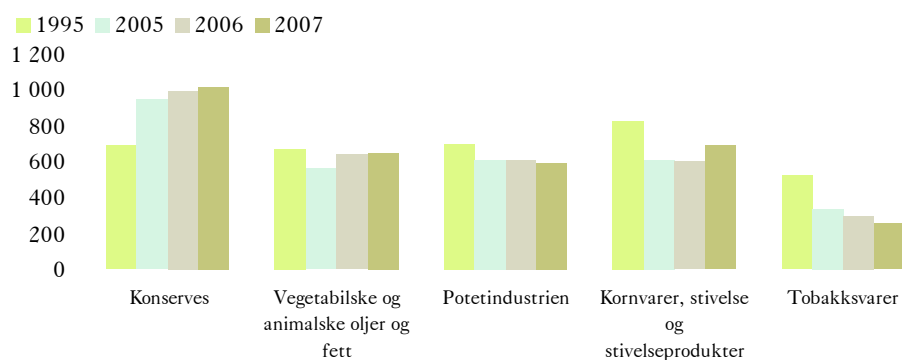
Figur 2.4

Antall sysselsatte i de største bransjene, 1995 og 2005–2007

Figur 2.5

Antall sysselsatte i de minste bransjene, 1995 og 2005–2007

Blant de seks største bransjene var det kun fiskevarebransjen som hadde sysselsettingsvekst i 2007 sammenlignet med året før. Sysselsettingen i bakervarebransjen gikk ned med 3,8 prosent fra 2006 til 2007, noe som innebærer ca. 300 færre arbeidsplasser. Også meieribransjen, drikkevarebransjen og sjokolade- og sukkervarebransjen hadde en nedgang i sysselsettingen i 2007 sammenlignet med året før. Kjøttbransjen hadde en marginal nedgang i antall sysselsatte siste året (1,3 %), og totalt har sysselsettingen økt med 11 prosent i denne bransjen siden 1995.

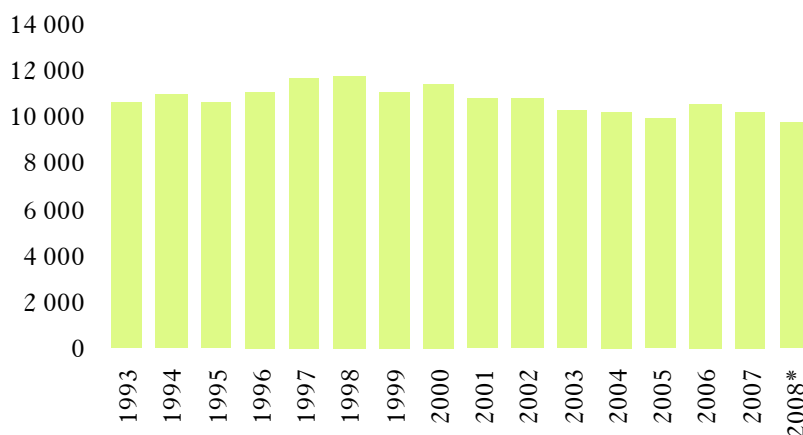
Blant de minste bransjene økte antall sysselsatte i konserverindustrien, oljebransjen og kornvarebransjen fra 2006 til 2007, mens sysselsettingen gikk ned i både potetindustrien og tobakkbransjen. Ser man hele perioden under ett, er det bare konserverindustrien som har hatt en sysselsettingsvekst av de minste bransjene. Tobakkbransjen hadde en halvering av antall ansatte i periode 1995–2007 er dermed den som har gått ned mest av alle bransjene i matindustrien.

2.3 Bedrifter

I 2008 var det 9 775 bedrifter i norsk industri hvorav 1 414 i matindustrien.¹² Matindustribedrifter utgjør dermed om lag 14,5 prosent av alle industribedrifter i Norge. Antall bedrifter i matindustrien har fra 1993 til 2008 hatt en større reduksjon enn i industrien totalt, jf. Figur 2.6 og Figur 2.7.

Figur 2.6

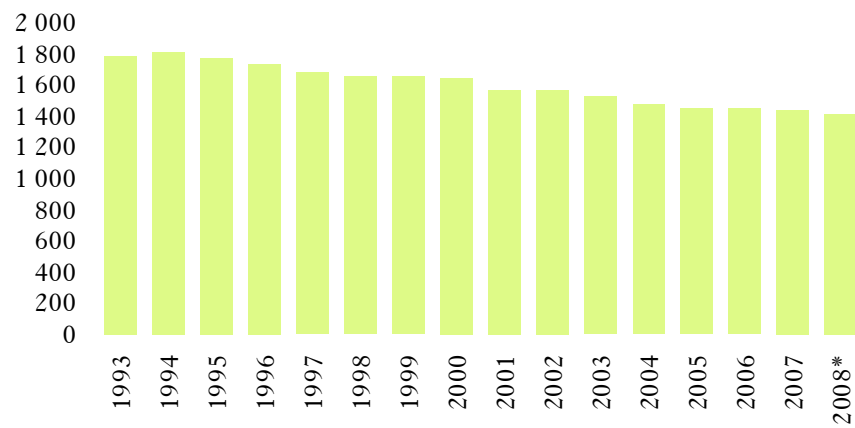
Utvikling i antall bedrifter i industrien totalt, 1993–2008

¹² SSB (2009). *Kvartalsvis Nasjonalregnskap, tabell 03109*. URL: <http://www.ssb.no/emner/09/01/knr/tabeller.html>, 27.03.09.

Figur 2.7

Utvikling i antall bedrifter i matindustrien, 1993–2008

Av figurene kan vi se at matindustrien har hatt en bedriftsnedgang på ca. 21 prosent fra 1993 til 2008, mot 8 prosent i industrien totalt. De senere årene har nedgangen imidlertid vært noe lavere i matindustrien enn i industrien totalt. Fra 2007 til 2008 gikk antall bedrifter i industrien totalt ned med 3,9 prosent mens nedgangen var på 1,7 prosent i matindustrien.

De ulike bransjene har en noe ulik struktur og også ulik utvikling i antall bedrifter. Tabell 2.2 gir en oversikt over antall bedrifter i industrien totalt og i matindustrien i 2006 og 2007.

Tabell 2.2

Antall bedrifter i industrien og matindustrien, totalt og bransjevis i 2006 og 2007, prosentvis endring fra 2006 til 2007

	2006	2007	Endring 2006/07 (i prosent)
I INDUSTRIEN TOTALT	10 567	10 173	-3,7
I MATINDUSTRIEN	1 450	1 439	-0,8
Kjøttbransjen	227	222	-2,2
Fiskevarebransjen	384	395	2,9
Frukt- og grøntbransjen	54	50	-7,4
– Potetindustrien	21	18	-14,3
– Konserverindustrien	33	32	-3,0
Olje- og fettbransjen	26	28	7,7
Meieribransjen	66	67	1,5
Kornvarebransjen	48	48	0,0
Dyrefôrbransjen	92	89	-3,3
Andre næringsmidler	512	497	-2,9
– Bakervarebransjen	431	409	-5,1
– Sjokolade- og sukkervarebransjen	10	13	30,0
– Næringsmidler ellers	71	75	5,6
Drikkevarebransjen	40	42	5,0
Tobakksbransjen	1	1	0,0

Ut i fra antall bedrifter er det bakervarebransjen og fiskevarebransjen som er de største bransjene i 2007 med hhv. 28 og 27 prosent av totalt antall bedrifter i matindustrien. Videre står kjøttbransjen for ca. 15 prosent av matvarebedriftene. Øvrige bransjer har alle under 100 bedrifter.

2.4 Produksjonsverdi

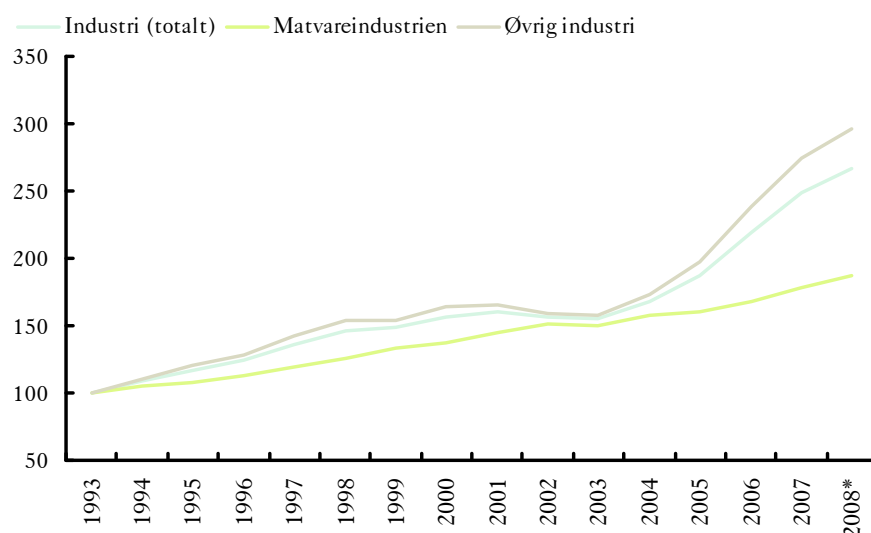
Norsk industri hadde en samlet produksjonsverdi på 836,3 mrd. kroner i 2008, hvorav 160,1 mrd. kroner eller 19 prosent kan tilskrives matindustrien.¹³ Matindustriens andel av industriens totale produksjonsverdi har de senere årene gått ned, og til sammenligning utgjorde matindustriens andel av industriens produksjonsverdi hhv. 27 prosent i 1993, 24 prosent i 2000 og 21 prosent i 2006.

Produksjonsverdien er oppgitt i løpende priser, dvs. nominell endring i produksjonsverdi. Endring i produksjonsverdien betyr nødvendigvis ikke en reell endring i produksjon, men kan for eksempel skyldes en generell prisendring.

Figur 2.8 viser utvikling i produksjonsverdi for industrien totalt, for matindustrien og for øvrig industri fra 1993 til 2008.

Figur 2.8

Utvikling i produksjonsverdi for industrien totalt, matindustrien og øvrig industri (i løpende priser), 1993–2008

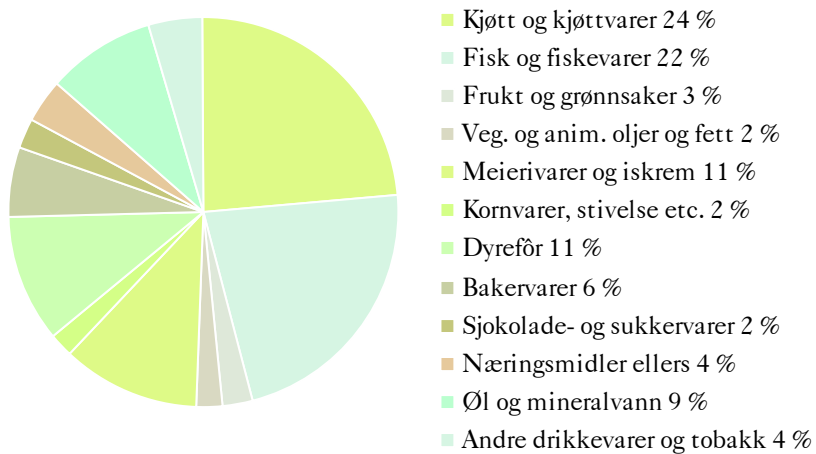
Figuren viser at veksten i matindustriens produksjonsverdi har vært noe svakere enn i øvrig industri i hele perioden. Fra 1993 til 2008 har produksjonsverdien i matindustrien økt fra 85,3 mrd. kroner til 160,1 mrd. kroner, dvs. en økning på 87 prosent. I samme periode har produksjonsverdien i øvrig industri økt med 195 prosent. Siste året hadde matindustrien en vekst i produksjonsverdien på anslagsvis 5,2 prosent mot 7,9 prosent i industrien for øvrig.

¹³ SSB (2009). *Kvartalsvis Nasjonalregnskap. 10 Produksjon*. URL: <http://www.ssb.no/emnet/09/01/knr/tabeller.html>, 27.03.09.

Figur 2.9 gir en oversikt over størrelsen på de ulike bransjene.

Figur 2.9

Bransjenes andel av matindustriens produksjonsverdi i 2007 (i %)

Innen matindustrien er det kjøttbransjen og fiskevarebransjen som er de største bransjene med hensyn på produksjonsverdi. De to bransjene stod for hhv. 24 prosent og 22 prosent av matindustriens totale produksjonsverdi i 2007. Potetindustrien har lavest produksjonsverdi, og sto for kun 1 prosent av matindustriens totale produksjonsverdi samme år. Tabell 2.3 gir en oversikt over produksjonsverdi i industrien totalt og i matindustrien i 2006 og 2007.

Tabell 2.3

Produksjonsverdi i norsk industri og matindustri, totalt og bransjevis i 2006 og 2007 (i mill. kroner), prosentvis endring fra 2006 til 2007

	2006	2007	Endring 06/07 (i prosent)
I INDUSTRIEN TOTALT	686 808	779 098	13,4
I MATINDUSTRIEN	142 685	152 170	6,6
Kjøttbransjen	36 175	36 140	-0,1
Fiskevarebransjen	30 094	33 740	12,1
Frukt- og grøntbransjen	3 745	3 829	2,2
– Potetindustrien	1 392	1 457	4,7
– Konserverindustrien	2 353	2 372	0,8
Olje- og fettbransjen	3 055	3 288	7,6
Meieribransjen	16 138	17 287	7,1
Kornvarebransjen	2 699	3 090	14,5
Dyrefôrbransjen	13 295	16 055	20,8
Andre næringsmidler	17 159	18 203	6,1
– Bakervarebransjen	8 264	8 934	8,1
– Sjokolade- og sukkervarebransjen	3 350	3 583	7,0
– Næringsmidler ellers	5 545	5 686	2,5
Øl og mineralvann	13 615	13 861	1,8
Andre alkoholholdige drikkevarer og tobakk	6 711	6 677	-0,5

Bransjene for kjøttvarer og andre alkoholholdige drikkevarer og tobakk hadde en negativ utvikling i produksjonsverdien fra 2006 til 2007. Relativt sett har fiskevarebransjen, kornvarebransjen og dyrefôrbransjen hatt størst økning i produksjonsverdi fra 2006 til 2007.

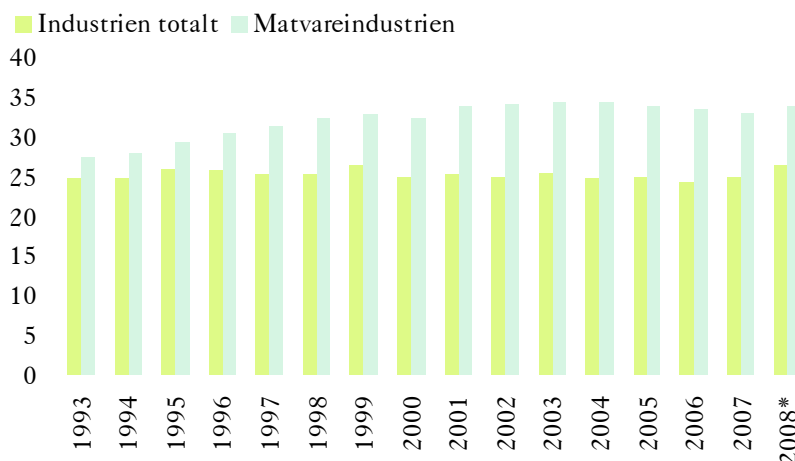
Utviklingen i produksjonsverdien fra 1996 til 2007 har variert en del mellom de ulike bransjene i matindustrien. Fiskevarebransjen har hatt den sterkeste veksten i produksjonsverdi når man ser hele perioden under ett. Fra 1993 til 2007 økte produksjonsverdien i fiskevarebransjen med 151 prosent, mens den for kjøttbransjen økte med 62 prosent. Meieribransjen har i løpet av perioden hatt lavest vekst blant de største bransjene, med en vekst i produksjonsverdien på 24 prosent fra 1993 til 2007.

2.5 Struktur

Hvor mange som i gjennomsnitt er sysselsatt per bedrift sier noe om industriens struktur. Figur 2.10 gir en oversikt over utviklingen i antall sysselsatte per bedrift i matindustrien og i industrien totalt fra 1993 til 2008.

Figur 2.10

Sysselsatte per bedrift i matindustrien og industrien totalt, 1993–2008

Fra 1993 til 2008 har matindustrien hatt en større reduksjon i antall bedrifter enn i antall sysselsatte, noe som betyr at antall sysselsatte per bedrift har økt i løpet av perioden. I 2008 var det i gjennomsnitt 34 sysselsatte per matindustribedrift mot 27 i 1993. For industrien totalt har derimot den prosentvise reduksjonen i antall bedrifter og antall sysselsatte vært noenlunde lik, og antall sysselsatte per bedrift har bare økt fra 25 i 1993 til 27 i 2008.

De ulike bransjene innen matindustrien har ulik struktur og også ulik strukturutvikling. Tabell 2.4 viser utviklingen i sysselsatte per bedrift for de enkelte bransjene fra 1993 til 2007. Tabellen viser bl.a. at tobakksbransjen har flest sysselsatte per bedrift. Størst reduksjon i antall sysselsatte per bedrift har det vært innen sjokolade- og sukkervarebransjen, mens det har vært størst økning i antall sysselsatte per bedrift innen meieribransjen.

Tabell 2.4

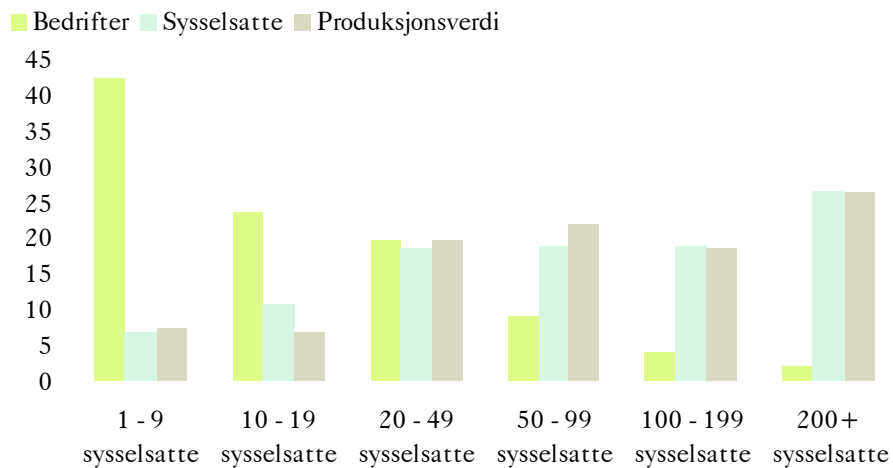
Antall sysselsatte per bedrift fordelt på bransjer og endring i antall sysselsatte per bedrift, 1993–2007

	1993	1995	2000	2006	2007	Endring 06/07 (i prosent)
Kjøttbransjen	42	45	53	54	54	0,9
Fiskevarebransjen	23	25	24	22	22	-1,4
Frukt- og grøntbransjen	29	26	27	30	32	8,7
– Potetindustrien	33	28	32	29	33	14,0
– Konserverindustrien	27	24	24	30	32	5,7
Olje- og fettbransjen	34	27	32	25	23	-5,2
Meieribransjen	44	50	67	93	90	-3,3
Kornvarebransjen	8	10	10	12	14	15,3
Dyrefôrbransjen	20	20	20	20	20	2,2
Andre næringsmidler	19	19	23	23	23	-0,1
– Bakervarebransjen	12	13	16	18	19	1,4
– Sjokolade- og sukkervarebransjen	284	244	182	158	117	-26,0
– Næringsmidler ellers	49	48	51	34	32	-5,3
Drikkevarebransjen	94	100	125	118	111	-6,4
Tobakksbransjen	286	259	241	292	257	-12,0

Figur 2.11 viser bedriftenes størrelse (målt i antall sysselsatte per bedrift) i forhold til fordelingen av sysselsatte, produksjonsverdi og antall bedrifter i 2007.

Figur 2.11

Fordeling av sysselsatte, bedrifter og produksjonsverdi i matindustrien ut i fra størrelsesgruppe basert på antall sysselsatte i 2007 (prosentvis andel)

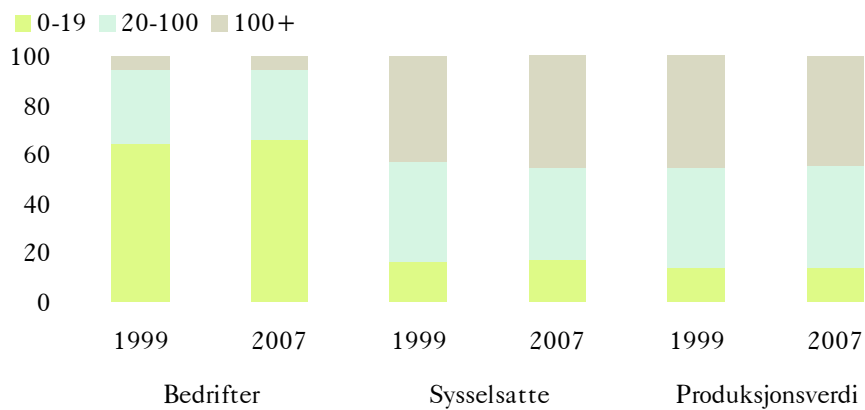

Norsk matindustri er dominert av et stort antall små- og mellomstore bedrifter (mindre enn 100 sysselsatte per bedrift). Småskala matindustribedrifter (under 20 sysselsatte) står for 66 prosent av bedriftene og ca. 14 prosent av produksjonsverdien, mens mellomstore bedrifter (20–99 sysselsatte) står for 28 prosent av bedriftene og 41 prosent av produksjonsverdien. Store matindustribedrifter (over 100 sysselsatte) står på sin side for kun 2 prosent av bedriftene men hele 26 prosent av produksjonsverdien.

Figur 2.12 gir en oversikt over strukturutviklingen i matindustrien, der vi viser de ulike størrelsesgruppenes andel av bedrifter, sysselsetting og produksjonsverdi i 1999 og 2007. Av figuren ser vi at småskala matindustribedrifter har økt sin andel fra 1999 til 2007, både når det gjelder bedrifter, sysselsatte og produksjonsverdi.

Figur 2.12

Utvikling i småskala, mellomstore og store bedrifters andel av bedrifter, sysselsatte og produksjonsverdi, 1999 og 2007 (prosentvis andel)

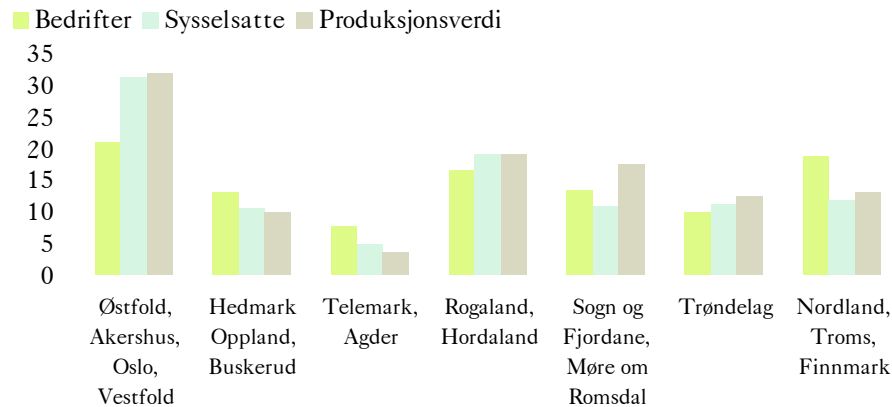

2.6 Regional betydning

Norsk matindustri er spredt ut over hele landet, og er en viktig bidragsyter til sysselsetting i distriktene. Figur 2.13 viser hvor stor andel av de sysselsatte i matindustrien som befinner seg i de forskjellige regionene, samt hvor stor andel av bedriftene og produksjonsverdien de enkelte regionene sto for i 2007.

Figur 2.13

Nøkkeltall i matindustrien fordelt på regioner i 2007 (i prosent)

Norsk matindustri sysselsetter flest på Østlandet (Oslo, Akershus, Østfold og Vestfold) med 31 prosent av totalt antall sysselsatte, etterfulgt av Rogaland og Hordaland med 19 prosent av de sysselsatte. Telemark og Agder er den regionen som har minst andel sysselsatte med 5 prosent. Når det gjelder antall bedrifter, har også Østlandet flest bedrifter med 21 prosent, mens de nordligste fylkene (Nordland, Troms og Finnmark) har nest flest med 19 prosent. Disse fylkene er også de fylkene med færrest sysselsatte per bedrift. I 2007 var det i gjennomsnitt 21 sysselsatte per bedrift i disse fylkene, mens det til sammenligning var 50 sysselsatte per bedrift på Østlandet. Bedriftene på Østlandet står for den største andelen av produksjonsverdien med 32 prosent av total produksjonsverdi, etterfulgt av Rogaland og Hordaland med 19 prosent av produksjonsverdien. Matindustribedriftene i Telemark og Agder står for kun 3 prosent av total produksjonsverdi.

Tabell 2.5 gir en oversikt over den regionvise fordelingen av sysselsatte i de ulike bransjene innen matindustrien.¹⁴ For fylkesvis fordeling av sysselsatte, se vedlegg 2.

Tabell 2.5

Regionvis fordeling av sysselsatte i industrien og matindustrien (i prosent), totalt og bransjevis i 2007

	Østfold Akershus Oslo Vestfold	Hed- mark Oppland Buske- rud	Tele- mark, Agder	Roga- land, Horda- land	Sogn og Fjor- dane, Møre og Romsdal	Trønde- lag	Nord- land, Troms, Finn- mark
ANDEL AV TOTALT SYSSELSATTE I NORGE	34	13	9	19	7	9	9
ANDEL I INDUSTRIEN TOTALT	27	14	11	23	11	8	6
ANDEL I MATINDUSTRIEN	32	11	5	19	11	11	12
Kjøttbransjen	39	14	2	19	8	12	6
Fiskevarebransjen	3	1	2	17	28	13	36
Frukt- og grøntbransjen	35	41	7	5	3	7	1
– Potetindustrien	12	65	4	3	2	10	3
– Konserverindustrien	49	28	9	6	3	6	0
Olje- og fettbransjen	52	0	0	18	16	0	15
Meieribransjen	23	14	8	24	9	15	8
Kornvarebransjen	48	12	8	25	0	7	0
Dyrefôrbransjen	15	10	1	29	15	17	13
Andre næringsmidler	39	12	7	22	6	10	6
– Bakervarebransjen	34	13	9	18	9	9	8
– Sjokolade- og sukkervarebransjen	71	0	0	3	0	26	0
– Næringsmidler ellers	34	13	2	46	0	3	2
Drikkevarebransjen	54	5	10	14	6	6	5
Tobakksbransjen	90	0	0	4	0	4	3

¹⁴ SSB (2009). *Arbeidskraftsundersøkelsen, Tabell 21*. URL: <http://www.ssb.no/aku/tab-2009-01-28-21.html>, 27.03.09.

Innen potetindustrien er det Hedmark, Oppland og Buskerud som er størst med 65 prosent av de sysselsatte innen denne bransjen, mens over 1/3 av de sysselsatte i fiskevarebransjen holder til i Finnmark, Troms og Nordland. Rogaland og Hordaland har størst andel sysselsatte både innen meieribransjen (24 %), dyrefôrbransjen (29 %) og bransjen for næringsmidler ellers (46 %). Det sentrale Østlandet (Oslo, Akershus, Østfold og Vestfold) er størst innen de resterende bransjene. Ser vi på utviklingen fra 2006 til 2007, skjedde den største endringen innen kornvarebransjen, der andelen sysselsatte gikk ned med 17 prosentpoeng i Hedmark, Oppland og Buskerud, mens den økte med 13 prosentpoeng på det sentrale Østlandet.

Nøye overvåking av produksjonsprosesser er viktig for å sikre at produktet svarer til forbrukerens forventninger.

FOTO: © TINES DATABANK

2.7 Kompetanse og utdanningsnivå

Det stilles stadig sterkere krav til utdanning og kompetanse i norsk matindustri. Dette følger av den teknologiske utviklingen og høyere krav til for eksempel produktutvikling, kvalitetsstyring og dokumentasjon. Færre arbeidsoperasjoner utføres manuelt og automatisering og produksjonsovervåking tar over. Samtidig har tilgang på kompetente medarbeidere betydning for bedriftenes verdiskaping, og for bedriftenes endrings- og omstillingsevne. Rett kompetanse kan også bidra til å styrke matindustriens evne til å møte konkurranse fra utenlandske aktører.

Det skilles mellom grunnskole, videregående skole, lavere universitets- og høyskoleutdanning (1–4 år) og høyere universitets- og høyskoleutdanning (over 4 år). Det er også en kategori med «uspesifisert» utdanning, og dette kan i en viss grad tilskrives personer som har utdanning fra utlandet.

For å få en oversikt over utdanningsnivået til de sysselsatte i matindustrien, har vi hentet inn tall fra SSB som omhandler alle sysselsatte personer mellom 16 og 74 år.¹⁵ Tabell 2.6 gir en oversikt over utdanningsnivået til sysselsatte i matindustrien fordelt på bransjer for 4. kvartal 2007.

Tabell 2.6

Utdanningsnivå for sysselsatte 4. kvartal 2007 (prosentvis fordeling)

	Grunnskole	Videregående	Universitet og høyskole		Uspesifisert
			< 4 år	> 4 år	
I MATINDUSTRIEN	34,0	46,5	7,3	2,3	9,9
Kjøttbransjen	32,9	49,5	6,4	1,9	9,4
Fiskevarebransjen	38,5	38,3	5,2	0,8	17,2
Frukt- og grøntbransjen	35,6	44,1	7,7	3,5	9,2
Olje- og fettbransjen	21,9	59,9	11,8	4,4	2,0
Meieribransjen	29,8	54,2	8,5	3,7	3,8
Kornvarebransjen	31,0	53,4	7,7	4,2	3,7
Dyrefôrbransjen	23,7	57,4	9,0	6,6	3,2
Andre næringsmidler	35,7	44,1	7,5	2,1	10,6
Drikkevarebransjen	33,9	46,8	10,5	2,0	6,7

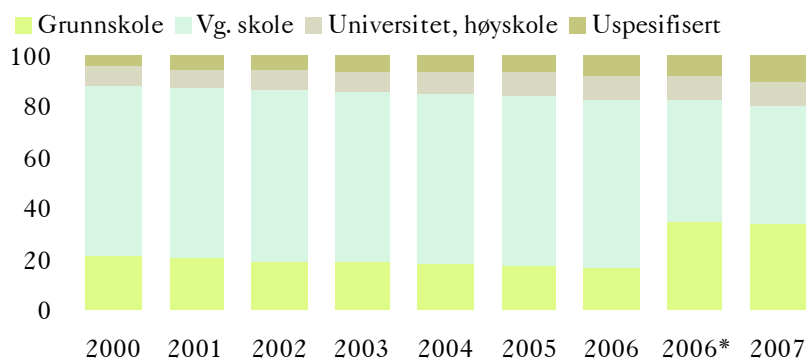
Det er gjennomgående slik at olje- og fettbransjen og dyrefôrbransjen er de bransjene hvor andelen sysselsatte med universitet og/eller høyskoleutdanning er høyest. I motsatt ende av skalaen har vi fiskevarebransjen og kjøttbransjen. Fiskevarebransjen har spesielt stor andel med uspesifisert utdanning, noe som kan indikere at denne bransjen har en stor andel utenlandske arbeidstakere. Utvikling i

¹⁵ SSB (2009). *Sysselsatte etter næring og utdanningsnivå*. Datafil mottatt fra Inge Aukrust, 19.02.09.

utdanningsnivået i matindustrien er illustrert i Figur 2.14, der den prosentvise utviklingen av de ulike utdanningsnivåene for perioden 2000 til 2007 er vist.

Figur 2.14

Utvikling i utdanningsnivå fra 4. kvartal 2000 til 2007 for matindustrien (prosentvis andel fordelt på type utdanning)

Utviklingen i utdanningsnivå over tid er sammensatt. Andelen sysselsatte med universitet og/eller høyskoleutdanning har økt fra 7,6 prosent i 2000 til 9,6 prosent i 2007. Andelen med videregående skole som sin høyeste utdanning dominerer med en andel på 46,5 prosent i 2007. Som følge av at SSB fra 2006 har fulgt nye internasjonale retningslinjer for hvor mye utdanning som kreves på grunnskolenivå har man fått et skift i tallmaterialet fra 2006 (der skiftet er merket 2006*).¹⁶ Det ligger også en usikkerhet i grunnlaget for statistikken knyttet til at det ikke finnes opplysninger om arbeidstakere med utdanning tatt i andre land. Uansett, ser det ut til å være en klar tendens i hele perioden til at flere tar høyere utdanning.

¹⁶ Endring av SSB sin definisjon er angitt for år 2006.

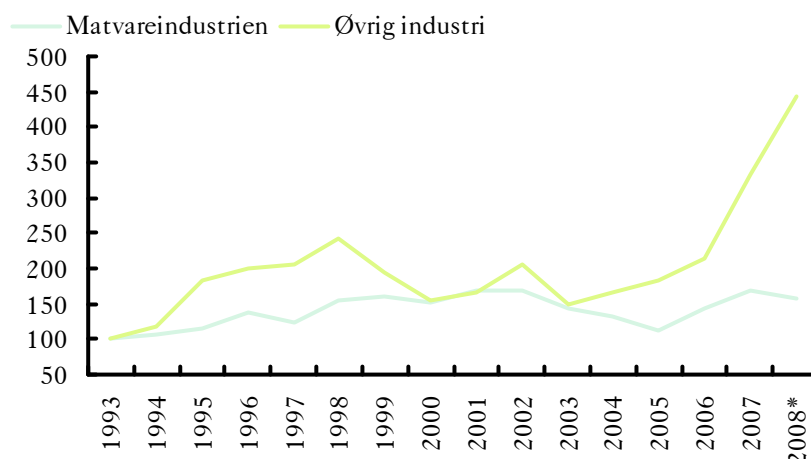
2.8 Bruttoinvesteringer

Bruttoinvesteringer regnes her som anskaffelse av varige driftsmidler (nye eller brukte som normalt ikke slites ut i løpet av et år), minus salg av varige driftsmidler. Investeringsarbeider som utføres av bedriftens egne arbeidere til eget bruk regnes også som anskaffelse av varige driftsmidler.

Bruttoinvesteringene i norsk industri utgjorde i 2008 om lag 34,9 mrd. kroner, av dette kan 3,9 mrd. kroner eller 11,4 prosent tilskrives matindustrien. Matindustriens andel av totale bruttoinvesteringer har de senere årene gått ned, og til sammenligning sto matindustrien for hele 26 prosent av industriens bruttoinvesteringer i 1993. Årlige bruttoinvesteringer kan variere mye fra år til år, noe også figur 2.15 viser.

Figur 2.15

Utvikling i bruttoinvesteringer i matindustrien og øvrig industri, 1993–2008 (indeks 1993=100)

Investeringene i øvrig industri har variert noe mer enn i matindustrien i løpet av perioden 1993 til 2008. I øvrig industri har det bl.a. vært en forholdsvis stor investeringsvekst de siste tre årene. Samlet sett har bruttoinvesteringene i øvrig industri mer en tredoblet seg fra 1993 til 2008. Til sammenligning har matindustrien hatt en investeringsøkning på 158 prosent. Ser vi på utviklingen siste året gikk bruttoinvesteringene i matindustrien ned med 6,5 prosent i 2008 mens den økte med 32,6 prosent i industrien for øvrig.¹⁷

¹⁷ SSB (2008). *Kvartalsvis Nasjonalregnskap. 34 Bruttoinvestering i fast realkapital*. URL: <http://www.ssb.no/emner/09/01/knr/tabeller.html>, 27.03.09.

Tabell 2.7 gir en oversikt over bruttoinvesteringer i industrien og ulike bransjer i matindustrien samt bruttoinvesteringenes andel av total produksjonsverdi.¹⁸

Tabell 2.7

Bruttoinvesteringer i industrien og matindustrien for 2006 og 2007 (i absolutte tall i mill. kroner og i prosent av produksjonsverdi i 2007)

	2006	2007	I prosent av produksjonsverdi (i 2007)
I INDUSTRIEN TOTALT	18 599	27 606	3,5
I MATINDUSTRIEN	3 612	4 244	2,8
Kjøttbransjen	606	636	1,8
Fiskevarebransjen	833	856	2,5
Frukt- og grøntbransjen	142	48	1,3
– Potetindustrien	56	61	4,2
– Konserverindustrien	86	–13	–0,5
Olje- og fettbransjen	90	126	3,8
Meieribransjen	582	529	3,1
Kornvarebransjen	96	32	1,0
Dyrefôrbransjen	368	1 126	7,0
Andre næringsmidler	559	523	2,9
– Bakervarebransjen	280	271	3,0
– Sjokolade- og sukkervarebransjen	69	–20	–0,6
– Næringsmidler ellers	210	272	4,8
Øl og mineralvann	306	349	2,5
Andre alkoholholdige drikkevarer og tobakkvarer	29	18	0,3

I industrien totalt var bruttoinvesteringene på 27,6 mrd. kroner i 2007 noe som tilsvarer om lag 3,5 prosent av industriens totale produksjonsverdi. Til sammenligning lå bruttoinvesteringene i matindustrien på 2,8 prosent av produksjonsverdien med 4,2 mrd. kroner. Det er store årlige variasjoner i bedriftenes investeringer. For eksempel økte bruttoinvesteringene i dyrefôrbransjen med hele 206 prosent fra 2006 til 2007, og utgjorde dermed 26,5 prosent av de samlede bruttoinvesteringene i matindustrien. Dyrefôrbransjen hadde også de høyeste bruttoinvesteringene målt i prosent av produksjonsverdien, med 7,0 prosent. Bransjen for næringsmidler ellers har den nest største andelen med 4,5 prosent, mens både konserverindustrien og sjokolade- og sukkervarebransjen hadde negative bruttoinvesteringer i 2007.

¹⁸ Bruttoinvestering er summen av bruttoinvestering i fast realkapital, lagerendring og nettoanskaffelser av verdigjenstander. (Bruttoinvesteringer i realkapital er anskaffelser av ny fast realkapital, pluss kjøp minus salg av eksisterende fast realkapital). Grunnen til en negativ verdi under bruttoinvesteringer kan derfor være salg av eksisterende fast realkapital er større enn anskaffelser av ny fast realkapital eller en negativ lagerendring.

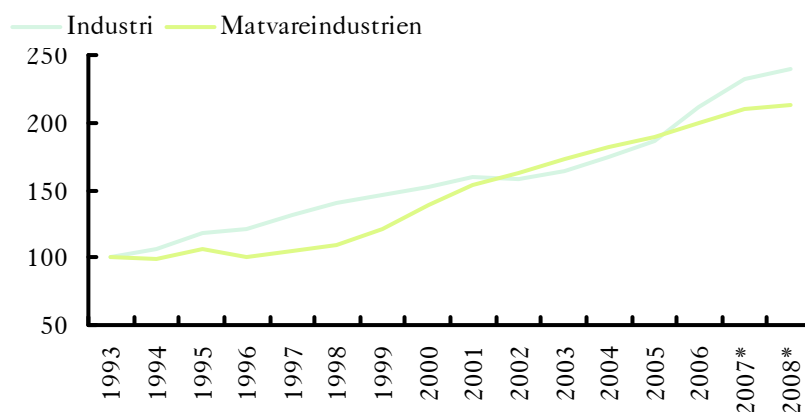
2.9 Verdiskaping

Verdiskaping måles som bruttoprodukt, der bruttoprodukt defineres som produktionsverdi minus produktinnsats. Brutttoprodukt presenteres i basisverdi, dvs. at produktsubsidier er inkludert, men ikke merverdiavgift eller andre produktskatter.

Her skal vi se nærmere på matindustriens bidrag til verdiskaping i norsk økonomi, samt utvikling i verdiskapingens andel av produktionsverdien i matindustrien. Av den samlede verdiskapingen i norsk industri som var på 217,6 mrd. kroner i 2008, utgjorde verdiskapingen i matindustrien om lag 35,2 mrd. kroner eller 16,2 prosent.¹⁹ Figur 2.16 viser utviklingen i industriens og matindustriens verdiskaping fra 1993 til 2008.

Figur 2.16

Utvikling i verdiskaping (brutttoprodukt) for industrien og matindustrien (i løpende priser), 1993–2008 (indeks 1993=100)

Figuren viser at matindustriens verdiskaping har hatt en noenlunde lik utvikling som industrien totalt når vi ser hele perioden under ett. Fra 1993 til 2008 har verdiskapingen i industrien økt med 140 prosent, mens verdiskapingen i matindustrien har økt med 113 prosent. De siste par årene har veksten i matindustriens verdiskaping vært noe lavere enn i industrien totalt, og i 2008 var veksten på 1,8 prosent i matindustrien mot 3,3 prosent i industrien totalt.

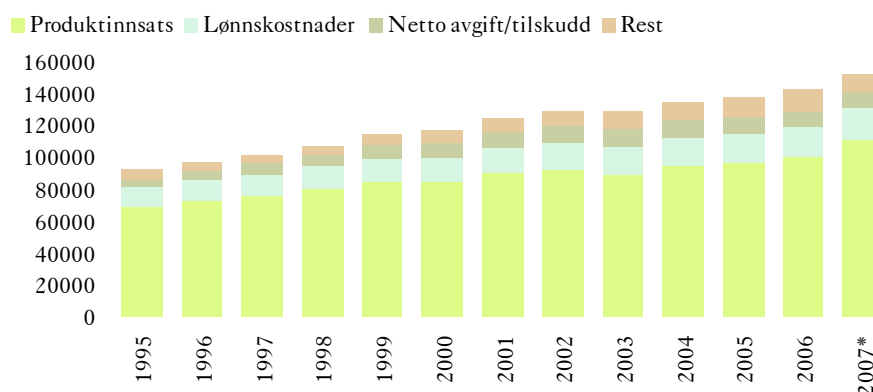
¹⁹ SSB (2008). *Produksjon og anvendelser, etter næring. Tabell 05112*. URL: <http://statbank.no/statistikbanken>, 27.03.09.

Som **bearbeidingsverdi** menes summen av produksjonsverdi fratrukket kjøp av varer og tjenester (for andre varer og tjenester enn de som er kjøpt direkte for videresalg) og spesielle offentlige avgifter, samt korrigerert for endringer i beholdningen av råvarer og konsumvarer. Spesielle offentlige tilskudd for tilvirkede/-solgte varer og andre offentlige tilskudd/refusjoner er inkludert.

For å få en oversikt over verdiskapingsens bidrag til matindustriens produksjonsverdi kan vi også ta utgangspunkt i bearbeidingsverdiens andel av produksjonsverdien. I matindustrien lå bearbeidingsverdiens (verdiskapingsens) andel av produksjonsverdien på 26,8 prosent i 2007, mens gjennomsnitt for industrien totalt var på 26,8 prosent. Figur 2.17 gir en oversikt over matindustriens produksjonsverdi fra 1995 til 2007 splittet i produktinnsats²⁰, bearbeidingsverdi fordelt på lønnskostnader, netto avgift/tilskudd og «rest».

Figur 2.17

Produktinnsats, bearbeidingsverdi til markedspriser (lønnskostnadene og netto avgift/tilskudd), vist som andel av matindustriens produksjonsverdi, 1995–2007 (i mill. kroner)

Figuren viser at produktinnsatsen utgjør hovedvekten av produksjonsverdien i hele perioden. I 2007 utgjorde produktinnsatsen 73 prosent av produksjonsverdien, mot 75 prosent i 1995. Lønnskostnader er den nest største driveren til produksjonsverdien. I løpet av perioden økte lønnskostnadene med 65 prosent, og i 2007 utgjorde den 13 prosent av produksjonsverdien (samme som i 1995). Netto avgifter og tilskudd har i perioden 1995 til 2007 økt med 110 prosent, og er med det den faktoren som har økt mest. I 2007 utgjorde netto avgifter og tilskudd 6 prosent av produksjonsverdien i matindustrien, mens tilsvarende tall for 1995 var 5 prosent.

²⁰ *Produktinnsats* i industristatistikken er definert som summen av; 1) råvarer, halvfabrikata og hjelpstoffer, 2) emballasje, 3) leiarbeid utført av andre, 4) brensel, drivstoff og elektrisk kraft, 5) reparasjonsarbeid utført av andre og 6) andre kostnader.

2.10 Produktivitet

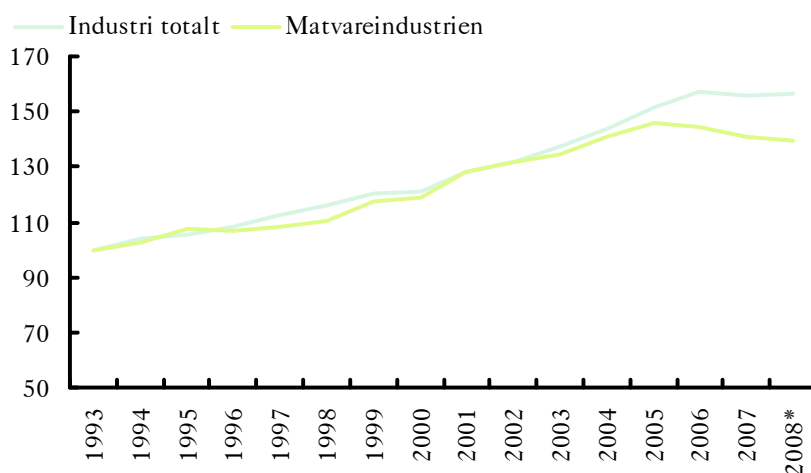
Arbeidskraftsproduktivitet og endring i dette målet fra år til år brukes ofte som uttrykk for produktivitetens utvikling. Arbeidskraftsproduktivitet kan defineres som:

Produksjon (i faste priser)
Timeverkforbruket

For å vise produktivitetens utviklingen i norsk matindustri kan man benytte både arbeidskraftsproduktivitet og total faktorproduktivitet som nøkkeltall. Vi vil se nærmere på begge disse produktivitetsmålene. Figur 2.18 gir en oversikt over arbeidskraftsproduktiviteten (faste 1995-priser) i matindustrien og i industri totalt i perioden 1993 til 2008.

Figur 2.18

Utvikling i arbeidskraftsproduktivitet i matindustrien og industrien totalt, 1993–2008 (regnet som produksjon i faste 1995-priser over timeverk)

Som vi ser av figuren har matindustrien i store deler av perioden hatt en noe lavere vekst i arbeidskraftsproduktiviteten enn industrien totalt. I perioden 1993 til 2008 har arbeidskraftsproduktiviteten i matindustrien gått opp med 40 prosent mens den har gått opp med 57 prosent for industrien totalt.²¹ Årlig gjennomsnittlig vekstrate for industrien totalt er 3,8 prosent mens årlig gjennomsnittlig vekstrate for matindustrien er 2,7 prosent. Årsaken til stagnasjonen i arbeidskraftsproduktiviteten de siste årene, skyldes både en lavere produksjonsvekst enn tidligere og et økt timeforbruk.

²¹ SSB (2009). *Produksjonsverdi i faste 1995-priser*. Datafil mottatt fra K. Snesrud, 24.02.09, SSB (2009). *Kvartalsvis nasjonalregnskap, tabell 50 Utførte timeverk*. URL: <http://www.ssb.no/emner/09/01/knr/tabeller.html>, 07.03.09.

Arbeidskraftsproduktivitet er ifølge SSB et lite spesifikt mål, ettersom arbeidskraften kan bli mer produktiv ved at den utstyres med mer kapital eller andre ressurser. For eksempel vil arbeidskraftsproduktiviteten i de fleste tilfeller øke når det blir mer kapital per arbeider i en bedrift, og dette vil være en vesentlig sterkere økning enn økningen i bedriftens generelle produktivitet.

Veksten i arbeidskraftsproduktiviteten kan defineres som bruttoprodukt per timeverk. Veksten i arbeidskraftproduktivitet kan deles i et «bidrag fra kapitalinnsats», og et bidrag fra «total faktorproduktivitet» (TFP).

Tabell 2.8 gir en oversikt over vekst i arbeidskraftsproduktiviteten for norsk industri totalt i perioden 1973 til 2008.

Tabell 2.8

Oppdeling av årsaker til vekst i arbeidskraftsproduktivitet i norsk industri *totalt* (bruttoproduksjon per timeverk), 1973–2008, gjennomsnittlige prosentvise årlige vekstrater.

	Arbeidskrafts- produktivitet	Bidrag fra endring i kapitalintensitet	Total faktorproduktivitet
1973–1981	1,9	1,1	0,8
1982–1988	2,3	0,9	1,4
1989–1996	0,7	0,2	0,6
1997–2003	2,7	1,1	1,6
2004–2008	1,1	–0,2	1,2
2007–2008	0,3	–0,1	0,4

I løpet av perioden 2004 til 2008 har den gjennomsnittlige årlige veksten i arbeidskraftsproduktiviteten i industrien ligget på 1,1 prosent, der TFP-veksten bidro med 1,2 prosent, mens kapitalintensiteten trakk ned med 0,2 prosent.

2.11 Finansielle nøkkeltall

Vi vil her presentere noen sentrale finansielle nøkkeltall for industrien generelt og matindustrien spesielt. De finansielle nøkkeltallene som presenteres er driftsmargin, totalkapitalrentabilitet, egenkapitalrentabilitet, resultatgrad, egenkapitalgrad og likviditetsgrad.²² Samtlige nøkkeltall omfatter aksjeselskaper, mens samvirkebedriftene ikke inngår i nøkkeltallene.

²² SSB (2008). *Tabell 05616. Nøkkeltall for ikke-finansielle aksjeselskap*. Statistikkbanken. <http://statbank.ssb.no/statistikkbanken>, 25.03.09.

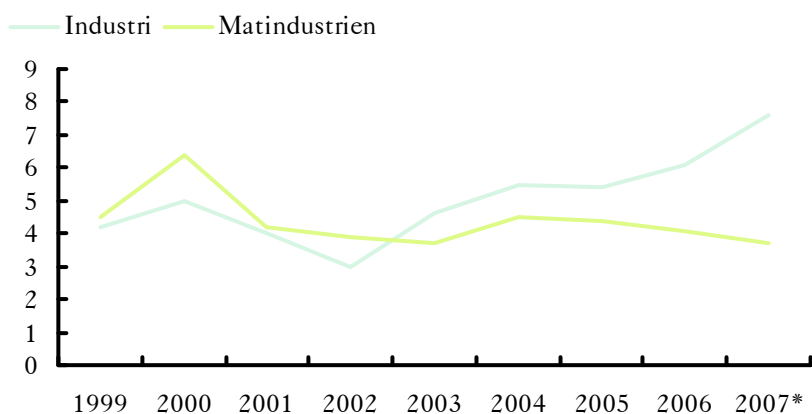
Driftsmargin

Figur 2.19 gir en oversikt over nivåforskjellen mellom driftsmargin i matindustrien og industrien totalt i perioden 1999 til 2007. Matindustriens driftsmargin lå høyere enn i industrien totalt fram til 2002, mens den de siste årene har ligget lavere. Fra 2006 til 2007 gikk matindustriens driftsmargin ned fra 4,1 prosent til 3,7 prosent, mens den i industrien totalt gikk opp fra 6,1 prosent til 7,6 prosent.

Driftmargin = driftsresultat i prosent av driftsinntektene.

Figur 2.19

Utvikling i driftsmargin for matindustrien og industri totalt, 1999–2007 (i prosent)

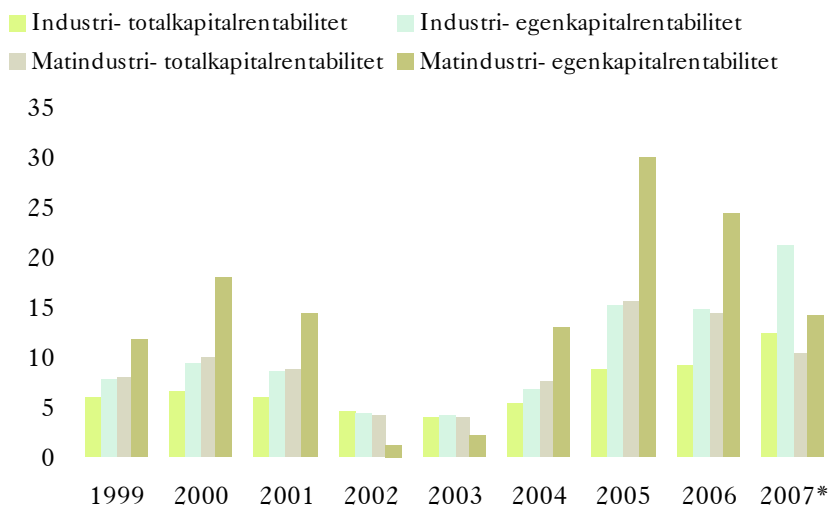
Avkastning på kapital (rentabilitet)

Figur 2.20 viser utviklingen for totalrentabilitet og egenkapitalrentabilitet for hele industrien og matindustrien i perioden 1999 til 2007.

Rentabilitetstall, som i dette tilfellet omfatter totalkapitalrentabilitet og egenkapitalrentabilitet, sier noe om avkastningen til kapitalen. Totalkapitalrentabilitet er definert som «ordinært resultat før skattekostnad pluss rentekostnader i prosent av sum gjeld og egenkapital per 31. desember». Egenkapitalrentabilitet er definert som «ordinært resultat i prosent av egenkapital per 31. desember».

Figur 2.20

Utvikling i total- og egenkapitalrentabilitet i industrien totalt og i matindustrien, 1999–2007 (i prosent)

I perioden har totalrentabiliteten vært høyere for matindustrien enn i industrien totalt, med unntak av i 2002 og 2007. Totalrentabiliteten for industrien lå i 2007 på 12,5 prosent, mens den i matindustrien lå på 10,4 prosent. Til sammenligning lå egenkapitalrentabiliteten for industrien totalt på 21,3 prosent samme år, mens den for matindustrien lå på 14,2 prosent. I perioden fra 2005 til 2007 har både totalkapitalrentabiliteten og egenkapitalrentabiliteten i matindustrien vist en klart negativ trend.

Resultatgrad, egenkapitalandel og likviditetsgrad

Tabell 2.9 gir en oversikt over resultatgrad, egenkapitalandel og likviditetsgrad for norsk industri og matindustrien i perioden 1999 til 2007.

Resultatgraden måler hvor stor andel ordinært resultat før skatt utgjør av driftsinntektene, mens egenkapitalandelen sier noe om hvor mye egenkapital bedriften har i forhold til totalkapitalen. Likviditetsgraden er forholdet mellom bedriftens omløpsmidler og kortsiktig gjeld, dvs. bedriftens evne til å dekke sine betalingsforpliktelser etter hvert som de forfaller.

Tabell 2.9

Resultatgrad, egenkapitalandel og likviditetsgrad for industri og matindustrien, 1999–2007

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
INDUSTRI									
Resultatgrad (%)	5,2	6,7	6,0	4,5	4,3	7,5	14,0	13,0	20,4
Egenkapitalandel	38,9	35,8	36,2	42,1	43,3	43,5	44,2	43,4	41,5
Likviditetsgrad	1,1	1,2	1,1	1,2	1,1	1,2	1,2	1,3	1,2
MATINDUSTRI									
Resultatgrad (%)	4,0	5,7	5,4	1,5	1,5	8,8	23,3	21,2	14,6
Egenkapitalandel	34,1	32,5	33,1	33,7	38,0	38,6	45,5	51,9	52,2
Likviditetsgrad	1,1	1,2	1,2	1,1	1,2	1,3	1,2	1,4	1,5

Matindustrien har i løpet av perioden 1999 til 2007 kun hatt en høyere resultatgrad enn industrien totalt i 2004, 2005 og 2006. I 2007 gikk imidlertid resultatgraden ned til 14,6 prosent i matindustrien, samtidig som den økte til 20,4 prosent i industrien totalt. Egenkapitalandelen har vært høyere i matindustrien enn i industrien totalt de tre siste årene, og i 2007 var egenkapitalandelen på 52,2 prosent i matindustrien og 41,5 prosent i industrien totalt. Likviditetsgraden har vært på tilnærmet samme nivå i matindustrien og i industrien totalt i hele perioden, men i 2007 økte likviditetsgraden i matindustrien til 1,5, mens den for industrien totalt gikk ned til 1,2.

Stolt medarbeider i matindustribedrift.

FOTO: © JO HESTNES, NNN

2.12 Utenlandske direkte investeringer

Direkte investeringer er investeringer der en investor har til hensikt å etablere en varig økonomisk forbindelse, og å utøve effektiv innflytelse på virksomheten i investeringsobjektet i et annet land. I praksis brukes 10 % eierandel som grense for å skille mellom direkteinvestering og porteføljeinvestering.

Utenlands eierskap i norsk matindustri gjelder kun for aksjeselskap. Tabell 2.10 gir en oversikt over utenlandske direkte investeringer i Norge totalt, i industrien og i matindustrien i perioden 1989 til 2006.²³ I 2006 utgjorde de totale utenlandske direkte investeringer i Norge 582,7 mrd. kroner, en økning på 15,6 prosent fra året før. Av de uten-

landske direkte investeringene utgjorde egenkapitalen 346,3 mrd. kroner mens netto lånefordringer utgjorde 236,4 mrd. kroner. I industrien utgjorde utenlandske direkte investeringer 153,5 mrd. kroner i 2006, hvorav 45 prosent var egenkapital og 55 prosent var netto lånefordringer. Matindustriens utenlandske direkte investeringer utgjorde i 2006, 9 mrd. kroner. Dette utgjør om lag om lag 5 prosent av industriens totale utenlandske investeringer.

Tabell 2.10

Utenlandske direkte investeringer i Norge, 1989–2006 (i mrd. kroner)

	1989	2000	2002	2003	2004	2005	2006
TOTALT	64,1	267,8	298,0	327,1	473,1	504,2	582,7
– %-andel egenkapital	64,6	70,9	71,7	73,8	59,0	60,5	59,4
– %-andel netto lånefordringer	35,4	29,1	28,3	26,2	41,0	39,5	40,6
I INDUSTRIEN	6,8	58,0	64,1	66,7	134,5	146,6	153,5
– %-andel egenkapital	62,2	71,7	77,2	73,3	54,9	47,4	45,0
– %-andel netto lånefordringer	37,8	28,3	22,8	26,7	45,1	52,6	55,0
I MATINDUSTRIEN	0,3	6,9	9,0	9,1	10,1	9,8	8,0
– %-andel egenkapital	64,7	57,8	66,3	57,4	73,8	97,3	81,0
– %-andel netto lånefordringer	35,3	42,2	33,7	42,6	26,2	2,7	19,0

Investorer fra EU-land sto for til sammen 70 % eller 405,7 mrd. kroner av de direkte investeringene i 2006, og det er en økning på 19,4 % fra året før. Innad i EU var de største investorlandene i 2006 Sverige, Danmark og Nederland. Investorer i USA sto samme år for 109,5 mrd. kroner eller 19 % av de totale direkte investeringene i Norge. Det er innen utvinning av råolje og naturgass vi hadde de største utenlandske investeringene i 2006, og disse utgjorde 28 % av de totale utenlandske investeringene.

²³ SSB (2008). *Direkte investeringer i Norge, 1998-2006*. URL: <http://193.160.165.34/udin>, 15.03.09.

2.13 Status og utvikling i EUs matindustri

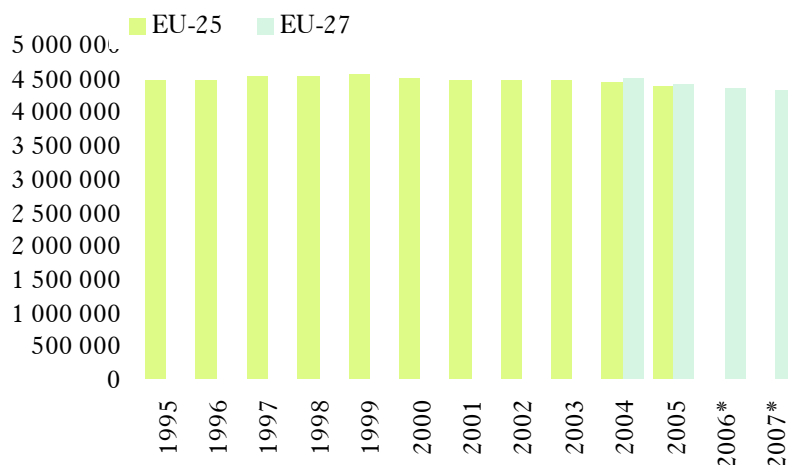
EUs matindustri er den største industrisektoren i EU målt ut i fra omsetning, verdiskaping og sysselsetting, og spiller dermed en sentral rolle i EUs økonomi. Videre er matindustrien den nest største industrisektoren målt i antall bedrifter, der kun metallindustrien er større. Frankrike, Tyskland, Italia, Storbritannia og Spania er de største matvareprodusentene i EU, men også de østeuropeiske markedene er i vekst. Vi vil i det følgende gi en kort oversikt over EUs matindustri.²⁴

2.13.1 Sysselsetting

EUs matindustri sysselsatte om lag 4,3 millioner personer i 2007, og utgjør med det 13,5 prosent av EUs industrissysselsatte. Betydningen av matindustrien som andel av total industri varierer blant de enkelte landene i EU. Kypros er det landet med størst andel sysselsatte i matindustrien, med 36 prosent av industrissysselsettingen. Matindustrien i Hellas, Latvia og Irland står for over 20 prosent av industrissysselsettingen, mens Sverige, Finland og Slovenia er de landene med lavest andel sysselsatte i matindustrien i forhold til den totale industrien. Figur 2.21 viser utviklingen i antall sysselsatte i EUs matindustri i perioden 1995 til 2007.

Figur 2.21

Utvikling i antall sysselsatte i EUs matindustri, 1995–2007

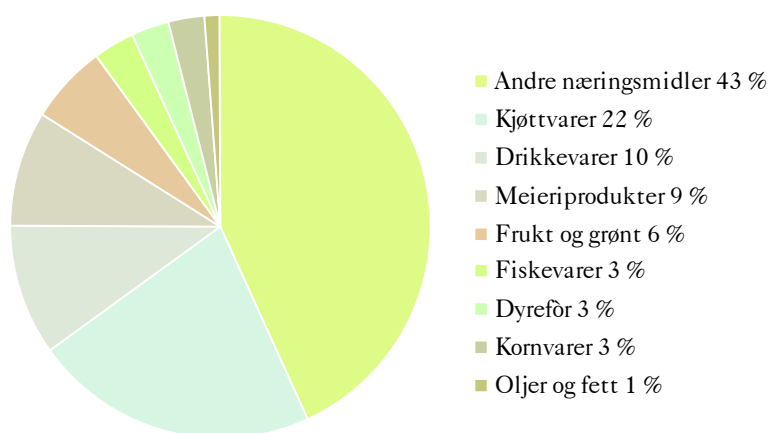
²⁴ Hvis ikke annet er nevnt bygger dette kapitlet på CIAA (2008). *Data and Trends of the European food and drink industry 2008*. URL: <http://www.ciaa.be/documents/brochures/DataTrends2008.pdf>, 11.03.09. Dataene er basert på Eurostat samt informasjon fra CIAA-medlemmer. I tillegg er det hentet data direkte fra Eurostat (2009). *Industry, trade and services*. URL: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>, 11.03.09.

Etter en sysselsettingsvekst i EUs matindustri fra 1995 til 1999, gikk antall sysselsatte ned med 3,6 prosent fra 1999 til 2005. I 2005 ble EU-25 utvidet til EU-27 noe som førte til en økning i den totale sysselsettingen reelt sett. Fra 2005 til 2007 har imidlertid antall sysselsatte fortsatt å gå ned, og i 2007 ble antall sysselsatte redusert med 0,6 prosent. Nedgangen i matindustrien siste året er likevel lavere enn i EUs totale industri.

Ser vi på sysselsettingen i de ulike bransjene, er sysselsettingen størst i bransjen for næringsmidler ellers, jf. Figur 2.22, med 43 prosent av totalt antall sysselsatte. Denne bransjen omfatter bl.a. bakervarer, kaker, barnemat, sjokolade- og sukkervarer. Av de øvrige bransjene er det kjøttbransjen (22 %) og drikkevarebransjen (10 %) som har flest sysselsatte, mens olje- og fettbransjen har færrest sysselsatte (1 %).

Figur 2.22

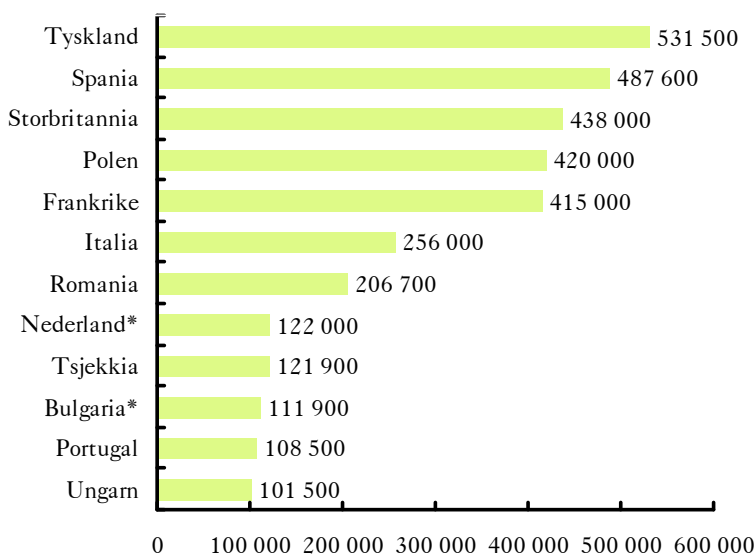
Fordeling av sysselsatte på bransjenivå i EUs matindustri (i %), 2005

Figur 2.23 gir en oversikt over de 12 største landene ut i fra total sysselsetting i EUs matindustri 2007.²⁵

Figur 2.23

Sysselsettingen i EUs matindustri for de 12 største landene, 2007

*For Nederland og Bulgaria er tallene fra 2006

Tyskland, Spania og Storbritannia sysselsetter totalt sett flest i EUs matindustri, alle med over 430 000 sysselsatte. Luxemburg og Malta står for den minste andelen av sysselsatte i EUs matindustri, med under 6 000 sysselsatte. Våre naboland, Danmark, Sverige og Finland hadde hhv. 66 000, 55 900 og 34 800 sysselsatte i matindustrien i 2007. Ser vi på utviklingen i antall sysselsatte fra 2006 til 2007 hadde de fleste landene en nedgang i antall sysselsatte, der nedgangen var størst i Slovenia med en reduksjon på 9 prosent. Polen var det landet med størst sysselsetningsvekst, med en økning på 2,9 prosent.

2.13.2 Bedrifter

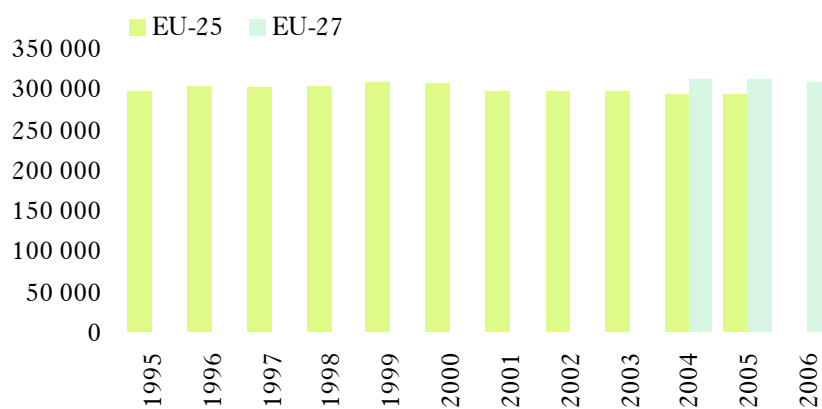
EUs matindustri er relativt fragmentert, med noen få store multinasjonale selskaper samt en rekke små matindustribedrifter. I 2006 var det om lag 308 000 bedrifter i EUs matindustri, og utgjør med det 13,5 prosent av totalt antall industribedrifter i EU. Det er imidlertid store forskjeller mellom landene. I Belgia og Frankrike utgjorde bedrifter i matindustrien over 20 prosent av industribedriftene, mens denne andelen var på mellom 5–7 prosent i Storbritannia, Sverige og Finland. I Danmark utgjorde antall bedrifter i matindustrien i underkant av 10 prosent av totalt antall

²⁵ Beregnet ut fra oppgitt prosentvis endring fra 2006–2007.

bedrifter i industrien og 24 prosent av total industriomsetning, noe som impliserer at hver bedrift i gjennomsnitt har stor omsetning. Figur 2.24 gir en oversikt over antall bedrifter i EU i perioden 1995–2006.

Figur 2.24

Utvikling av antall bedrifter i EUs matindustri, 1995–2006

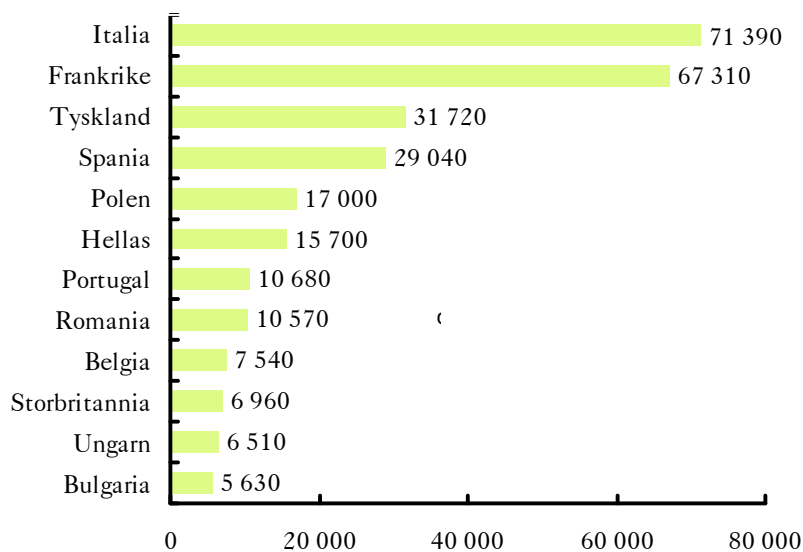

Av figuren ser vi at antall bedrifter har hatt en liten, men negativ trend over hele perioden, bortsett fra økning i noen få år. I EU-25 gikk antall bedrifter ned med om lag 1,3 prosent fra 1995 til 2005. Etter utvidelsen av EU i 2005 har antall bedrifter vært tilnærmet uendret de siste årene.

Figur 2.25 gir en oversikt over de 12 største landene ut ifra antall bedrifter i EUs matindustri 2006.

Figur 2.25

Antall bedrifter i EUs matindustri i de 12 største landene, 2006

Italia, Frankrike og Tyskland hadde til sammen ca. 55 prosent av alle matindustri-bedrifter i EU i 2006. De tre minste landene, Irland, Estland og Luxemburg, sto samme år for kun 0,4 prosent av EUs matindustri-bedrifter. Det er stor variasjon i hvor mange matindustri-bedrifter hvert enkelt land har. Sammen med størrelsen på landene, kan noe av forskjellen skyldes ulik strukturutvikling. Mye av matindustrien i Vest-Europa, spesielt innen kjøtt- og meieribransjen har de senere årene vært preget av oppkjøp og sammenslåinger, mens matindustrien i Øst-Europa i stor grad fortsatt er preget av en småskala industriproduksjon.²⁶ Ser vi på bedriftsutviklingen, hadde de fleste EU-landene en nedgang i antall matindustri-bedrifter fra 2005 til 2006, med unntak av Slovenia, Slovakia, Italia, Hellas, Portugal og Kypros.

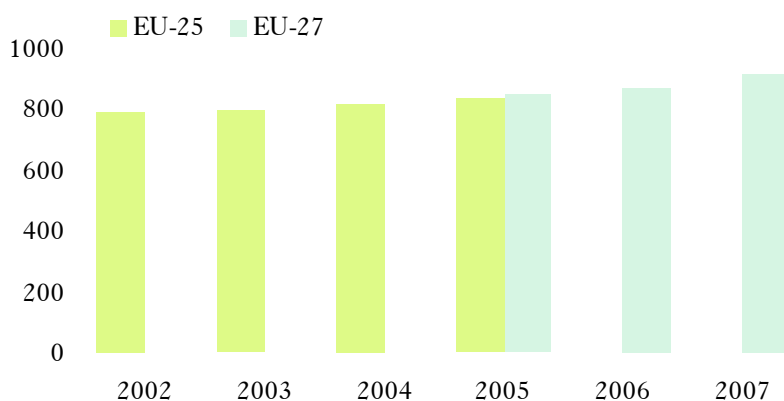
2.13.3 Omsetning

Matindustrien i EU hadde i 2007 en samlet omsetning på om lag 913 mrd. EUR, dvs. 13,4 prosent av industriens totale omsetning. Som i Norge utgjør matindustrien i Danmark, Hellas, Slovakia og Slovenia over 20 prosent av landets industriomsetning, mens andelen i Sverige er på ca. 8 prosent. Figur 2.26 gir en oversikt over utviklingen i matindustriens samlede omsetning fra 2002 til 2007. Over hele perioden hadde matindustrien i EU en omsetningsvekst, både i EU-25 og i EU-27 etter 2005. I 2007 økte omsetningen med 4,9 prosent i forhold til året før.

²⁶ Ulik rapportering til Eurostat kan også være med på å forklare noe av forskjellen i antall bedrifter i de enkelte landene.

Figur 2.26

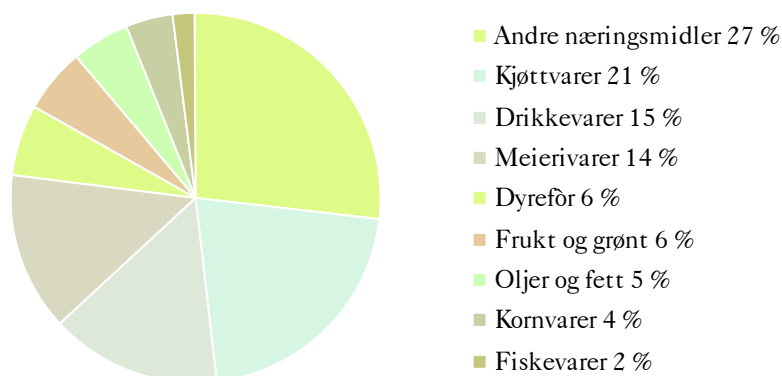
Utvikling i omsetning i EUs matindustri, 2002–2007 (i mill. EUR)

Figur 2.27 gir en oversikt over omsetningen i EUs matindustri fordelt på bransjer. Av figuren ser vi at det er bransjen for andre næringsmidler og kjøttbransjen som står for den største omsetningsandelen med hhv. 27 prosent og 21 prosent av total omsetning. Videre står fiskevarebransjen for lavest omsetningsandel med kun 2 prosent av omsetningen.

Figur 2.27

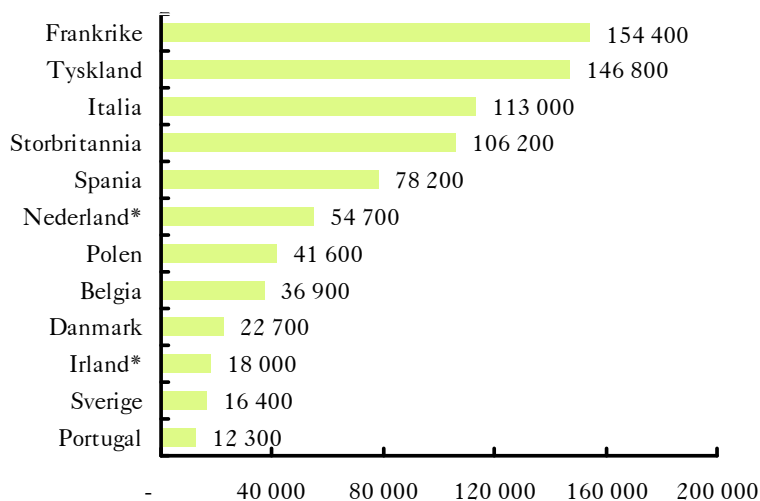
Fordeling av omsetning på bransjenivå i EUs matindustri i 2005 (i %)

Figur 2.28 gir en oversikt over de 12 største landene ut i fra produksjonsverdi i EUs matindustri 2007.

Figur 2.28

Produksjonsverdi (i mill. EUR) i EUs matindustri i de 12 største landene, 2007

Sett ut i fra omsetning er det Frankrike, Tyskland, Italia og Storbritannia som er de største produsentene av mat- og drikkevarer i EU. Disse står for til sammen omtrent 57 prosent av EUs totale produksjon av mat- og drikkevarer. Kypros, Estland og Luxemburg er de landene med lavest produksjonsverdi, med pluss/minus ca. 1 mrd. EUR hver i omsetning. Danmark, Sverige og Finland hadde hhv. 22,7, 16,4 og 9,6 mrd. EUR i omsetning i 2007. Alle EU-landene opplevde en omsetningsvekst i 2007, med unntak av Storbritannia hvor omsetningen gikk ned med 0,6 prosent. Størst var omsetningsveksten i Romania (20,2 %), Latvia (12,5 %) og Belgia (11,1 %).

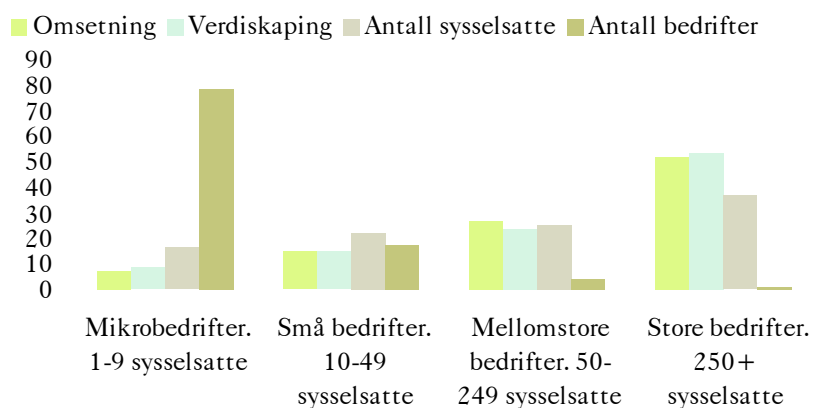
2.13.4 Struktur

Størrelsen på bedriftene forteller hvordan en industri er sammensatt. EUs matindustri består av noen få store multinasjonale selskaper, og en rekke små og mellomstore matindustribedrifter. De store selskapene konkurrerer på det internasjonale markedet med globale merkevarer og et stort produktspekter. Samtidig har EU en rekke små matindustribedrifter som er konsentrert om regionale og nasjonale markeder, som produserer lokale merkevarer og spesialiteter.

Ser vi på utviklingen de senere årene, har matindustriens omsetning økt, samtidig som antall sysselsatte og antall bedrifter har gått ned. Dette impliserer at matvarebedriftene i EU øker i størrelse og omsetningen per bedrift blir høyere. Figur 2.29 gir en oversikt over fordelingen av bedrifter, omsetning, sysselsatte og verdiskaping (her målt som bearbeidingsverdi) ut fra størrelsesgruppe i EUs matindustri i 2005.

Figur 2.29

Omsetning, verdiskaping, sysselsatte og bedrifter i matindustrien ut i fra bedrifts-
størrelse (i %), 2005

Som i Norge er EUs matindustri dominert av små- og mellomstore bedrifter. SME-bedrifter, her definert ved bedrifter med færre enn 250 sysselsatte, utgjør om lag 99 prosent av totalt antall bedrifter i EUs matindustri. SME-bedriftene står videre for 62 prosent av sysselsettingen og 48 prosent av den totale omsetningen i matindustrien.

2.13.5 Handel med mat- og drikkevarer

EU er nettoeksportør av mat- og drikkevarer, med en positiv handelsbalanse på 2,0 mrd. EUR. I 2007. Figur 2.30 gir en oversikt over utviklingen i EUs handelsoverskudd i perioden 2000 til 2007.

Figur 2.30

EUs handelsoverskudd med mat- og drikkevarer (i mrd. EUR), 2000–2007

Samlet sett har handelsoverskuddet blitt redusert med 74 prosent fra 2000 til 2007. Spesielt ble handelsoverskuddet redusert i 2007, der den totale nedgangen på 46 prosent fra året før skyldes en klart større økning i importen (9 %) enn i eksporten (5 %). Tabell 2.11 gir en oversikt over EUs største handelspartnere i 2007.

Tabell 2.11

EUs største handelspartnere (i mill. EUR) i 2007 og prosentvis endring i handelen fra 2006 til 2007

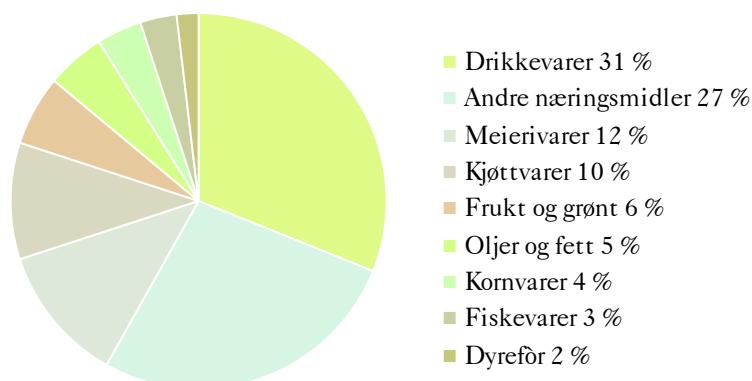
Land	EKSPORT		Land	IMPORT	
	I mill. EUR	Endring i prosent, 06/07		I mill. EUR	Endring i prosent, 06/07
USA	11 251	-3	Brasil	5 945	13,4
Russland	5 530	11,9	Argentina	4 828	10,9
Sveits	3 555	6,5	Kina	3 201	17,5
Japan	3 251	-5,9	USA	3 122	-2,1
Canada	1 888	2,6	Sveits	2 364	18,7
Norge	1 831	12,1	Thailand	1 917	18,6
Australia	1 287	9	Tyrkia	1 732	1
Kina	1 245	28,4	Indonesia	1 666	14,7
Saudi Arabia	1 193	8,4	New Zealand	1 609	0,6
Sør-Korea	1 118	4	Norge	1 567	6,2

USA er EUs viktigste handelspartner, og i 2007 eksporterte EU mat- og drikkevarer til USA for 11,2 mrd. EUR, dvs. 21 prosent av den totale eksporten. Andre viktige eksportmarkeder er Russland, Sveits, Japan og i stadig økende grad Kina. Import fra Brasil og Argentina utgjør til sammen 20 prosent av total matimport i EU. Norges

handelsforbindelser med EU økte i 2007, og dette gjaldt både for eksport og import. Spesielt har importen av RÅK-varer fra EU økt i de senere år. Figur 2.31 gir en oversikt over eksportandelen for de ulike bransjene i EUs matindustri i 2007.

Figur 2.31

Bransjenes andel av matindustriens eksport i 2007 (i prosent)

Drikkevarebransjen og bransjen for andre næringsmidler sto i 2007 for til sammen 58 prosent av matindustriens totale eksport. Kornvarebransjen, fiskevarebransjen samt dyrefôrbransjen er de bransjene som eksporterer minst, og disse stod i 2007 for kun 9 prosent av matindustriens totale eksport. Ser vi på eksportutviklingen fra 2006 til 2007, økte meierieksporten med 20 prosent i 2007, noe som stod i kontrast til den negative veksten på 5 prosent året før. Dyrefôrbransjen hadde en eksportøkning på 17 prosent i 2007, mens drikkevareeksporten økte med 6 prosent. Fiskevarebransjen hadde størst nedgang i eksporten, med 15 prosent reduksjon.

3 *Rammebetingelser*

Forhandlingene om en ny WTO-avtale er fortsatt ikke i mål. Den eksisterende WTO-avtalen tvinger Norge til å endre markedsordningene for å senke støtten til landbruket, noe som kan påvirke konkurranseforholdet mellom de ulike leddene i verdikjeden. Samtidig har Norge nå gått inn i reelle forhandlinger med EU om utvidet handel med jordbruksvarer etter artikkel 19 i EØS-avtalen.

3.1 *Innledning*

Norsk matindustri er avhengig av gode rammebetingelser for å være konkurransedyktig både på hjemmemarkedet, men også på eksportmarkedet. Vi vil i det følgende gi en oversikt over sentrale rammebetingelser for norsk matindustri, der vi konsentrerer oss om norsk landbruks- og handelspolitikk samt faktorer som påvirker kostnadsnivået i norsk matindustri i form av avgifter, tilskudd og lønnskostnader.

3.2 *Norsk landbrukspolitikk*

Den nasjonale landbrukspolitikken utgjør en viktig rammebetingelse for norsk matindustri. I det følgende vil vi fokusere på importvernet for jordbruksvarer samt markedsordningene og prisregimet i jordbruket.

3.2.1 *Importvernet*

Importvernet for jordbruksvarer er et sentralt virkemiddel for å sikre produksjon av jordbruksvarer og foredlede matvarer i Norge. Importvernet er også en sentral rammebetingelse for utformingen av den nasjonale landbrukspolitikken. Importvernet skal sikre avsetning av norsk produksjon til de målpriser som er fastsatt i jordbruksavtalen (se 3.2.2 for mer om målpris). Samtidig skal forvaltningen av importvernet ikke være til hinder for import av jordbruksvarer som ikke produseres i Norge.

Det er Statens landbruksforvaltning (SLF) som har ansvar for administreringen og forvaltningen av importvernet. Dersom norsk prisnivå stiger over en nærmere fastsatt grense i forhold til norsk målpris kan toll administreres ned slik at importert vare kommer inn til om lag samme nivå som norsk målpris. SLF har myndighet til å fastsette reduserte tollsatser for enkelte jordbruksvarer gjennom året ved såkalte administrative tollnedsettelse på jordbruksvarer. Disse tollnedsettelsene kan være generelle tollnedsettelse, og dermed gjøres automatisk gjeldende for alle som importerer den aktuelle varen innenfor en gitt periode, eller individuelle tollnedsettelse, som kan innvilges enkelte virksomheter/personer etter søknad. Dette skal bringe det norske prisnivået tilbake til målpris. I tillegg til de administrative tollnedsettelsene, innvilges det tollnedsettelse gjennom importkvoter.

3.2.2 Markedsordninger

Markedsordningene for sentrale norske jordbruksvarer skal sammen med målpris-systemet i jordbruksavtalen bidra til å sikre de landbrukspolitiske mål. Markedsordningene forutsetter et tilstrekkelig høyt importvern. Dette muliggjør et prisnivå på norske jordbruksvarer som er høyere enn verdensmarkedets priser. Innenfor rammen av importvernet avtales det i de årlige jordbruksforhandlingene målpriser på de enkelte jordbruksvarer. Målpris er en maksimal pris som bonden kan få som gjennomsnitt over året. Markedsregulatorene Nortura, Tine og Norske Felleskjøp er dominerende aktører på sine respektive markeder og skal jobbe for å ta ut målpris i markedet.

Markedsreguleringen utøves gjennom ulike tiltak i markedet, og finansieres av en omsetningsavgift, da det er et prinsipp at markedsregulering skal finansieres av bøndene selv. I dag kreves det inn omsetningsavgift på all omsetning av melk, korn, kjøtt og egg. Markedsreguleringen er hjemlet i Omsetningsloven, og vedtak om bruk av omsetningsavgiftsmidlene fattes av Omsetningsrådet. Ved overskudd som ikke er temporære, må prisene justeres ned for å balansere markedet. Omsetningsrådet kan gjennomføre såkalte markedstiltak. Formålet med slike tiltak er å sikre avsetning av norske jordbruksvarer. Markedsordninger omfatter markedsregulering som nevnt over og spesielle ordninger, bl.a. tilskuddsordninger rettet mot omsetningsleddet og annen foredlingsindustri. Tiltakene omfatter melk, kjøtt, egg/fjørfe/kjøtt, frukt/grønt/poteter, korn og økologiske produkter.

I WTO-avtalen har Norge inngått bindende forpliktelser om å redusere handelsvidende støtteordninger. Som følge av det ble målpris og markedsreguleringmulighetene tatt vekk for fjørfe fra 2007. Fra og med 1. januar 2009 blir det heller ikke gjennomført målpris- og markedsreguleringstiltak for sau, purke og rånekjøtt. I 2008 ble det satt ned et arbeidsutvalg av Landbruks- og matdepartementet, for å vurdere mulige alternativer til dagens markedsordning med målpriser for kjøtt og egg. Arbeidsgruppa anbefaler overgang fra nåværende prisbasert markedsregulering, som baseres på målprisen, til en volumbasert modell uten målpris.²⁷ En volumbasert modell vil kunne innebære at markedsprisene vil svinge friere enn i dag og at gode prognoser, sammen med Norturas prissetting (noteringspris), blir viktigere i balanseringen av råvaremarkedene. Videre at det vil bli mer utbredt produksjonsregulering, selv om prisen fortsatt skal være hovedvirkemidlet for å tilpasse tilbudet til etterspørselen. Forholdet mellom noteringspris og øvre prisgrense vil være bestemmende for muligheter og begrensninger i prisuttaket. Norturas rolle som markedsregulator foreslås videreført sammen med adgang til innlagring på grunn av sesongvariasjoner samt reguleringsekspert i ekstraordinære situasjoner.

For at Norge skal overholde sine forpliktelser i WTO-avtalen, må ordningen for ett eller flere dyreslag iverksettes innen 1. juli 2009. Myndighetene vil etter dette fortsatt kunne ha mulighet til å administrere tollvernet samt enkelte prisregulerende tiltak, men det vil medføre endringer i rammen på jordbruksoppgjøret. Prisforhandlingene vil generelt sett bortfalle for disse varegruppene. Det er uklart om en eller flere produksjoner innenfor kjøtt og egg legges om fra inneværende år.

²⁷ Landbruks- og matdepartementet (2009). *Rapport fra arbeidsgruppe om markedsordningene for kjøtt og egg.*

3.3 Handelspolitikk

Internasjonale rammebetingelser i form av avtaler Norge har sluttet seg til har en betydelig innvirkning på utformingen av politikken og rammebetingelsene for primærprodusentene og industrien innen norsk matsektor. Spesielt gjelder dette landbruksavtalen i Verdens handelsorganisasjon (WTO) og EØS-avtalen. I tillegg utgjør EFTA sine frihandelsavtaler og GSP-ordningen en del av matindustriens internasjonale rammebetingelser.

3.3.1 WTO – Landbruksavtalen

Den gjeldende WTO-avtalen: Uruguay-runden

Den gjeldende WTO-avtalen trådte i kraft 1. januar 1995. Den viktigste endringen for norsk landbruk og matindustri, var at det kvantitative importvernet ble erstattet med et tollbasert importvern. Konkret innebar avtalen forpliktelser om økt markedsadgang, kutt i eksportstøtte og internstøtte til jordbruket.

Avtalen krevde at tollsatsene i gjennomsnitt ble redusert med 36 prosent. Etter tollreduksjonen, ligger de bundne norske tollsatsene til dels fortsatt langt over det som kreves for å gi en tilfredsstillende beskyttelse for de viktigste norske jordbruksvarene. For enkelte varer førte imidlertid avtalen til reell importkonkurranse. Et eksempel er ost, der det i dag importeres betydelige mengder til ordinær toll.

Avtalen forpliktet videre medlemslandene til å redusere den interne støtten til landbruket med 20 prosent, beregnet ved hjelp av såkalt *Aggregate Measurement of Support* (AMS). AMS er summen av den direkte støtten over statsbudsjettet og støtten som grensevernet gir muligheter for. Skjermingsstøtten utgjør differansen mellom norske priser og verdensmarkedspriser, multiplisert med produserte mengder. Det brukes historiske verdensmarkedspriser for perioden 1986–1988 slik at løpende endringer i prisene på verdensmarkedet ikke påvirker AMS. Når det gjelder beregningen av budsjettstøtten i AMS, er det kun «gul» støtte som regnes med, mens «grønn» og «blå» støtte holdes utenom.

Grønn støtte er produksjonsnøytral støtte med formål å bidra til produksjon av kollektive goder (f.eks. utdanning, miljø, matvareberedskap, kulturlandskap m.m.), sosiale ordninger eller ren inntektsstøtte. Denne støtten er i WTO fullstendig fritatt fra reduksjonsforpliktelser.

Hovedkriteriet for **blå støtte** er at det er knyttet produksjonsbegrensninger til støtten. I utgangspunktet lå areal- og kulturlandskapstilskuddene i Norge i blå boks, men er senere forutsatt overført til grønn boks som følge av endringer i virkemidlene (blant annet krav om miljøplan) i forbindelse med jordbruksoppgjøret i 2004. Det gjenstår å se om en slik notifisering av areal- og kulturlandskapstilskuddene som grønn støtte, vil bli akseptert i WTO.

Det som for Norges del gjenstår som **gul støtte**, dvs. reduksjonspliktig AMS, er således direkte produksjonsrelatert støtte, i hovedsak grunntilskudd og frakttilskudd. Skjermingsstøtten, slik den her er definert, utgjør det vesentligste av norsk AMS. Norge har fram til nå oppfylt kravet til reduksjonsforpliktelser.

Da den såkalte «fredsklausulen» utløp i 2003, ble det anledning til å reise sak mot et annet lands støtteordninger på jordbruksområdet. Det innebar at WTOs tvisteløsningsmekanisme som tidligere ikke hadde vært gjeldende for landbruket, også ble innført her. Siden 2003 har flere hundre saker blitt behandlet. Selv om det ikke har kommet på plass en ny WTO-avtale, vil det legges press på utformingen av nasjonale støtteordninger gjennom tvisteløsningsmekanismen. Dermed vil vi kunne se at det nasjonale handlingsrommet vil kunne bli redusert i årene som kommer, selv uten et forhandlingsresultat på kort sikt.

Pågående forhandlinger: Doha-runden

Den nye forhandlingsrunden i WTO startet i forbindelse med Ministerkonferansen i Doha i november 2001, og forhandlingene er nå inne i sitt åttende år. I løpet av de siste årene har det i flere omganger vært antatt at forhandlingene enten måtte konkluderes eller en ny avtale utsettes på nærmest ubestemt tid. På landbrukssiden forutsetter mandatteksten substansielle innrømmelser med hensyn på markedsadgang, reduksjoner i alle former for eksportstøtte og substansielle reduksjoner i handelsforstyrrende internstøtte.

På Ministerkonferansen i Cancún i september 2003 la den meksikanske handelsministeren Derbez fram et utkast til ramme for de videre forhandlingene, men disse forhandlingene endte med sammenbrudd. I slutten av juli 2004 ble det i Genève oppnådd enighet mellom WTO-landene om en rammeavtale for de videre forhandlingene i Doha-runden. Den siste forhandlingsrunden foregikk i Hong Kong i desember 2005, der man vedtok en ministererklæring. Ministererklæringen danner grunnlaget for videre arbeid sammen med mandatet fra ministerkonferansen i Doha i 2001 og rammeverket fra Genève fra juli 2004.

Etter dette har forhandlingene brutt sammen og blitt gjenopptatt opptil flere ganger. Først brøt forhandlingene midlertidig sammen i juli 2006. I starten av februar 2007 ble forhandlingene formelt gjenopptatt i full bredde. Dette førte til at rammeverket fra juli 2004 ble konkretisert og nærmere spesifisert i et nytt rammeverk fra juli 2007. Deretter fortsatte forhandlingene først og fremst på teknisk nivå for å rydde av veien detaljer for at ministrene skulle kunne sluttforhandle en endelig avtale som da også måtte innbefatte industri og tjenester ved siden av jordbruk.

Den 6. desember 2008 la jordbruksforhandlingenes formann, ambassadør Crawford Falconer fram utkast til revidert rammeverk (modaliteter). Dette var den 4. revisjonen som ble gjort i 2008 på grunnlag av rammeverket fra 2007. Det har ikke vært store endringer i de siste skissene til regelverk som er lagt fram. Skissene uttrykker en løsning man mener er sannsynlig å få til etter årelange forhandlinger.

Generaldirektør i WTO, Pascal Lamy, inviterte ministre fra vel 30 land til konsultasjoner i juli 2008. Norge var representert ved utenriksminister Jonas Gahr Støre og landbruks- og matminister Lars Peder Brekk. Ministermøtet endte uten resultat. Det som utløste bruddet var uenighet omkring utviklingslandenes særskilte «tryggingsmekanisme» (safeguards) og hvordan de skal kunne heve tollsatsene på landbruksvarer ved stor internasjonal prisnedgang eller kraftig importøkning og problemer i sektorforhandlinger innenfor industrivarer. Etter møtet har det vært avholdt plenumsmøter for en mindre gruppe land, deriblant Norge. Synet som blir presentert fra Norges side er at selv om ikke alle kravene kommer gjennom, er det viktig at helheten i avtalen videreføres og at det ender i åpne, stabile og

forutsigbare rammer for verdenshandelen. Regjeringen legger også vekt på at det skal være mulig å utforme en nasjonal landbrukspolitikk som tar hensyn til verdier som kulturlandskap, biologisk mangfold og distriktspolitikk.

Den norske landbruksministeren sa i november 2008 at den avtalen som var innen rekkevidde i sommer (juli-møtet 2008) kunne gitt tilstrekkelig armslag for å føre en god nasjonal landbrukspolitikk, men at en WTO-avtale selvsagt vil stille oss overfor utfordrende krav.

Det er høyst usikkert når WTO-forhandlingene igjen kan nærme seg en avslutning. I USA har den nye Obama-administrasjonen mer enn nok med å håndtere interne utfordringer der finanskrisen selvsagt har hovedfokuset. Videre skal en sentral aktør som India gjennomføre valg til sommeren. Ved utgangen av året utløper valgperioden for dagens medlemmer av EU-kommisjonen. Det skal velges nytt EU-parlament i juni og seks måneder etter skal de nye EU-kommisærene være på plass i de respektive direktorater. Dette tilsier også at videre forhandlinger i WTO lar vente på seg.

Samtidig som mange mener finanskrisen gjør det viktig å få på plass en ny WTO-avtale snarest, slik at nyproteksjonisme som del av tiltak mot finanskrisen i de ulike medlemsland unngås, er det atter andre som hevder at forhandlingsmandatet til WTO må endres i lys av de store klimautfordringene verden står overfor. Videre peker denne gruppen på at de enkelte nasjoner må gis rett til å produsere mat for egen befolkning.

Nedenfor oppsummeres kort de viktigste punktene fra det siste dokumentet som ble lagt fram i desember 2008:

- Alle former for *eksportsubsidier* skal elimineres innen utgangen av 2013. En vesentlig del av disse skal fjernes i den første halvdel av implementeringsperioden, dvs. innen utgangen av 2010. Kriteriene for hvordan andre former for eksportstøtte, for eksempel eksportkreditter, statshandelsforetak og matvarehjelp skal behandles, skal man bli enige om. Sett med norske øyne skaper forbudet mot bruk av eksportstøtte først og fremst utfordringer for eksport av meieriprodukter, og da særlig ost. Samtidig vil Norge miste muligheten til å foreta reguleringseksport av for eksempel kjøttprodukter.
- Når det gjelder *markedsadgang*, er avtalen mindre konkret. Alle varer (definert som tollinjer) skal fordeles i fire bånd etter hvor høye tollsatser de har. Ulike tollkutt skal foretas for de varer som havner i de enkelte bånd, med utgangspunkt i at de høyeste tollsatsene skal reduseres mest. For Norges del vil de fleste (viktige) varer havne i den gruppen med høyest tollreduksjon. Det er foreslått en reduksjon på 70 prosent, hvor reduksjonen skal skje med like steg over fem år. Samtidig skal man kunne definere 4 prosent av tollinjene som såkalte «sensitive produkter», og disse skal ha lavere tollkutt. Japan og Canada har varslet at de ikke kan akseptere 4 prosent. Dersom et land har over 30 prosent av tollinjene i det øverste båndet, kan antall sensitive produkter økes med 2 prosent. Samtidig skal det etableres importkvoter for disse produktene. Isolert sett vil dette særlig ramme de høye tollsatsene. Tollkvotene skal økes dersom noen av tollinjene er høyere enn 100 prosent etter at tollreduksjonen er gjennomført.

- Et sentralt krav i WTO er at tolleskalering må reduseres eller fjernes av hensyn til u-landene. Tolleskaleringen er blitt et viktig ankepunkt fra u-landenes side mot industrilandene som de mener stenger dem ute fra ferdigvaremarkedene. Med tolleskalering menes at tollsatsen øker med produktets bearbeiding. Bak tolleskaleringen ligger som oftest hensynet til landets kostnadsnivå, beskyttelse av landets arbeidstakere og til statlige inntekter. For Norge som høykostland, vil betydelige tollkutt i tolleskaleringen kunne få alvorlige konsekvenser fordi man ikke får kompensert i tollsatsene for de høyere foredlingskostnadene. I Falconers reviderte utkast til avtale er det foreslått at tollsatsene for de bearbeidede landbruksvarene skal reduseres ytterligere med en faktor utover tollkuttet i råvarene.

Avtalen innebærer også reduksjoner av den *interne støtten*:

- Dette inkluderer gul støtte (prisstøtte), de minimis (gul støtte i de tilfeller pristøtten ikke utgjør mer enn 5 prosent av produksjonsverdien) og blå støtte (areal- og dyrestøtte). Medlemslandene skal inndeles i tre bånd etter hvor høyt internt støttenivå de har, og de land med høyest absolutt støttenivå skal kutte sin interne støtte mest. EU havner da i det øverste båndet, USA og Japan i det neste og alle andre i det siste båndet. Samtidig er man enige om at de landene i det tredje båndet som har høyt relativt støttenivå, som for eksempel Norge, skal ta noe høyere kutt. Kuttet i det tredje båndet skal være på 45 prosent, men for Norges del vil det bli på 52,5 prosent fordi landet har et høyt relativt støttenivå. Den samlede støtten skal reduseres med 25 prosent det første året avtalen gjelder for. Det skal videre etableres produktspesifikke tak for slik støtte.
- For *blå støtte* forutsetter rammeverket at det skal settes et tak for slik støtte på maksimalt 2,5 prosent av produksjonsverdien. Rammeverket åpner imidlertid for at land som har en spesielt stor andel av sin støtte i denne kategorien, kan få unntak. For Norge betyr dette at blå boks må reduseres med samme prosent som AMS (altså 52,5 prosent). Dette vil gi et klart høyere tak enn en grense på 2,5 prosent.
- For ikke-handelsvridende støtte (grønn støtte) som for eksempel miljøtiltak, forskningsmidler og avlserordningen, legges det ikke opp til noen øvre begrensninger, men kriteriene for slik støtte skal gås gjennom for å sikre at støtten har minimale effekter på produksjon og handel.
- De minst utviklede landene (MUL) skal gis toll og kvotefrihet for minst 97 prosent av alle sine varer inn til i-landenes markeder, og dette har Norge implementert. Dette gjelder også for mer utviklede u-land dersom de selv mener de er i en posisjon til å gi tilsvarende betingelser.

I oktober 2008 la WTO frem sin handelspolitiske rapport om Norge. Den utgis hvert fjerde år, og i den siste utgaven ble det lagt vekt på at det er behov for reform i det norske landbruket for å tilpasse seg internasjonale priser og konkurranse.²⁸ Denne rapporten, sammen med en uttalelse fra Regjeringen, la grunnlaget for den endelige vurderingen av Norge i WTOs handelspolitiske gjennomgang i 2008.

²⁸ WTO (2008). *WTO Trade Policy Review. Report by the Secretariate. Norway*, URL: <http://www.wto.org/english/tratope/tpr/tp305e.htm>, 15.02.09.

3.3.2 EØS-avtalen

EØS-avtalen inneholder en egen handelsavtale for basis landbruksvarer (Artikkel 19) og en avtale for bearbeidede landbruksvarer (Protokoll 3).

Artikkel 19

Landbrukspolitikk inngår ikke som del av EØS-avtalen, men utviklingen av EUs landbrukspolitikk har likevel betydning for norsk landbruk og matindustri på flere områder. Utformingen av EUs landbrukspolitikk har også betydning for graden av sammenfall i interesser mellom EU og Norge i internasjonale prosesser, som WTO-forhandlingene.

I henhold til EØS-avtalens artikkel 19 skal Norge og EU i prinsippet gjennomgå vilkårene for handelen med basis landbruksvarer (melk, kjøtt, grønnsaker mv.) med to års mellomrom. Forhandlingene har som mål at man på sikt skal ha en gradvis liberalisering av handelen med basis landbruksvarer mellom Norge og EU. Forhandlingene skal skje innenfor rammen av partenes respektive landbrukspolitikk, og videre reduksjoner av handelshindringer skal skje på gjensidig fordelaktig basis.

De siste avsluttede forhandlingene om artikkel 19 pågikk i 2002 og gjeldene artikkel 19-avtale ble iverksatt 1. juli 2003. Den nye avtalen innebar en økning av tidligere kvoter, tollnedsettelse i forhold til tidligere kvoter samt innføring av enkelte nye tollkvoter.²⁹ Norge ga ensidige innrømmelser med utvidet tollfri adgang for 40 varer inn til det norske markedet. For kjøtt ble det innført en gjensidig tollfri kvote på til sammen 800 tonn. Ostekvotene ble økt fra 2 560 tonn til 4 500 tonn, i tillegg ble hele kvoten gjort tollfri. For både kjøtt og ost gav dette noe økt konkurranse på det norske markedet, men samtidig også en bedring av norske bedrifters eksportmuligheter til EU. Også for grønnsaker, frukt, bær og grønne planter etablerte man gjensidige tollfrie importkvoter. For enkeltprodukter som såfrø, eplejuice, baconcrisp, potetflak og epler (før 1. august) fikk EU tollfrie kvoter inn til Norge.

Etter sterkt press fra EU startet man i 2008 nye forhandlinger om artikkel 19 i 2008 og forhandlingene fortsetter i 2009. Dette innebærer at Norge har gått vekk fra holdningen om å avvise forhandlinger før det foreligger en ny WTO-avtale, selv om forhandlingene løpende blir sett i forhold til eventuelle bevegelser og nye innrømmelser i WTO-forhandlingene. EU ønsker blant annet at Norge øker antall kvoter/tollnumre mot EU, og at det på sikt vil være mulig å øke størrelsen på disse kvotene. Ifølge Landbruks- og matdepartementet står partene langt fra hverandre og det er foreløpig ikke utsikter til en snarlig løsning, selv om enkelte elementer har falt på plass (Einevoll, pers. medd., 2009). Det er etter det vi kjenner til foreløpig ikke satt noen sluttdato for forhandlingene.

²⁹ Utenriksdepartementet (2003). *St.prp. nr. 71 (2002–2003). Om samtykke til inngåelse av avtale med Det europeiske fellesskap (EF) om utvidet handel med landbruksvarer etter EØS-avtalens artikkel 19.*

Protokoll 3

I forbindelse med forhandlingene om EØS-avtalen ble det også utarbeidet en egen protokoll 3 i EØS-avtalen, som omfatter handelen med industrielt bearbeidede landbruksvarer.

Utgangspunktet for Protokoll 3 avtalen er at man i stor grad skal utjevne for forskjeller i råvarepris ved hjelp av toll, eksportstøtte og prisnedskrivning, og at det dermed skal legges opp til full konkurranse på bearbeidingsleddet. Det innebærer at tollsatsene er vesentlig lavere enn de ordinære tollsatsene som er hjemlet i WTO-avtalen. Bearbeidede landbruksvarer, såkalte RÅK-varer, som eksporteres fra EU-land til Norge får dermed en lavere toll inn til Norge sammenlignet med land som ikke har en tilsvarende avtale med Norge.

Protokoll 3 avtalen trådte i kraft i 2002, og erstattet da protokoll 2 til frihandelsavtalen mellom Norge og EU fra 1973. Inngåelsen av protokoll 3 innbar en utvidelse av vareomfanget og et generelt gjensidig kutt i tollsatsene med 3 prosent.

Senere har avtalen blitt reforhandlet og gjeldende Protokoll 3 avtale ble implementert 1. november 2004. De siste justeringene som ble gjort i avtalen innebar bl.a. redusert toll inn i Norge på syltetøy av skogsbær og margarin samt at det «ikke landbruksrelaterte elementet i tollsatsene», dvs. industrielementet, ble fjernet på de fleste RÅK-varene. Det ligger fortsatt tollbeskyttelse utover råvarekompensasjonen for syltetøy basert på jordbær, bringebær og solbær. Industribeskyttelsen er ikke tatt bort for import av syltetøy til EU. EU ønsker videre forhandlinger etter protokoll 3. Ikke minst er Sverige en pådriver for ytterligere tollreduksjoner. Norske myndigheter har sagt at de ønsker å avvente utfallet av de pågående WTO-forhandlingene før det startes nye forhandlinger etter protokoll 3, men settes under press fra EU om ytterligere å liberalisere handelen med bearbeidede matvarer.

Innenfor RÅK-ordningen kan det som nevnt, gis *eksportstøtte* (XR) for eksport av innenlandsk produserte RÅK-varer og *prisnedskrivning* (PNS) på innenlandsk produserte RÅK-varer. Formålet med eksportstøtte er å bidra til at norsk matindustri kan levere industrielt bearbeidede jordbruksprodukter til eksport og spesialmarkeder basert på norske jordbruksråvarer som er bearbeidet i Norge. Tilskuddet skal bidra til å utjevne forskjeller i råvarepris mellom Norge og verdensmarkedet. WTO-taket for utbetaling av eksportstøtte til bearbeidede landbruksvarer har f.o.m. 2000 vært på 36,4 mill. kroner årlig. Formålet med prisnedskrivning til industrielt bearbeidede jordbruksråvarer er å bidra til at norsk matindustri skal kunne produsere og levere industrielt bearbeidede jordbruksprodukter til det norske markedet basert på bruk av norske jordbruksråvarer. Både eksportstøtte og prisnedskrivning beregnes ut fra forbruk av bestemte (norske) råvarer som er brukt i ferdigvaren og tabell 3.1 gir en oversikt over utbetalt PNS og XR de to siste årene fordelt på råvare.

Tabell 3.1

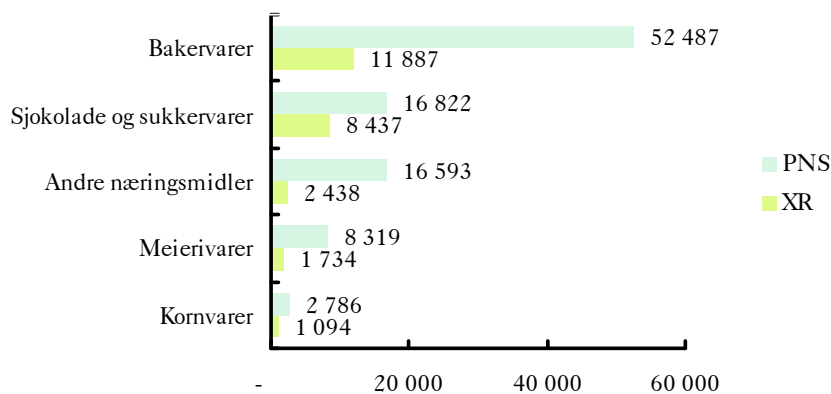
Utbetalt eksportstøtte og prisnedskrivning fordelt på råvare, 2007–2008 (i kroner)

RÅVARE	XR		PNS	
	2007	2008	2007	2008
Melk	15 312 407	10 739 657	74 950 628	35 058 490
Egg	4 798 773	3 549 041	4 050 381	3 875 639
Mel og korn	599 744	502 649		
Potet	8 246 750	7 128 729	13 785 771	14 443 121
Kjøtt	3 658 786	3 669 557	40 441 691	43 629 768
Totalt	32 616 460	25 589 633	133 228 472	97 007 018

I 2008 ble det utbetalt 97,0 mill. kroner i PNS, en nedgang på 27 prosent fra året før. Samtidig ble det utbetalt 25,6 mill. kroner i XR, en nedgang på 22 prosent fra 2007. Nedgangen i utbetalt PNS og XR skyldes først og fremst reduserte tilskudds-satser som følge av at råvareprisforskjellene mellom Norge og EU ble redusert i begynnelsen av 2008, pga økte råvarepriser internasjonalt. RÅK-ordningen innebærer at den relative forskjellen i råvareprisutvikling beregnes via verdensmarkeds-prisen. Spesielt var det PNS-satsen for meieriprodukter som gikk ned i 2008, noe som førte til at PNS-støtten til bl.a. iskrem og sjokolade gikk ned med hhv. 54 og 62 prosent. Innenfor XR-ordningen var det utbetalt tilskudd til pizza som ble redusert mest (23 %) fra 2007 til 2008, noe som først og fremst skyldes at XR-satsen for råvare til produksjon av pizza gikk ned. Det er kjøtt og melk som naturlig nok er de råvarene som får mest støtte, og totalt mottok disse hhv. 45 og 36 prosent av totalt utbetalt PNS i 2008. Melk og potet sto for hhv 47 og 25 prosent av totalt utbetalt XR i 2008. Figur 3.1 viser fordelingen av støtte over disse to ordningene fordelt på varegrupper som identifiserer bransjer innen matindustrien i 2008.

Figur 3.1

Utbetalt XR og PNS per bransje i 2008 (og prosentvis utbetalt støtte fra året før)

Det er bakervarebransjen og bransjen for andre næringsmidler som mottar mest støtte over PNS og XR-ordningene. I 2008 økte utbetalt PNS til bakervarer og utgjorde i 2008 mer enn halvparten av totalt utbetalt PNS.

Fra og med januar 2009 har PNS-satsene for en del RÅK-varer blitt satt opp. Grunnen til dette er at forskjellen mellom norske og utenlandske råvarepriser har økt, takket være prisfall i verdensmarkedet og økende norske råvarepriser bl.a. på grunn av målprisøkningen i jordbruksoppkjøret 2008 og justeringsforhandlingene i januar 2009 (som var en oppfølging av protokoll fra jordbruksoppkjøret 2008 knyttet til kostnadsutvikling i jordbruket). Dette fører til at norsk RÅK-industri får et økt kompensasjonsbehov for ikke å miste konkurransekraft.³⁰

3.3.3 *Handelspolitiske forpliktelser i EFTA*

I tillegg til WTO og EØS-avtalen har Norge inngått handelspolitiske forpliktelser i EFTA (European Free Trade Area). EFTA har inngått handelsavtaler med 18 grupper av land eller enkeltland, og Norge er på denne måten forpliktet til å tilpasse seg disse avtalene. Opprinnelig var hensikten for EFTA-landene og Norge primært å oppnå parallellitet i forhold til EUs tredjelandsavtaler. Siden det er eksport-interessene som har størst betydning, er det den marine delen av norsk matvaresektor som først og fremst påvirkes av og er tema i forhandlingene.

I 2008 kom flere nye handelspartnere på plass, med blant annet med Den sørafrikanske tollunion (Sør-Afrika, Namibia, Botswana, Lesotho og Swaziland), Canada, Gulf-statene, Bahrain, De forente arabiske emirater, Kuwait, Oman, Qatar, Saudi-Arabia og Colombia. Gjennom EFTA er Norge også i forhandlinger med Peru og Algerie.

EFTA tar også sikte på å få ferdig avtaler med India og Kina, da begge ansees som høyt prioriterte i forhold til å få i gang et samarbeid. Kina er også en av Norges største handelspartnere, og representerer en stadig større andel av norsk import. De er nå Norges tredje største handelspartner, etter EU og Nord-Amerika. I tillegg jobbes det med å få til en avtale med Russland, men det forutsettes at Russland blir medlem i WTO. Norge leder arbeidet med denne avtalen i EFTA.

3.3.4 *GSP-ordningen for utviklingsland*

GSP-ordningen (Generalized System of Preference) innebærer tollpreferanser for import av varer fra utviklingsland. Ordningen er en frivilling og ensidig ordning fra industrilandene for å bedre utviklingslandenes markedsadgang. Preferansene varierer for ulike produkter fra 10 til 100 prosent reduksjon av tollsatsen ved import til Norge.

Alle land som står på FNs offisielle MUL-liste har siden 2002 hatt toll- og kvotefri markedsadgang for import av alle landbruksvarer inn til Norge. Fra 1. januar 2008 trådte et nytt GSP-regelverk i kraft. Dette innebærer at ordningen ble utvidet til å

³⁰ SLF (2009). *Nye tilskuddsatser til næringsmiddelindustrien* URL: <http://www.slf.dep.no>, 22.03.09.

gjelde alle *lavinntektsland* i henhold til den til enhver tid gjeldende DAC-listen.³¹ Det vil si at også land som ikke er blant de minst utviklede landene (MUL) som for eksempel Kina, kan gå under denne ordningen. Etter det nye regelverket får 14 nye land toll- og kvotefri adgang til det norske markedet der flere av landene er store landbruksnasjoner med potensielt gode muligheter for å eksportere landbruksvarer til det norske markedet.³² I tillegg er flere land fra det gamle Sovjetunionen lagt til ordningen. Reglementet er også justert med formål om å øke importen fra utviklingsland.

I tillegg til de minst utviklede landene (MUL) gis Botswana og Namibia gjennom GSP-ordningen adgang til å eksportere 2 700 tonn storfekjøtt, utbeinet vare, tollfritt til Norge, samt at de tillates å eksportere opp til 500 tonn storfekjøtt gjennom handelsavtalen mellom EFTA og SACU (Den sørafrikanske tollunion). Fra 1. januar 2009 ble avtalen utvidet til å inkludere Swaziland, slik at det også derfra blir tollfri import for alle varer (unntatt visse landbruksvarer). Det ble samtidig vedtatt et indikativt årlig importtak på 500 tonn storfekjøtt.

Ved import av korn, mel og kraftfôr er det etablert en sikkerhetsmekanisme som innebærer at det kan iverksettes midlertidig opphør av toll- og kvotefri import når markedsbalansen vurderes å være i fare. Fra og med 7. mars 2008 ble det gjennomført endringer i forskrift om sikkerhetsmekanisme ved import av landbruksvarer under GSP-ordningen. Sikkerhetsmekanismen innebærer at når import fra GSP-land fører til vesentlig markedsforstyrrelse eller fare for vesentlig markedsforstyrrelse, kan man iverksette tiltak for å fjerne denne markedsforstyrrelsen, herunder helt eller delvis oppheve preferansetoll-behandlingen for den angjeldende varen med umiddelbar virkning.³³

3.3.5 *Kvotehandel med jordbruksvarer og fisk*

Norges internasjonale handelsavtaler innebærer etablering av en rekke kvoteordninger. Enkelte av Norges kvoter er globale, dvs. at de er åpne for import fra alle land. I tillegg finnes det GSP-kvoter for import fra utviklingsland og bilaterale tollkvoter, dvs. kvoter fra et bestemt land eller grupper av land som følge av inngåtte frihandelsavtaler, gjennom bl.a. EFTA. Ettersom flere europeiske land, som Norge tidligere har hatt bilaterale avtaler med har gått inn i EU, er det også etablert såkalte kompensasjonskvoter mellom EU og Norge, men da først og fremst på fisk. Vi vil i det følgende gi en oversikt over sentrale kvoteordninger som berører Norge.

Kvoter inn til Norge³⁴

Kvotene inn til Norge spenner over mange ulike produkttyper som ulike typer kjøtt og kjøttprodukter, ost, egg, ulike typer frukt og grønnsaker, grønnsaksprodukter, islandshest og frø og honning. Importkvotene er regulert gjennom internasjonale

³¹ DAC-listen er en liste over land som i henhold til OECDs utviklingshjelpskomite (DAC) kan karakteriseres som utviklingsland.

³² Tollvesenet (2008). *GSP-Generelle tollpreferanser for import av varer fra utviklingsland*. URL: http://www.toll.no/templates_TAD/Article.aspx?id=118824&epslanguage=NO&parentid=66246, 25.03.08.

³³ Landbruks- og matdepartementet (2008). *FOR 2008-03-07 nr 228: Forskrift om sikkerhetsmekanisme ved import av landbruksvarer fra utviklingsland omfattet av ordningen for generelle tollpreferanser*.

³⁴ SLF (2009). *Tollkvoter*. <http://www.slf.dep.no>, 10.03.09

avtaler og de administreres etter de forutsetninger som myndighetene har fastsatt i bestemmelser og forskrifter.

Fra og med 2009 er det 62 importkvoter for landbruksvarer hvorav 52 fordeles ved auksjon. De tollkvotene som ikke auksjoneres, fordeles enten ut fra historisk forbruk eller ut fra søknadstidspunkt. Det er Statens landbruksforvaltning (SLF) som har ansvaret for å administrere fordelingen av tollkvotene inn til Norge. Tollkvotene åpner for import til reduserte tollsatser innenfor definerte mengder. WTO-kvotene har en toll på om lag 1/3 av ordinær toll. For de andre kvotene er det ingen eller svært lav toll.

Sentrale kvoter:

- EU-kvotene for egg, frø, kjøttprodukter, frukt, issalat og tørkede poteter (auksjon)
- EU- og EFTA-kvotene for ost med hhv. 4 500 tonn og 60 tonn (historisk/søknad)
- WTO-kvotene for kjøtt, egg, smør, epler, pærer og kål (auksjon)
- EU-kvoten for høy med 35 000 tonn og 500 tonn fra andre land (søknad)
- WTO-kvoten for kjøtt og kjøttprodukter til messer og lignende (søknad)
- GSP- kvotene for hermetiske kjøttvarer og hermetiske grønnsaker (auksjon)
- Kvotene for viltkjøtt (auksjon/søknad)
- Islandshest med 200 hester per år (søknad)
- Matkorn og råvarer til karbohydratkraftfôr (auksjon).

Norges kvoter inn til EU

Da de ti øst- og mellemeuropeiske landene ble medlem i EU den 1. mai 2004, falt Norges frie markedsadgang for sjømat til disse landene bort. Som en erstatning for dette bortfallet fikk Norge bl.a. økte tollfrie EU-kvoter for sild og makrell.³⁵ Tilsvarende fikk Norge tollfrie kvoter for å kompensere for bortfallet av frihandel til Romania og Bulgaria da disse landene ble medlem av EU i 2007. Norge fikk da tollfrie kvoter på totalt 17 900 tonn for makrell, sild, lodde og reker.³⁶ Totalt utgjør kvotene for fisk rundt 50 kvoter til null eller redusert toll på til sammen 250 000 tonn av ulike fiskeprodukter.

I tillegg til kvoter for fisk gis det tollfrihet inn til EU for en del landbruksvarer, som frukt og grønnsaker, ost, samt en del andre bearbeidede landbruksvarer. For ost har Norge en kvote på 4 000 tonn inn til EU. Innenfor eksportkvoten er 533 tonn forbeholdt brunost og andre ferske oster, mens resterende 3 467 tonn skal nyttes til eksport av harde oster som Jarlsberg, Edamer og Gouda. Jarlsberg har vært det dominerende eksportproduktet hittil. Det er verdt å merke seg at disse mengdene registreres inn blant eksportsubsidiert volum i forhold til WTO-forpliktelsene. Norge oppfyller ikke ostekvoten inn til EU. Det er stor variasjon i utnyttelse av kvotene fra norsk side.

³⁵ Finansdepartementet (2005). *St.prp. nr. 1 (2005–2006). Skatte-, avgifts- og tollvedtak.*

³⁶ Fiskeri- og kystdepartementet (2007). *EØS-utvidingsavtalen med gode resultat for fisk.* Pressemelding 21/2007, 29.03.07.

3.3.6 Andre handelsordninger

Formålet med de fleste handelsordningene som matindustrien berøres av, er å sikre avsetningen av norske jordbruksvarer. Vi vil her ta for oss enkelte andre handelsordninger som norsk matindustri berøres av. De som gjelder for RÅK-industrien er allerede omtalt i avsnitt 3.2.2 og omtales ikke her.

Eksportrestitusjon

Eksportrestitusjon til bearbeidede kjøttprodukter (XRR) har til formål å gjøre det mulig for norsk matindustri å levere bearbeidede kjøttvarer til eksportmarkeder. Effekten av ordningen har imidlertid vært begrenset, og er foreslått utfaset. Fra og med 2005 er det derfor kun gitt støtte til spesialmarkeder som oljeinstallasjoner, Svalbard og ambassader. Utbetalt beløp var i 2008 på 4,7 mill. kroner mot 5,7 mill. kroner i 2007.

Tollnedsettelse for innenlands og utenlands bearbeiding av landbruksvarer

For at matindustrien i Norge skal ha like kostnadsvilkår for råvarer som utenlandske konkurrenter er det gitt adgang til å bearbeide ufortollede landbruksvarer som skal gjenutføres.³⁷

Forskrift om tollnedsettelse for landbruksvarer som bearbeides i utlandet ble endret i 2008. Tollnedsettelse ved utenlands bearbeiding av kjøtt, kjøttvarer og meierivarer er betinget av at virksomheten har fått tildelt kvoteandel ved auksjon. De årlige kvotene for disse tre varegruppene er hhv. 1 080 tonn, 5 520 tonn og 3 120 tonn. Kvoteperioden fastsettes av SLF for inntil 3 år. For industrielt bearbeidede jordbruksvarer som omfattes av råvarekompensasjon (RÅK-varer) skal det beregnes toll bare av den andelen av den gjeninnførte varen som er tilført i utlandet. Tollene beregnes også i henhold til RÅK forskriften. For andre landbruksvarer skal det beregnes vanlig toll av det som er tilført varene i utlandet.³⁸ Søknad om tollnedsettelse sendes til SLF og tillatelsene gis for et år om gangen. SLF har adgang til å avslå søknader om tollnedsettelse om dette medfører produksjons-tilpasninger som medfører vesentlige økonomiske skadevirkninger for norsk landbruk.

Produsentfinansiert eksportstøtte

Produsentfinansiert eksportstøtte kan deles inn i *reguleringseksport* og *merkevareeksport*. Eksportstøtte kan gis til reguleringseksport av meieriprodukter og kjøtt- og eggprodukter, mens støtte til merkevareeksport er finansiert over prisutjevningsordningen og gjelder dermed kun meierisektoren.

Forutsetningen for subsidiert reguleringseksport er at eksporten fungerer som avlastningskanal for hele det norske markedet. Dvs. at markedsregulator gjennom eksporten skal legge til rette for et balansert norsk marked der alle aktører i prinsippet skal kunne få omsatt sine produkter til det prisnivå som markedsregulator styrer sin prisdannelse mot. Denne formen for eksport har lav inntjening. Ordningen finansieres av norske råvareprodusenter gjennom omsetningsavgiften på jordbruksråvarene.

³⁷ Finansdepartementet (1999). *FOR-1999-01-20-27: Forskrift om bearbeiding av ufortollede landbruksvarer*.

³⁸ Tollvesenet (2009). *Utenlands bearbeiding av landbruksvarer*. <http://www.toll.no>, 22.02.09.

Norsk eksport av meieriprodukter har historisk hatt en reguleringsfunksjon i forhold til det norske markedet, men har den senere tid utviklet seg i retning av merkevareeksport med krav om aktiv og stabil tilstedeværelse i markedene, dvs. en forretningsorientert eksport. Støtte til merkevareeksport av melkeprodukter finansieres over prisutjevningsordningen og kan også gis til aktører som ikke er markedsregulator.

Vaffelproduksjon på løpende bånd.

FOTO: © NORTURAS BILDEBANK

3.4 Avgifter og gebyrer³⁹

Avgifter er hovedsakelig begrunnet med å skaffe staten inntekter til omfordeling og for å finansiere offentlig aktiviteter og overføringer, men er også et virkemiddel for å prise indirekte virkninger av forbruk og produksjon som aktørene ikke tar hensyn til.

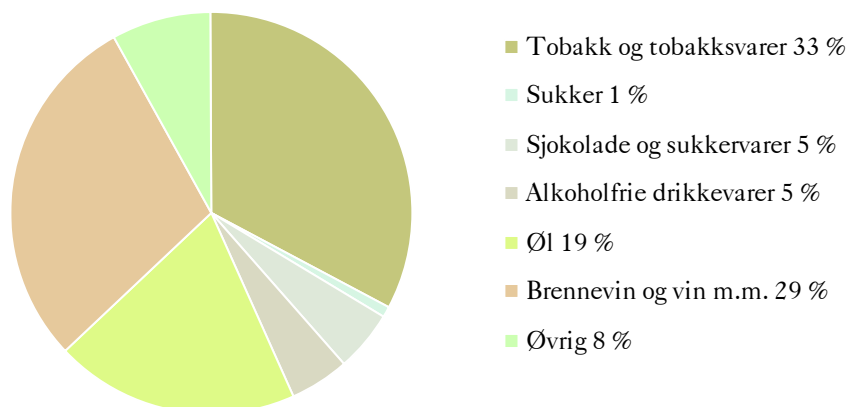
Generelle avgifter, som merverdiavgiften, gjelder tilnærmet alle varer og tjenester, og er som oftest fiskalt begrunnet. **Særaggifter** betales ved innførsel, produksjon eller innenlandsk omsetning av nærmere angitte varer og enkelte tjenester. Særaggiftenes mål er å bidra til å skaffe staten inntekter samt redusere forbruket av helse- og miljøskadelige produkter. **Gebyrer** er generelt en betaling for en spesifikk tjeneste som utføres, som for eksempel tilsyn og kontroll utført av Mattilsynet.

Avgifter på mat- og drikkevarer

Hvert år betaler matindustrien betydelige beløp i avgifter. I 2008 utgjorde innkrevede avgifter totalt 22,3 mrd. kroner, der særaggiftene utgjorde 21,7 mrd. kroner eller 97 prosent av totalt innkrevd beløp. I tillegg kommer matproduksjonsavgift og forskningsavgift. De ulike bransjene belastes i ulik grad av avgiftene, jf. Figur 3.2.

Figur 3.2

Fordeling av avgifter på mat- og drikkevarer i 2008

Innkrevd avgift på tobakksvarer og alkoholholdige drikkevarer utgjør om lag 81 prosent av totalbeløpet, mens innkrevd avgift på sjokolade- og sukkervarer utgjør

³⁹ Hvis ikke annet er nevnt bygger dette avsnittet på kildene: Toll- og avgiftsdirektoratet (2009). *Særaggifter*. Datafil mottatt av Liv Ørbech, 16.01.09, Mattilsynet (2008). *Matproduksjonsavgift og kjøttkontrollgebyr*. Datafil mottatt av Eirin O. Breivik, 02.02.09, SLF (2008). *Fondet for forskningsavgift på landbruksvarer 2008. Regnskap 2008*. Budsjett 2009 Tilsendt e-post fra Anders Leine, 10.02.09.

5 prosent av totalbeløpet. I tillegg til produktavgiftene kommer forskningsavgift, matproduksjonsavgift, grunnavgift på engangsemballasje og miljøavgift på emballasje, som til sammen utgjorde 8 prosent av avgiftene i 2008.

Totalt avgiftsbeløp har de senere årene økt. Fra 2004 til 2008 har totalt innkrevd avgift økt med 17 prosent, mens økningen siste året var på 5,3 prosent.⁴⁰ Tabell 3.2 viser utviklingen i innkrevd beløp for mat- og drikkevarer, fordelt på ulike avgiftskategorier.

Tabell 3.2

Oversikt over avgifter for mat- og drikkevarer, 2000–2008 (i mill. kroner)

	2000	2004	2006	2007	2008
Produktavgifter totalt	17 352,7	17 950,5	18 632,5	19 459,1	20 449,3
– Tobakk og tobakksvare	6 914,0	6 798,9	6 642,6	6 821,9	7 298,7
– Sukker	220,9	208,0	192,6	191,6	193,6
– Sjokolade og sukkervarer	789,4	967,3	1 044,2	1 083,0	1 089,6
– Alkoholfrie drikkevarer	935,1	962,0	1 014,8	1 025,2	1 068,5
– Øl	3 646,3	3 758,8	3 965,9	4 156,7	4 312,2
– Brennevin, vin m.m.	4 847,0	5 255,5	5 772,4	6 180,9	6 486,7
Miljøavgift totalt	189,3	177,2	481,3	482,0	495,9
– Kartong/pappemb.	12,6	17,6	240,7	243,0	211,0
– Plastemballasje	15,3	57,4	89,5	85,8	91,0
– Metallemballasje	99,9	63,0	106,8	103,3	141,0
– Glassemballasje	48,2	39,2	44,3	49,9	52,9
Grunnavgift, engangsemballasje	324,7	461,8	593,0	669,1	729,8
Forskningsavgift	40,4	74,7	93,0	103,7	115,5
Næringsmiddelavgift ¹⁾	151,3				
Matproduksjonsavgift		422,6	425,7	482,3	539,5
SUM AVGIFTER	18 058,4	19 086,8	20 225,4	21 196,3	22 330,0

1) Næringsmiddelavgiften ble f.o.m. 01.01.04 erstattet med en matproduksjonsavgift

Innkrevd avgift er et produkt av omsatt mengde og avgiftssatser. Variasjonene i avgiftsbeløpene gjennom tidsserien kan skyldes endringer i omsetningen av de ulike produktene, endringer i avgiftssatsene samt at nye produkter er inkludert i avgiftsordningene.

⁴⁰ Som følge av at matproduksjonsavgiften som ble opprettet i 2004 ikke er direkte sammenlignbar med den tidligere næringsmiddelavgiften, kan ikke summen av avgiftene sammenlignes for årene før og etter 2004.

Forslag til endringer i særavgiftene

Regjeringen satte i 2006 ned et utvalg for å vurdere om dagens særavgifter oppfyller målene som er satt. Særavgiftsutvalget, som overleverte sin rapport i 2007 foreslo flere endringer som berører matindustrien.⁴¹ Et av forslagene var bl.a. at avgiften på sjokolade- og sukkervarer, avgiften på alkoholfrie drikkevarer og avgiften på sukker burde erstattes med en generell sukkeravgift gradert etter tilsatt sukker i mat- og drikkevarer. En gradert avgift betyr at varer med lite sukker avgiftslegges lavere enn varer med mye sukker. Dette kan oppnås ved at produktet avgiftslegges etter antall gram tilsatt sukker. Departementet sluttet seg i utgangspunktet til Særavgiftsutvalgets forslag, men som følge av at man foreløpig ikke har et merkeregulverk som angir tilsatt sukkerinnhold har man foreløpig ikke mulighet til å arbeide videre med forslaget om en gradert sukkeravgift. Helse- og omsorgsdepartementet prøver imidlertid å påvirke EUs arbeid med nytt merkeregulverk slik at det kan danne grunnlag for en ny, gradert sukkeravgift.

I en overgangsperiode anbefalte Særavgiftsutvalget at sjokolade- og sukkervareavgiften fjernes, men at avgiften på alkoholfrie drikkevarer og sukker beholdes. Utvalget foreslo videre at satsene i alkoholavgiftene økes noe, og at grunnavgiften på engangsemballasje fjernes da denne virker konkurransevridene, spesielt for importerte drikkevarer som er tappet på engangsemballasje og dermed er avgiftspliktige. Regjeringen har foreløpig ikke fulgt opp disse anbefalingene, men har vedtatt prisjusteringer for noen avgiftssatser, jf. Vedlegg 3.

Store industrianlegg er kapitalkrevende, men gir mulighet for spesialisering og stordriftsfordeler i foredlingsprosessen.

FOTO: © TINES DATABANK

⁴¹ Finansdepartementet (2008). St.prp. nr. 1 (2008–2009) For budsjettåret 2009. Skatte- avgifts- og tollvedtak.

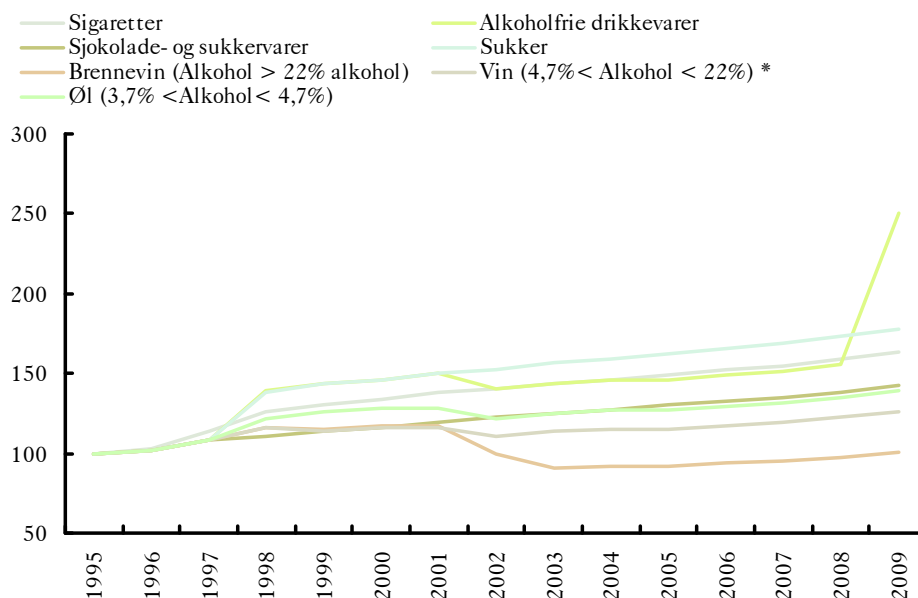
3.4.1 Utvikling i avgiftssatser og avgiftsnivå

Selv om innkrevd avgiftsbeløp varierer betydelig mellom de ulike avgiftskategoriene, har de fleste, med noen unntak, hatt tilnærmet lik utvikling i avgiftssatsene de senere årene.

Figur 3.3 viser utviklingen i avgiftssatsene for sigaretter, alkoholfrie drikkevarer, sjokolade og sukkervarer, sukker, brennevin, vin og øl.

Figur 3.3

Utviklingen i avgiftssatser for utvalgte produkter, 1995–2009

Frem til 2002/03 var det en del variasjon i avgiftssatsene for de fleste produktene, men siden har alle hatt en relativt årlig lik økning i avgiftssatsene. Påfallende er oppsvingen av avgiften på alkoholfrie drikkevarer for 2009. Det skyldes at avgiften ble satt opp til nivået for lettøl og dermed økte med 61 prosent. Vi vil i det følgende gi en mer detaljert oversikt over utviklingen i avgiftssatser og -beløp for de enkelte avgiftskategoriene. Vedlegg 3 gir en oversikt over utvikling i avgiftssatsene tom 2009.

Avgift på tobakk

Tobakksavgiften er inndelt i seks forskjellige varegrupper: sigarer, sigaretter, røyketobakk, skråtobakk, snus, samt sigarettpapir/sigaretthylser. Totalt innkrevd tobakksavgift i 2008 var på 7,3 mrd. kroner, en økning på 7 prosent fra året før. Innkrevd tobakksavgift har variert en del i løpet av de siste ti årene, hovedsakelig som følge av endringer i omsatt mengde. Avgiftssatsene har økt hvert år fra 1995 til 2009, og siden 2000 har økningen vært på om lag 2–4 prosent årlig for alle varegrupper.⁴² Fra 2007 til 2008 økte derimot avgiftssatsene på skråtobakk og snus med hele 13,3 prosent, en trend som fortsatte året etterpå da det var en avgiftsøkning på 13,2 prosent for disse produktene. I 2009 utgjorde eksempelvis avgiftssatsen på sigaretter og snus hhv. 1,98 kr/stk og 0,77 kr/gram.

Avgift på alkoholholdige drikkevarer

Alkoholavgiften er en volumavgift med progressive satser etter alkoholinnhold. Innkrevd avgift registreres på to poster: «vin og brennevin» og «øl».

Samlet avgiftsbeløp på *brennevin og vin* har økt hvert år siden 2000 og utgjorde 6,49 mrd. kroner i 2008, en økning på 4,9 prosent fra 2007. Avgiftssatsene på alkoholholdige drikkevarer økte med 3–3,2 prosent det siste året. Avgiftssatsen på brennevin har siden 1995 økt alle årene, med unntak av perioden 2001–2003 hvor avgiftssatsen gikk ned med totalt 29,4 prosent, fra 7,04 kr/l til 5,44 kr/l. I 2009 økte avgiftssatsen med 3,1 prosent til 6,07 kr/volumprosent og liter. Avgiftssatsen på brennevinbasert drikk med alkoholstyrke over 0,7 prosent, som omfatter rusbrus, gikk også opp med 3,0 prosent i 2009 og utgjorde 6,07 kr/liter.

Innkrevd *ølavgift* utgjorde i 2008 om lag 4,31 mrd. kroner, en økning på 3,7 prosent fra året før. Innkrevd ølavgift har økt med 18 prosent fra 2000 til 2008. Avgiftssatsene, som varierer med alkoholprosenten, har siden 2005 økt med 0 til 3 prosent årlig. I 2009 er satsen for alkoholholdige drikkevarer med alkoholprosent fra 3,7 til 4,7 (pils) på 17,72 kr/liter, mens den for alkoholprosent på mellom 2,7 og 3,7 er 10,23 kr/liter. Drikkevarer med alkoholprosent mellom 0,7 og 2,7 (lettøl) blir belastet med 2,71 kr/liter.

Avgift på alkoholfrie drikkevarer

Innkrevd avgift på alkoholfrie drikkevarer var i 2008 på 1,07 mrd. kroner, en økning på 4,2 prosent fra 2007. Innkrevd avgift har totalt sett økt med gjennomsnittlig 6,3 prosent over perioden 2000 til 2008. Det var en nedgang på 6 prosent 2002, og uendrede satser i 2004 og 2005. For 2009 har avgiftssatsene på alkoholfrie drikkevarer blitt satt opp til nivået for lettøl (0,7–2,7% VOL), noe som gjorde at avgiften økte med 61,3 prosent. Avgiftssatsen for alkoholfrie drikkevarer var i 2009 på 2,71 kr/liter og 16,53 kr/liter for konsentrert sirup for dispenser.

Avgift på sjokolade og sukkervarer

Varene som omfattes av denne avgiften er fortrinnsvis godteripregede varer delvis avgrenset etter tolltariffen og omfatter også slike varer som ikke er tilsatt sukker eller søtningsmiddel. Innkrevd sjokolade- og sukkervareavgift utgjorde i 2008 1,09 mrd. kroner. Siste året økte innkrevd avgift med 0,7 prosent, men har siden 2000 økt med hele 38 prosent. Avgiftssatsen for sjokolade- og sukkervareavgiften har

⁴² Bortsett fra avgiftssatsen på sigarer som økte med nesten 80 prosent fra 2000 til 2001.

årlig steget med 2–3 prosent siden 2000 og frem til i dag. Avgiftssatsen er i 2009 på 17,29 kr/kg som tilsvarer en økning på ca. 3 prosent fra året før.

Avgift på sukker

Sukkeravgiften er i hovedsak lagt på sukkervarer til forbruker, men den gjelder også for institusjonshusholdninger, bevertningsvirksomheter, kjøtt-, fisk- og delikatesseforretninger og honningprodusenter. Sukker som nyttes til ervervsmessig fremstilling av varer, er fritatt for avgift. Sukkeravgiften er en vektavgift som gjelder sukker, sirup og sukkeroppløsninger. Innkrevd sukkeravgift utgjorde 193,6 mill. kroner i 2008. Fra 2000 har det vært en årlig nedgang i innkrevd sukkeravgift, men nedgangen flatet ut mot 2007, og stoppet i 2008 da innkrevd sukkeravgift økte med ca. 1 prosent i forhold til 2007. Avgiftssatsen har i samme periode økt med ca. 2–3 prosent årlig og utgjør i 2009 6,70 kr/kg.

Avgifter på drikkevareemballasje

Dagens avgiftssystem for drikkevareemballasje består av en miljøavgift og en grunnavgift.

Miljøavgiften består av en emballasjeavgift på kartong/papp, plast, metall og glass. Melk, melkeprodukter og juicedrikker har tidligere vært fritatt fra miljøavgiften, men dette opphørte f.o.m. 1. januar 2006 på grunnlag av at disse drikkene i større grad enn tidligere drikkes utenfor hjemmet. Risikoen for at emballasje fra disse drikkene skal havne i naturen synes derfor å ha økt.⁴³ Totalt innbetalt miljøavgift på emballasje var i 2008 på 495,9 mill. kroner, en økning på 2,9 prosent fra året før. Innkrevd avgift for kartong/pappemballasje (herunder emballasje til melk, melkeprodukter og juicedrikker) gikk ned med 13,2 prosent i forhold til 2007, men utgjorde allikevel 42,5 prosent av den totale innkrevde miljøavgiften på emballasje. Innkrevd miljøavgift på glass- og plastemballasje økte med 6 prosent fra 2007 til 2008, mens innkrevd miljøavgift på metallemballasje økte med hele 36,5 prosent fra 2007 til 2008. Avgiftssatsen for miljøavgift på drikkevareemballasje avhenger av returandel og om emballasjen er av glass, metall, plast eller papp/papir. Statens forurensningstilsyn fastsetter og endrer returandelen for ett år av gangen (se vedlegg 3).

Grunnavgiften ilegges engangsemballasje, dvs. drikkevareemballasje som ikke kan brukes om igjen i sin opprinnelige form og er dermed uavhengig av returandel. En del produkter er fritatt fra avgiften bl.a. melk og melkeprodukter, varer i pulverform, kakao, korn- og soyabaserte melkeerstatningsprodukter og morsmelkerstatning. Fra og med 1. juli 2005 ble grunnavgiften på PET-flasker (plastflasker) fjernet. Grunnavgiften har vært foreslått avviklet, også av Særagiftsutvalget, for bl.a. å redusere grensehandelen og fordi den ikke lenger regnes som en miljøbegrunnet avgift. Avgifter utgjør i 2009 1 kr per engangsemballasje.

Matproduksjonsavgift

Matproduksjonsavgiften ble innført i forbindelse med etableringen av Mattilsynet i 2004, og erstattet da den tidligere næringsmiddelavgiften. Matproduksjonsavgiften skal finansiere Mattilsynets kostnader ved tilsyn, kontroll og andre særskilte ytelser. Avgiften omfatter norskproduserte råvarer som nyttes til næringsmidler samt ferdigvarer,

⁴³ Finansdepartementet (2005). *St.prp. nr.1 (2005–2006). Skatte-, avgifts- og tollvedtak.*

halvfabrikata og råvare som importeres for menneskelig konsum. Tollmyndighetene er ansvarlige for innkreving av matproduksjonsavgiften for importerte næringsmidler. Enkelte tollfrie varer omfattes ikke av avgiftsordningen. Avgiften er en verdiavgift på ulike næringsmidler og skal betales for alle næringsmidler unntatt vann.⁴⁴

I 2008 ble det innkrevd 540 mill. kroner i matproduksjonsavgift, en økning på ca. 12 prosent fra året før. Innkrevd årlig beløpet har variert noe på grunn av etterslep i innkrevsordningen. Norskproduserte kjøttvarer og importerte næringsmidler står for hhv. 29 prosent og 40 prosent av innkrevd beløp. Avgiftssatsene for matproduksjonsavgiften er i all hovedsak uendret fra 2008 til 2009, men det er lagt til en avgift på 0,0634 kr per liter melk⁴⁵.

*Forskningsavgift*⁴⁶

Forskningsavgiften er en verdiavgift som skal betales av alle som bruker norskprodusert og/eller importert kjøtt, flekk, egg, grønnsaker, poteter, frukt og bær, melk og korn i ervervsmessig bearbeiding eller i fremstilling av mat- og drikkevarer. Formålet med avgiften er å sikre økonomisk grunnlag for forskning knyttet til landbruksprodukter som nyttes til ervervsmessig framstilling av nærings- og nytelsesmidler.

Innkrevd forskningsavgift holdt seg forholdsvis stabil i perioden 1995 til 2000, men økte kraftig (64 %) i 2002, som følge av at avgiften ble utvidet til å omfatte et økt antall landbruksprodukter. I 2008 utgjorde forskningsavgiften 115,5 mill. kroner, en økning på 11 prosent fra året før. Avgiftssatsene ble sist justert 1. juli 2007 og det blir ikke gjort noen endringer for 2009, bortsett fra avgiften på melk som gikk opp med 0,001 kr per l/kg, jf. vedlegg 3.

*Kjøttkontrollgebyr*⁴⁷

Landbruks- og matdepartementet innførte f.o.m. 1. januar 2006 en forskrift om gebyr for dekning av utgifter ved kjøttkontroll, som er en videreføring av den tidligere kjøttkontrollavgiften. Forskriften medførte bl.a. endringer av overtidssatsene for kontrollørene og en avgrensning av oppgaver som inngår i gebyrberegningene. Dette medførte lavere gebyr for slakteriene og enkelte oppgaver som tidligere var finansiert over kjøttkontrollgebyret ble fra 2006 dekket av matproduksjonsavgiften.

Gebyrpliktig kjøttkontroll omfatter en rekke ulike veterinærundersøkelser og kontroller av slaktet. Alle slakterier plikter å betale et gebyr for dekning av utgifter ved kjøttkontroll til Mattilsynet.⁴⁸ Gjennomsnittlig øvre grense for gebyret er satt til 1 kr/kg slakt per år. Innkrevd kjøttkontrollgebyr har variert de siste årene, og utgjorde i 2007 og 2008 hhv. 103,7 mill. kr. og 81,4 mill. kr. Det gir en nedgang på 21,5 prosent. Dette gir imidlertid ikke et reelt bilde av utviklingen, på grunn av faseforskyvning for innkrevd kjøttkontrollgebyr i 2007.⁴⁹

⁴⁴ Fiskeridepartementet, Helsedepartementet og Landbruksdepartementet (2005). *FOR-2004-01-28 221: Forskrift om avgifter og gebyr i matforvaltningen*.

⁴⁵ Fiskeridepartementet, Helsedepartementet og Landbruksdepartementet (2008). *FOR-2008-12-23-1544: Forskrift om endring i forskrift om avgifter og gebyr i matforvaltningen*.

⁴⁶ SLF (2009). *Fondet for forskningsavgift. Regnskap 2008. Budsjett 2009*. Tilsendt e-post fra Anders Leine, 10.02.09

⁴⁷ Landbruks- og matdepartementet (2008). *FOR 2005-12-27 nr 1726: Forskrift om gebyr til dekning av utgifter ved kjøttkontroll*.

⁴⁸ For sesongslakterier og mobile slakterier gjelder spesielle regler for gebyrfastsettelse.

⁴⁹ Mattilsynet (2009). *Kjøttkontrollgebyr*. Pers.medd. Rolf Ivar Gran, 27.03.09

Arbeidsgiveravgift⁵⁰

Alle arbeidsgivere skal betale arbeidsgiveravgift av lønn og annen godtgjørelse for arbeid og oppdrag som ikke er utført av selvstendig næringsdrivende. Avgiften betales til Folketrygden og er en verdiavgift beregnet av bruttolønn, der det er gitt prosentvise satser for hver enkelt sone.

Differensiert arbeidsgiveravgift har vært et sentralt distriktpolitisk virkemiddel, og arbeidsgiveravgiften har fungert som et av de viktigste og mest effektive i forhold til å bevare hovedtrekkene i bosettingsmønsteret i distrikts-Norge. Norges bruk av differensiert arbeidsgiveravgift har derimot vært omstridt internasjonalt, og i 1999 fikk ESA (EFTAs overvåkingsorgan) medhold av EFTA-domstolen i at systemet med differensiert arbeidsgiveravgift er å regne som statsstøtte. Den norske arbeidsgiveravgiften måtte dermed tilpasses EØS-avtalens reglement. Vedtaket medførte at alle soner, der det ikke var gitt unntak, i utgangspunktet skulle betale en avgiftssats på 14,1 prosent f.o.m. 1. januar 2004. Etter nye forhandlinger med ESA i 2006 fikk Norge innvilget en gjeninnføring av differensiert arbeidsgiveravgift. Den omfatter 90 prosent av områdene som var under ordningen i 2003. Det er i tillegg færre næringsunntak enn i 2003. Landbruk og fiskeri samt matindustri basert på råvarer fra disse næringene som bedrives i avgiftssone Ia og IVa har lavere avgiftssats enn andre næringer. Satsene i 2009 er holdt uendret.

3.5 *Tilskuddsordninger*

Tilskuddsordninger er et sentralt virkemiddel i norsk landbrukspolitikk for å sikre fortsatt jordbruksproduksjon, variert kulturlandskap og levende bygder, og de fleste tilskuddsordningene er derfor lagt på primærleddet. Enkelte tilskuddsordninger berører imidlertid matindustrien mer direkte, som frakt- og transporttilskuddene samt SkatteFUNN.

Frakttilskudd

Hensikten med frakttilskuddene er at de skal virke utjevnende på priser til forbruker og produsent. Tilskuddet har dermed indirekte virkning på prisene til matindustrien. Formålet søkes i dag nådd gjennom følgende ordninger:

- Frakttilskudd på kjøtt
- Frakttilskudd på egg
- Frakttilskudd på korn og kraftfôr.

Tabell 3.3 gir en oversikt over utbetalt frakttilskudd for de ulike varegruppene i 2007 og 2008 samt budsjettert utbetaling i 2009.⁵¹ I 2008 ble det utbetalt til sammen 202,2 mill. kroner i frakttilskudd, en økning på 5,3 prosent fra 2007. For 2009 er det budsjettert med 221,7 mill. kroner i frakttilskudd.

⁵⁰ Finansdepartementet (2008). *St.prp. nr. 1 (2008–2009) For budsjettåret 2009. Skatte- avgifts- og toll-vedtak*

⁵¹ SLF (2009). *Forespørsel om opplysninger til jordbrukets totalregnskap og totalbudsjett*. Tilsendt e-post fra Hilde-Kari Skarstein, 03.02.09. SLF (2009). *Frakttilskudd korn og kraftfôr*. Tilsendt e-post fra Øyvind Breen, 02.03.09.

SLF (2009). *Utbetalt (2007–2008) og budsjettert (2009) frakttilskudd kjøtt*. Tilsendt e-post fra Signe-Marie Olsen, 12.03.09

Landbruks- og matdepartementet (2008). *Jordbruksavtale 2008–2009. St.prp. nr. 1*

Tabell 3.3

Utbetalt frakttilskudd 2007–2009 (i 1000 kroner)

	2007	2008	2009
Egg	7 223	6 500	7 300
Korn	75 938	83 480	98 800
Kraftfôr	55 707	56 450	60 000
Kjøtt	53 170	55 751	55 900

Frakttilskuddsordningene for kjøtt har som formål å virke utjevne på priser til produsent og forbruker, samt stimulere til nedskjæring av slakt i næringssvake områder og til å minimalisere fraktkostnadene. Fra og med 2007 består fraktordningen for kjøtt kun av innfrakttilskudd for slakt. Den gjennomsnittlige tilskuddsatsen gikk opp fra 0,236 kr/ kg i 2008 til 0,240 kr/ kg i 2009.

Formålet med *frakttilskuddsordningen for egg* er å medvirke til å utjevne fraktkostnader ved innfrakt av egg fra produsent til godkjente eggpakkeri, samt å bidra til å effektivisere innfrakten og stimulere til omsetning via godkjente eggpakkerier. I 2008 ble det foreslått en endring av kravene for å kunne opptre som godkjent eggpakkeri. Tilskuddsatsene for innfrakt av egg for 2009 var uendret i forhold til 2008 og ligger på 24 øre per kg i snitt for de 7 sonene.

Frakttilskuddsordninger for korn og kraftfôr har som hensikt å utjevne regionale råvareprisforskjeller ved å gi støtte til transport av korn fra overskudds- til underskuddsområder. Fra 2008 til 2009 var tilskuddsatsene for transport av korn uendret, med unntak av satsen for frakt fra Oslofjorden til underskuddsområdet som økte med ca. 8 prosent i gjennomsnitt. Satsene for frakttilskudd til importert fôrkorn gikk i gjennomsnitt opp med ca. 9 prosent. Nord på Østlandet er det i en del tilfeller aktuelt å frakte kornet direkte nordover med lastebil eller tog. I disse tilfellene ytes et frakttilskudd som tilsvarer båtfrakt fra Oslofjorden til underskuddsområdet.

I tillegg til disse frakttilskuddsordningene finnes det også *transporttilskudd/fraktutjevning innen meierisektoren* som administreres under prisutjevningsordningen for melk. Dette er en intern utjevningsordning for meierisektoren hvor det ikke er involvert offentlig støtte. Tilskuddene består av et innfrakttilskudd og distribusjonstilskudd for flytende melkeprodukter til dagligvaremarkedet. Begge ordningene ble omfattende revidert med virkning fra 1. februar 2008. Innfraktssatsene ble endret og baseres nå på et redusert antall mottaksmeierier. Tilskuddsatsen for distribusjon til Nord-Norge forble uendret i forhold til i fjor på 0,13 kr/l. Heller ikke tilskuddsatsen for distribusjon av skolemelk ble endret og opprettholdes på 0,17 kr/l. Q-meieriene AS beholder et tilskudd for distribusjon av flytende melkeprodukter fra meieranlegg som tilhører konsernet med 0,60 kr/l oppad begrenset til 80 mill. liter som tidligere.⁵²

⁵² SLF (2008). *Forskrift om endring av forskrift av 29. juni 2007 nr. 904 om satser i prisutjevningsordningen for melk og satser for produksjonsfløte og tilsvirningsverdi på smør.*

*Transportstøtte*⁵³

Det ble i 2004 innført en utvidet nasjonal transportstøtte for en del næringer, deriblant matindustrien, som kompensasjon for økt arbeidsgiveravgift. Siden differensiert arbeidsgiveravgift ble gjeninnført f.o.m. 2007 bortfalt den nasjonale ordningen med transportstøtte. Den regionale ordningen for transportstøtte er ikke basert på arbeidsgiveravgiften og videreføres som tidligere. Til samme er det utbetalt 183 mill. kroner til 266 bedrifter i nasjonal transportstøtte i 2007 og 2008 for transporter som ble utført i 2006.

*SkatteFUNN – FoU-fradrag*⁵⁴

Fra og med inntektsåret 2003 ble det innført en fradragsordning i skatt og trygdeavgift for virksomheter som selv gjennomfører eller kjøper forsknings- og utviklingsprosjekter med det formål å fremskaffe ny kunnskap, informasjon eller erfaringer som er nyttige for virksomheten. SkatteFUNN gir skatteyttere som driver virksomhet i Norge et fradrag i skatt på inntil 20 prosent av kostnader til forsknings- og utviklingsprosjekter etter nærmere fastsatte regler. Maksimalt skattefradrag er begrenset til 1,6 mill. kroner.⁵⁵ SkatteFUNN er hjemlet i skatteloven og administreres av Norges forskningsråd i samarbeid med Innovasjon Norge. Totalt var det i 2007 ca. 3 735 aktive prosjekter med samlet budsjettert prosjektverdi på ca. 8,5 mrd. kroner med et tilhørende budsjettert skattefradrag på ca. 1,4 mrd. kroner. Fra 2009 økte Regjeringen beløpsgrensene for fradragsgrunnlaget for egengjennomført FoU fra 4 til 5,5 mill. kroner og for innkjøpt FoU fra 8 til 11 mill. kroner. Formålet med endringen er å stimulere til at flere prosjekter blir gjennomført og at enkelte prosjekter kan gjennomføres raskere enn tidligere.

⁵³ Kommunal- og regionaldepartementet (2009) *Transportstøtte*.

URL: http://www.regjeringen.no/nb/dep/krd/tema/regional-_og_distriktspolitikk/transport.html?id=435289;

Kommunal- og regionaldepartementet (2009). *St.prp. nr. 1 (2008–2009). For budsjettåret 2009*.

⁵⁴ Norges Forskningsråd (2009). *Årsrapport 2007 for SkatteFUNN*.

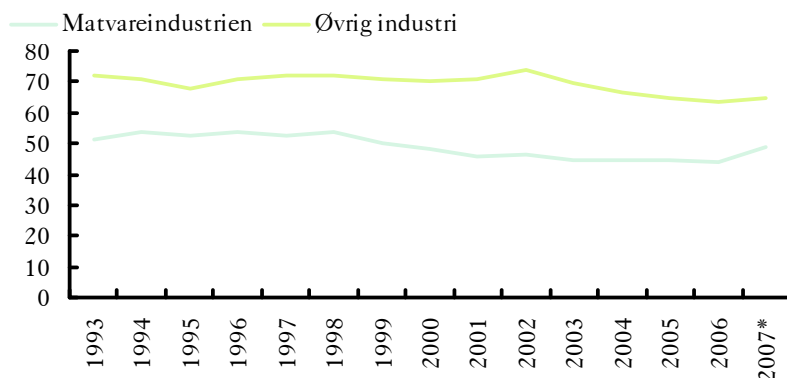
⁵⁵ Skattefunn (2008). *Skattefunnordningen*. URL: <http://www.skattefunn.no>, 21.02.08.

3.6 Lønnskostnader

Lønnskostnader er av stor betydning for matindustrien, og utgjorde i 2007 totalt ca. 20 mrd. kroner. Lønnskostnadene presenteres her i prosent av bearbeidingsverdi til markedspriser. Bearbeidingsverdi til markedspriser er definert som produksjonsverdi med fradrag for produktinnsats. Figur 3.4 viser utviklingen i matindustriens og øvrig industris lønnskostnader i prosent av bearbeidingsverdi til markedspriser.

Figur 3.4

Lønnskostnader i prosent av bearbeidingsverdi til markedspriser for matindustrien og øvrig industri, 1993–2007

Lønnskostnadenes andel var på 49 prosent for matindustrien og 65 prosent for øvrig industri i 2007, en økning på hhv. 5 og 1 prosent fra året før. Lønnskostnadene utgjør en mindre andel av bearbeidingsverdi til markedspris i 2007, enn tilfellet var i 1993 for både matindustri og øvrig industri. Det at lønnskostnadenes andel av bearbeidingsverdien er lavere for matindustrien betyr at lønnskostnadenes andel av andre kostnader og avanse er mindre enn for den øvrige industrien.⁵⁶

Tabell 3.4 viser indeksert utvikling i lønnskostnadenes andel av produksjonsverdien fordelt på bransjer i perioden 1993 til 2007.

⁵⁶ SSB (1999). *Industristatistikk 1996. Næringstall. NOS C 534.*

Tabell 3.4

Utvikling i lønnskostnadenes andel av produksjonsverdien for de ulike bransjene, 1993–2007 (indeks, 1993=100)

	1993	1996	2000	2005	2006	2007
Kjøttbransjen	100	114	116	103	120	130
Fiskevarebransjen	100	93	84	80	69	63
Frukt- og grøntbransjen	100	103	104	131	125	119
– Potetindustrien	100	97	94	134	117	115
– Konservesindustrien	100	109	115	135	134	124
Olje- og fettbransjen	100	62	73	76	79	71
Meieribransjen	100	115	129	148	150	142
Kornvarebransjen	100	104	113	114	119	134
Dyrefôrbransjen	100	104	122	127	111	118
Andre næringsmidler	100	103	106	108	110	105
– Bakervarebransjen	100	94	104	98	102	98
– Sjokolade- og sukkervarebransjen	100	120	82	76	81	72
– Næringsmidler ellers	100	107	136	154	144	142
Øl og mineralvann	100	97	92	81	79	85
Andre alkoholholdige drikkevarer og tobakkvarer	100	114	88	108	102	124

Lønnskostnadenes andel av produksjonsverdien er høyest innen bransjen bakervarer i 2007 (28,6 %) og lavest innen dyrefôr (7,2 %). Fra 1993 til 2007 er det meieri-bransjen og næringsmidler ellers som har hatt den største økningen i lønnskostnadenes andel av produksjonsverdien, mens lavest økning er det for fisk.

4 Konkurransesevne

2008 var året der internasjonale og norske konjunkturer gjorde en helomvending fra «all time high» til en brå nedtur. Dette gjaldt både økonomisk vekst og sysselsetting. Norge har likevel bedre forutsetninger for å komme igjennom finanskrisen enn mange andre land. I løpet av 2008 falt internasjonale råvarepriser nesten tilbake til nivået før de ekstreme prisøkningene på verdensmarkedet og differansene til norsk råvareprisnivå økte igjen. Dette gjorde matindustrien avhengig av økt kompensasjon over RÅK-ordningen for å holde konkurransekraften oppe. Importen av matvarer til Norge fortsatte å øke i om lag samme tempo som de seneste årene, samtidig som hjemmemarkedsandelen har falt.

4.1 Innledning

Konkurransesevne kan forklares som evnen til å opprettholde en rimelig balanse i utenriksøkonomien over tid, samtidig som en har full og effektiv ressursutnyttelse og en akseptabel inntektsfordeling. For å kartlegge norsk matindustri konkurranseevne vil vi i dette kapitlet se nærmere på de økonomiske konjunkturerne, Norges handel med mat- og drikkevarer, utvikling i markedsandeler samt enkelte rammebetingelser næringen står overfor.

4.2 Økonomiske konjunkturer⁵⁷

Selv om matindustrien regnes for å bli mindre påvirket av konjunkturerendringer i økonomien sammenlignet med andre industrier, påvirkes matindustrien av både endringer i norsk og internasjonal økonomi, der ikke minst valutasingninger er med på å påvirke norsk matindustri konkurranseevne.

4.2.1 Endringer i norsk økonomi 2008/09

Etter en sterk vekst over flere år, stoppet utviklingen i norsk økonomi opp mot slutten av 2008. Etter konjunkturtoppen i fjerde kvartal 2007, endte utviklingen i Fastlands-Norge totalt sett på 2,4 prosent i 2008, til tross for at norsk økonomi opplevde en nedgang på 0,2 prosent i fjerde kvartal. I perioden 2006 til 2008 var den årlige veksten for Fastlands-Norge i gjennomsnitt på 4,25 prosent. Den sterke sysselsettingsveksten i 2007 som bidro til at Norge hadde den høyeste tallmessige sysselsetting på 40 år, gikk over til en nedgang i siste kvartal 2008. Det var en generell sysselsettingsvekst på 3,2 prosent i 2008. Ifølge Arbeidskraftundersøkelsen (AKU),

⁵⁷ Dette kapitlet bygger på Arbeids- og inkluderingsdepartementet (2008). *Om grunnlaget for inntektsoppgjøret 2009. Foreløpig hovedrapport fra Det tekniske beregningsgrunnlaget for inntektsoppgjørene*. URL: <http://www.regjeringen.no/upload/AID/departementet/Rapport%20feb%202009.doc>, 12.03.09, SSB (2009). *Konjunkturtendensene i Norge*. Økonomisk analyse 1/2009. URL: <http://www.ssb.no/emner/08/05/10/oa/200901/norsk-ok.pdf>, 12.03.09, SSB (2009) *Konjunkturtendensene internasjonalt*. Økonomisk analyse 1/2009. URL: <http://www.ssb.no/emner/08/05/10/oa/200901/int-ok.pdf>, 12.03.09.

forventes det at arbeidsledigheten skal gå opp fra 2,6 prosent i 2008 til 3,25–3,75 prosent i 2009.

Det forventes en gjennomsnittlig nedgang i BNP for Fastlands-Norge på 1,7 prosent i 2009, og det er videre forventet at nedgangskonjunkturen vil fortsette til midten av 2010. Selv om det forventes at Norge vil påvirkes av konjunkturene i internasjonal økonomi, vil likevel den økonomiske styringen innenlands bidra til å dempe effektene, gjennom en aktiv penge- og finanspolitikk. Prisene på olje i 2008 nådde et toppnivå i juli med \$146 per fat, men falt med omtrent \$100 mot slutten av 2008. Dette påvirker investeringene i petroleumsnæringen, og på lengre sikt vil også denne næringen merke effekten av en internasjonal konjunktur- og etterspørselsnedgang.

Nedgangen i norsk økonomi kan sees i sammenheng med utviklingen i verdensøkonomien. Den internasjonale finanskrisen markerte seg gjennom hele 2008, men slo til for fullt etter konkursen i den amerikanske investeringsbanken Lehman Brothers i midten av september 2008. Finanskrisen knyttet blant annet opp mot lite reguleringer i finansmarkedene og det amerikanske boligmarkedet med såkalte subprime-lån, hvor bankene har stilt som kausjonister for privatkunders boliglån. Tilliten i finanssystemet forsvant, og det har medført store innskjerpinger i bankenes utlånspraksis, både i Norge og internasjonalt. Hele verdensøkonomien er nå inne i en konjunkturedgang, og dette påvirker både sysselsetting og produksjon, også i industrien. Det er vanskeligere å investere som følge av at kredittmarkedene ikke fungerer normalt, og dette påvirker igjen produksjonsnivå og sysselsetting.

Bakgrunnen for at norsk økonomi i store trekk følger konjunkturene i verdensøkonomien, er at Norge er en liten, åpen økonomi med en stor andel handel med utlandet. Det gjør at hvis produksjon av varer, etterspørsel og priser endres utenfor våre grenser, vil dette også påvirke norsk import og eksport, og dermed også innenlands økonomi. Norge opplever nå en generelt sett styrket norsk kronekurs, noe som på kort sikt medfører økte inntekter for eksportbedriftene, men som på litt lengre sikt medfører redusert etterspørsel.

Sammen med økte oljepriser, steg disponibel realinntekt for Norge med 9,7 prosent de tre første kvartalene i 2008. Veksten i gjennomsnittlig disponibel realinntekt for personer over 18 år i samme periode var derimot på 0,7 prosent. På tross av vekst i lønnsutgiftene og høyere utbetalinger av offentlige stønader som pensjon og sykepenger, bidro økt rentenivå og høyere relativ gjeldsandel negativt på disponibel realinntekt. Forventninger om rentenedgang i 2009 og økt arbeidsledighet, vil medføre at folk med jobb vil få høyere disponibel inntekt i 2009, mens arbeidsledige vil få en vesentlig reduksjon.

Spareraten (sparing regnet som andel av disponibel inntekt) var i 2007 på et historisk sett lavt nivå med 0,4 prosent, og økte til 2,1 prosent i 2008 som følge av usikre utsikter for økonomien. Basert på motivet om økonomisk forsiktighet og inntektsusikkerhet, antas det at spareraten vil komme opp i 7 prosent i 2009, og litt lavere fra 2010. Det ventes også en redusert realrente frem mot 2011.

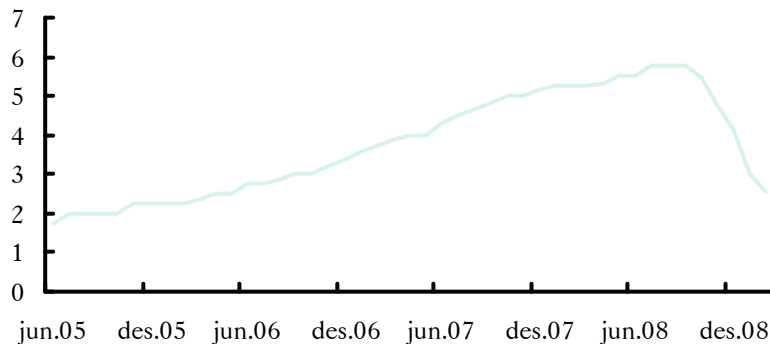
Konsumprisindeksen (KPI) er et mål på prisstigningen i Norge. Den baserer seg på utvikling i blant annet matvareprisene, elektrisitetsprisene, oljepris, kronekurs og pris på norske importvarer. I 2008 var KPI-veksten på 3,8 prosent mot 0,8 prosent året før. De høye elektrisitetsprisene bidro alene til en økning på 1 prosentpoeng. Konsumprisindeksen justert for avgiftsendringer og uten energivarer, KPI-JAE

(kjerneinflasjonen) endte på 2,1 prosent i 2008, mot 1,4 prosent året før. Tolv-månedersveksten både i KPI og KPI-JAE gikk betydelig ned etter oktober 2008, og i januar 2009 lå den på hhv. 2,2 og 2,8 prosent. Det forventes en fortsatt høy inflasjon inn i 2009, men avtakende gjennom året.

Renten er et av de sterkeste virkemidlene Norge har til å regulere økonomien og stabilisere inflasjonen. Gjennom flere år har renten vært på et historisk lavt nivå, og den steg gjennom første halvdel av 2008 på grunn av gode utsikter for norsk økonomi. Toppen ble nådd med 5,75 prosent fra juni til september 2008, men som følge av sjokket i kredittmarkedene ble styringsrenten satt markant ned etter siste kvartal, jf. Figur 4.1.⁵⁸

Figur 4.1

Styringsrente satt av Norges Bank (foliorente) fra juni 2005– januar 2009

Siden høsten 2007 har differansen mellom pengemarkedsrenten og styringsrenten vært unormalt høy på grunn av uro i finansmarkedene. Pengemarkedsrentene nådde en topp på 7,91 prosent 1. oktober 2008, men etter dette har påslaget gradvis gått ned, og det forventes en ytterligere nedgang i 2009. SSB forventer også at styringsrenten kommer til å fortsette nedover, og trolig nå 2 prosent mot sommeren 2009.

4.2.2 Internasjonale konjunkturer

I likhet med Norge forventes den internasjonale nedgangen å fortsette i 2009. BNP i OECD antas å falle med 2 prosent i 2009, som er det største fallet i OECDs historie. Den amerikanske økonomien opplevde et fall på 3,8 prosent i fjerde kvartal 2008, og konsum og investeringer gikk ned for første gang siden 1991, delvis grunnet kredittskvis og vanskeligheter med å skaffe finansiering. Tolv-månedersveksten i den amerikanske KPI var i juli på 5,5 prosent, men falt til 0,1 prosent i desember 2008. Det var også et fall i kjerneinflasjonen, men med en ny økning i råvare-, olje- og bensinpriser, samt svekking av dollarkusen, forventes denne å øke igjen. Konsumprisindeksen i USA forventes imidlertid å falle i 2009.

⁵⁸ Norges Bank (2009). *Norges Banks styringsrente*. URL: http://www.norges-bank.no/templates/article___55476.aspx, 13.03.09

EUs økonomi, målt i BNP, falt i siste kvartal med 6 prosent, mens det for 2009 og 2010 forventes en nedgang på hhv. 3,5 prosent og 0,7 prosent. Det er forventet at EU vil komme senere ut av nedgangskonjunkturen enn USA, og ikke før etter 2012. En svak stilling for enkelte land i eurosone, samt motvilje mot å underbudsjettere, manglende koordineringsvilje på tvers av land, og proteksjonisme, kan bidra til å gjøre ekspansiv finanspolitikk vanskelig. Dette kan medføre at den forventede nedgangskonjunkturen blir enda lavere enn foreløpig antatt, og EU kan forvente en negativ inflasjon og en fallende rente fremover. Styringsrenten ble redusert med 2,25 prosentpoeng fra oktober 2008 til februar 2009, og pengemarkedsrentene forventes å reduseres ytterligere ned mot 1,5 prosent i 2009.

SSB anslår en nedgang i BNP hos Norges viktigste handelspartnere på 1,5 prosent i 2009, og at de ikke vil komme ut av konjunkturedgangen før 2011. Dette er en forventning som er lavere enn både den IMF og Consensus Forecasts har kommet med. Det er også mulig at nedgangen vil bli dypere og vare lenger enn hittil antatt, og det vil avhenge av hvert lands tiltakspakker innenfor penge- og finanspolitikken, fremtidig oljepris og grad av proteksjonisme.

4.2.3 Valutasvingninger

Den norske kroneverdien har blitt påvirket av den internasjonale finansuroen som oppstod i siste halvdel av 2008. Gjennomsnittlig har man måtte betale 8,22 kroner

Valutakursen (vekslingskursen) angir hvor mye en valuta er verdt målt i en annen valuta. I Norge har man en flytende valutakurs, der vekslingskursen bestemmes av tilbud og etterspørsel.

for 1 Euro i 2008. Dette innebærer en svekkelse av den norske kronen mot euro på 0,20 euro (3 %). Den norske kronen har imidlertid styrket seg mot dollaren, dersom man ser på gjennomsnittet for den norske kroneverdien i 2008. I 2007 måtte man betale 5,86 kroner for 1 dollar, mot 5,64 kroner i

2008 noe som tilsvarer en endring på ca. 4 prosent. Den norske valutaen har også styrket seg mot den svenske kronen i 2008 dersom man ser året under ett. I 2007 måtte man betale 86,7 norske kroner for 100 svenske kroner, mot 85,5 kroner i 2008. En svekking/styrking av den norske krona mot internasjonal valuta kan påvirke Norges handel med mat- og drikkevarer, der eksempelvis en svekking av krona vil kunne føre til økt konkurranseevne for norsk eksportindustri. Tabell 4.1 viser utvikling i valutakurser for perioden 1994–2008 for et utvalg valuta.⁵⁹

⁵⁹ Norges Bank (2009). *Valutakurser*. URL: http://www.norges-bank.no/WebDAV/stat/no/valutakurser/valutakurser_aar_ukoplet.xls, 22.02.09

Tabell 4.1

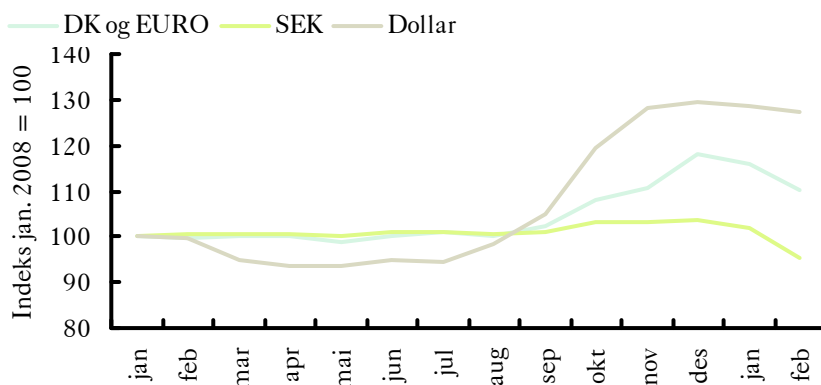
Utvikling av utvalgte valutakurser, 1994–2008

	1994	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
DKK	111,0	108,8	108,0	101,0	107,7	112,5	107,5	107,9	107,6	110,2
EUR	8,38	8,11	8,05	7,51	8,00	8,37	8,01	8,05	8,02	8,22
SEK	91,4	96,0	87,0	82,0	87,7	91,7	86,3	87,0	86,7	85,5
USD	7,05	8,81	8,99	7,97	7,08	6,74	6,45	6,42	5,86	5,64

Uroen i finansmarkedene har bidratt til større valutakurssvingninger enn normalt den siste tiden. Mot slutten av 2008 svekket den norske kroneverdien seg betydelig mot både euro, dollar og (delvis) den svenske kronen. Dette innebærer bl.a. at det er langt dyrere å importere råvarer ved inngangen av 2009 enn det var ved inngangen av 2008. Figur 4.2 illustrerer den månedlige utviklingen av kroneverdien opp mot de tre nevnte valutaene i 2008 og frem tom 17. februar 2009.

Figur 4.2

Indeksutvikling i dollar, euro og svensk krone i 2008, samt januar og februar 2009

4.3 Handel med mat- og drikkevarer

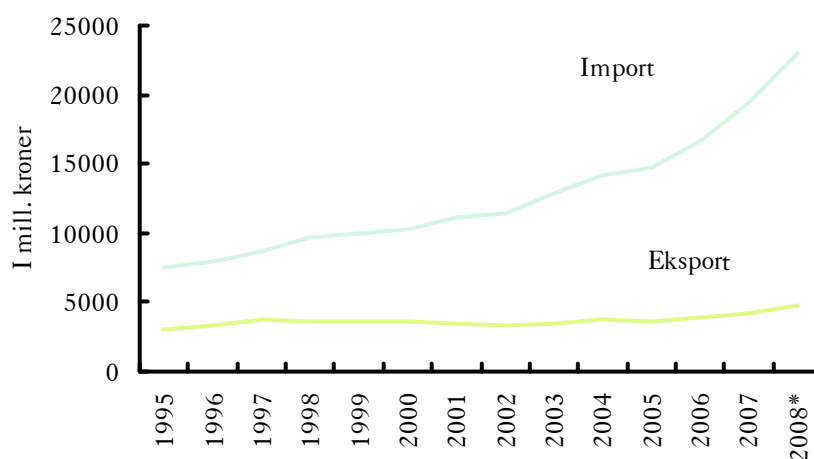
Vi vil her se nærmere på Norges utenrikshandel med mat- og drikkevarer. Dataene som presenteres er basert på SSBs utenrikshandelsstatistikk som gir en oversikt over import og eksport fordelt etter norske tollvarenummer og land.⁶⁰ Bransjeinndelingene som benyttes er basert på standard for produktklassifisering (prodcom)⁶¹ som er korrelert med tolltariffen. Med utgangspunkt i denne inndelingen vil enkelte varer ligge i gråsonen mellom ulike bransjer, mens andre varer som kunne vært naturlig å ta med er utelatt. Vedleggstabell 4 presenterer de tre største eksport/importlandene for de ulike varegruppene i 2008.

4.3.1 Utvikling i handelen med mat- og drikkevarer

Ved å se på utviklingen i handelen med mat- og drikkevarer kan man til en viss grad si noe om norsk matindustri konkurransevne. Figur 4.3 gir en oversikt over utviklingen i Norges handel med mat- og drikkevarer (ekskl. fisk og fiskevarer).

Figur 4.3

Utvikling i handelen med mat- og drikkevarer (ekskl. fisk og fiskevarer), 1995–2008

Figuren viser at Norges handel med mat- og drikkevarer er økende. Fra 1995 til 2008 økte importen med 204 prosent, mens eksporten økte med 59 i samme periode. I 2008 importerte Norge mat- og drikkevarer for 23,0 mrd. kroner, en økning på 19 prosent fra året før. Videre eksporterte vi samtidig mat- og drikkevarer for 4,8 mrd. kroner, en økning på 15 prosent fra 2007.

Hvis vi inkluderer handelen med fisk og fiskevarer, må import- og eksporttallene justeres betraktelig opp. Tar vi med handelen med *bearbeidet fisk og fiskevarer*, dvs.

⁶⁰ SSB (2009). *Utenrikshandelsstatistikk*. Datafil vedr. konfidensielle tall for eksport under tolltariffens kapittel 15, mottatt 30.01.09.

⁶¹ Eurostat (2009). *Prodcom 2008, Combined Nomenclature, 2008*. URL: http://ec.europa.eu/eurostat/ramon/relations/index.cfm?TargetUrl=LST_REL_, 25.12.09.

den fisken som bearbejdes i matindustrien, utgjorde importen i 2008 ca. 4,3 mrd. kroner mens vi eksporterte bearbejdet fisk til en verdi av 21,4 mrd. kroner. Dvs. at den totale importen av mat- og drikkevarer i 2008 utgjorde 27,3 mrd. kroner, mens eksporten utgjorde 26,2 mrd. kroner.⁶²

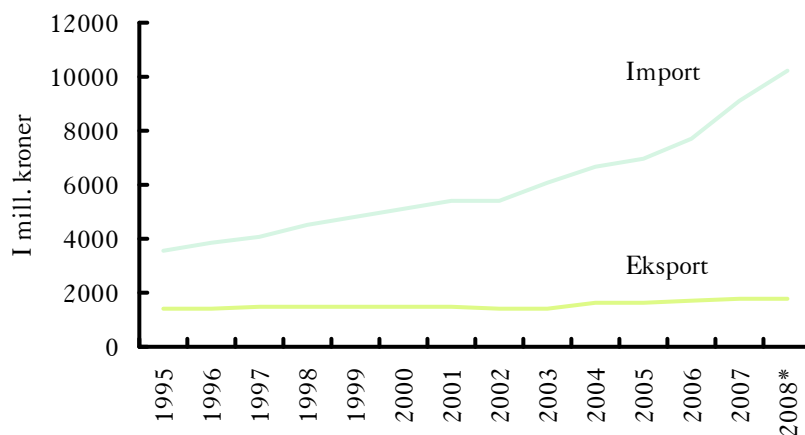
Tar vi også hensyn til handelen med *rund, fersk og kjølt fisk* utgjorde importen av denne varegruppen 0,5 mrd. kroner i 2008, mens eksporten utgjorde hele 16,7 mrd. kroner. Dvs. at den totale eksporten av fisk og fiskevarer utgjorde ca. 38,1 mrd. kroner i 2008. Siden rund, fersk og kjølt fisk imidlertid ikke er en del av norsk matindustri verdiskapning, sett ut i fra SSBs klassifisering, er derfor i all hovedsak denne varegruppen utelatt fra omtalen i denne rapporten.

Handel med jordbruksbaserte matvarer

Ser vi på kun handelen med jordbruksbaserte matvarer, er også denne handelen økt betydelig siden 1995, jf. Figur 4.4.⁶³

Figur 4.4

Utvikling i handelen med jordbruksbaserte matvarer, 1995–2008

I alt ble det importert jordbruksbaserte matvarer for 10,2 mrd. kroner i 2008, og det er en økning på 187 prosent siden 1995. Eksporten utgjorde samme år 1,8 mrd. kroner, en økning på 24 prosent siden 1995.

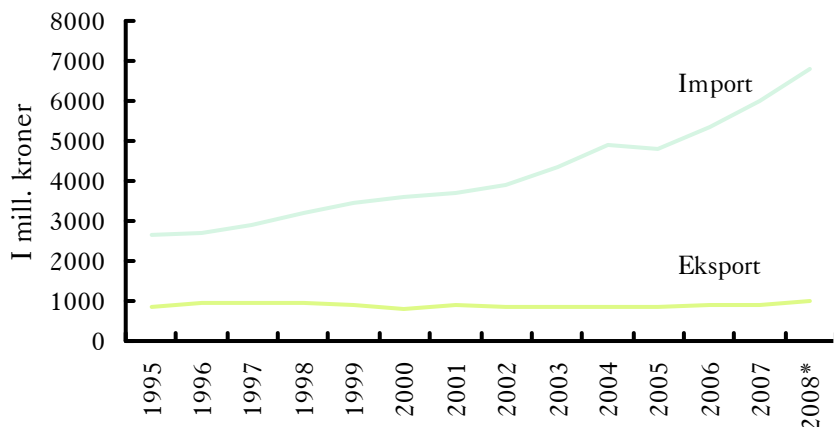
⁶² Fisk og fiskevarer omfatter kun bearbejdet fisk, dvs. ikke rund, fersk og kjølt fisk.

⁶³ Bransjer som ikke er definert som jordbruksbaserte matvarer er; drikkevarer, tobakk, dyrefør, fisk og fiskevarer, sjokolade og sukkervarer og olje- og fett.

Figur 4.5 viser utviklingen i handelen med industrielt bearbejdede jordbruksvarer, såkalte RÅK-varer.⁶⁴

Figur 4.5

Utvikling i handelen med RÅK-varer, 1995–2008

Industrielt bearbejdede jordbruksvarer, såkalte RÅK-varer, er gjennom EØS-avtalens protokoll 3 underlagt et eget handelsregime. Dette innebærer at RÅK-varer normalt har en lavere tollbeskyttelse og dermed også i større grad utsatt for internasjonal konkurranse enn tradisjonelle jordbruksbaserte matvarer som også har en industribeskyttelse. Importen av RÅK-varer økt fra 2,6 mrd. kroner i 1995 til 6,8 mrd. kroner i 2008, noe som innebærer en økning på 157 prosent. Eksporten har i samme periode holdt seg mer stabil, med kun en økning på 14 prosent, fra 0,87 mrd. kroner i 1995 til 0,99 mrd. kroner i 2008.

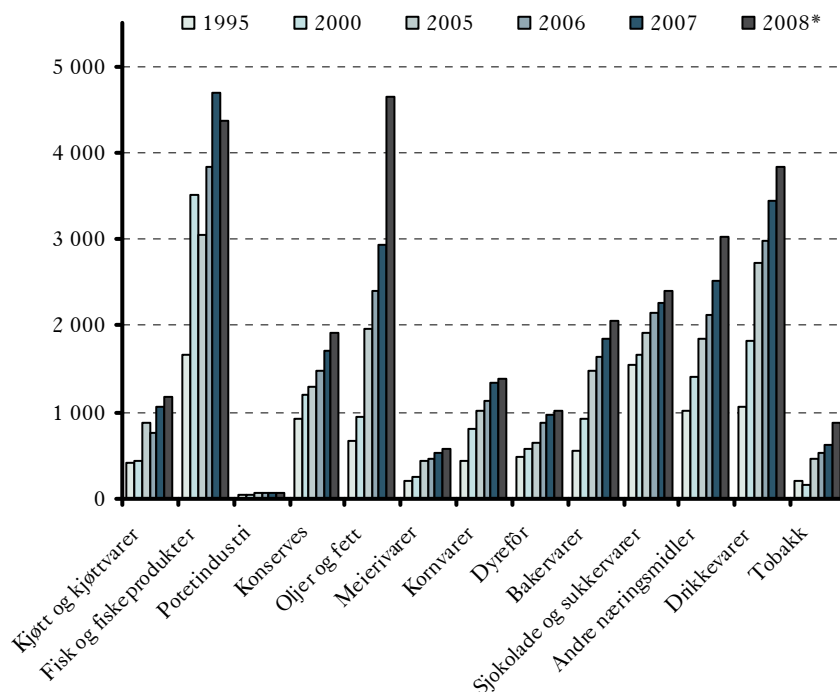
⁶⁴ Oversikt over handel med RÅK-varer fordelt på bransje og varegrupper finnes på: <http://www.nilf.no/Publikasjoner/MatOgIndustri/Bm/2009/Innhold2009.shtml>

4.3.2 Utvikling i handelen på bransjenivå

Figur 4.6 og 4.7 gir en oversikt over import- og eksportverdien for mat- og drikkevarer i perioden 1995 til 2008 fordelt på bransjer.

Figur 4.6

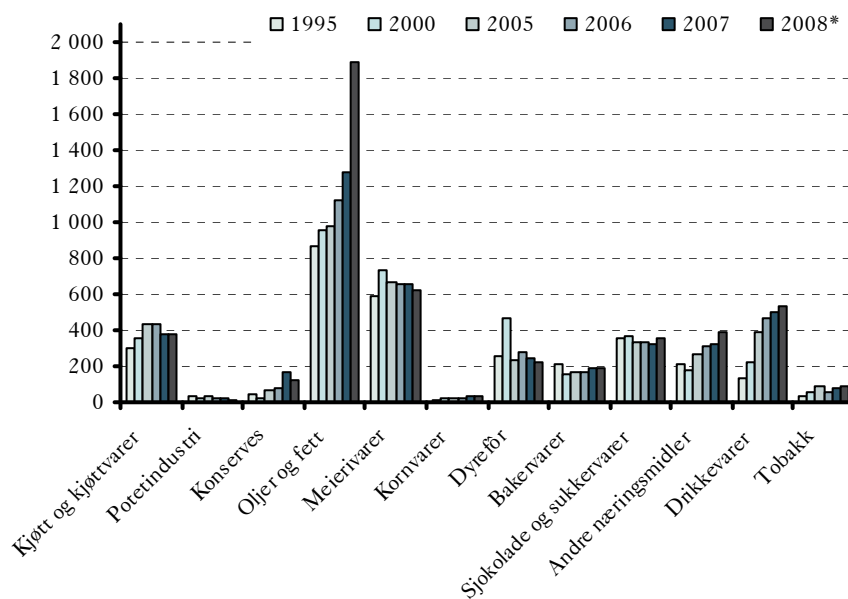
Import av mat- og drikkevarer (inkl. fisk og fiskevarer) for utvalgte år (i mill. kroner)

Olje- og fettbransjen, fiskevarebransjen, drikkevarebransjen og bransjen for andre næringsmidler er de fire største importbransjene. Fra 1995 til 2008 har den relative importveksten vært størst for oljer og fett, tobakk, drikkevarer og bakervarer. Bransjene meierivarer, kjøtt og kjøttvarer samt konservesindustrien har hatt lavest importvekst i perioden med om lag 10 prosent.

Figur 4.7

Eksport av mat- og drikkevarer (ekskl. fisk og fiskevarer) (i mill. kroner)

Ser vi på eksporten er det, foruten fisk og fiskeprodukter som står i en særstilling, bransjene olje og fett, meierivarer og drikkevarer som er størst. Den største relative eksportveksten fra 1995 til 2008 har vært for drikkevarer, konservervarer, tobakk og kornvarebransjen. Potetindustrien, dyrefôrbransjen, bakervarebransjen og sjokolade- og sukkervarebransjen har opplevd nedgang i eksporten i perioden 1995 til 2008.

4.3.3 Handelen sett i forhold til produksjonsverdi

Ved å se på import og eksport av mat- og drikkevarer i forhold til industriens samlede produksjonsverdi, kan man til en viss grad si noe om norske matindustri-bedrifters konkurransesituasjon. Med unntak av fiskevarebransjen, er øvrige matindustri orientert mot innenlandsmarkedet og importen er i de fleste bransjer større enn eksporten, med unntak av for meierivarer hvor det er merkevareeksport.

For 2008 er matindustriens produksjonsverdi anslått til ca. 160,1 mrd. kroner. Importen av mat- og drikkevarer var samme år på 27,3 mrd. kroner og utgjør med det ca. 17 prosent av total produksjonsverdi. Dette er en økning på 1 prosent sammenlignet med 2007 da importandelen lå på 16 prosent av produksjonsverdien. Ser vi på eksporten, ble det i 2008 eksportert mat- og drikkevarer for ca. 26,2 mrd. kroner og det utgjør ca. 16 prosent av total produksjonsverdi. Hvis vi ekskluderer eksporten av fisk, blir eksportandelen i 2008 på 4 prosent av produksjonsverdien.

4.4 Markedsandeler

For å nærmere belyse utviklingen i det norske matmarkedet vil vi i dette avsnittet se på hvor stor del av totalmarkedet norsk matindustri dekker.⁶⁵

Totalmarkedet = produksjon minus eksport (som gir produksjon for hjemmemarked) pluss import.
Hjemmemarkedsandel = produksjon for hjemmemarked over totalmarkedet
Eksportandel = eksport over produksjon

Tabell 4.2 gir en oversikt over totalmarkedet for førstehåndsomsetningen av mat- og drikkevarer inkl. fisk og fiskevarer.

Tabell 4.2

Markedsandelstall for matindustrien inkl. fiskevarebransjen, 1995–2008
(i mill. kroner)

	1995	2000	2006	2007	2008*
Produksjon	92 205	116 527	142 685	152 170	160 099
– Eksport	16 668	24 225	24 060	24 850	26 165
= Produksjon for hjemmemarked	75 537	92 302	118 625	12 7320	133 934
+ Import	9 307	13 916	20 377	2 3978	27 336
= Totalmarked	84 844	106 218	139 002	15 1298	161 271
Hjemmemarkedsandel	89,0	86,9	85,3	84,2	83,0
Eksportandel	18,1	20,8	16,9	16,3	16,3

Av tabellen ser vi at totalmarkedet for førstehåndsomsetning av mat og drikkevarer i Norge utgjorde om lag 160 mrd. kroner i 2008, en økning på 90 prosent fra 1995. I samme periode økte produksjonen med 74 prosent, eksporten med 57 prosent og importen med 194 prosent. Som følge av at norsk matindustri i økende grad har blitt konkurranseutsatt, har hjemmemarkedsandelen de siste 10–15 årene gått nedover, og mens andelen var på 89 prosent i 1995 lå den på ca. 83 prosent i 2008. Samtidig har også eksportandelen gått ned, og mens 18 prosent av det norske matindustri produserte i 1995 gikk til eksport var denne andelen på ca. 16 prosent i 2008.

Handelen med fisk og fiskevarer utgjør en stor andel av norsk utenrikshandel og påvirker dermed hjemmemarkeds- og eksportandelen i betydelig grad. Tabell 4.3 gir en oversikt over markedsandelstallene for matindustrien ekskl. fiskevarebransjen.

⁶⁵ SSB (2009). *Industristatistikken 2007*. Datafiler mottatt av Toraman Nehmet, 24.03.09.
SSB (2009). *Kvartalsvis nasjonalregnskap. Tabell 06173*. URL: <http://www.ssb.no/emner/09/01/knr/tabeller.html>, 27.03.09
SSB (2009) *Utenrikshandelsstatistikk*. Datafil mottatt fra SSB, 15.01.09.

Tabell 4.3

Markedsandelstall for matindustrien ekskl. fiskevarebransjen, 1995–2008
(i mill. kroner)

	1995	2000	2006	2007	2008*
Produksjon	75 741	92 253	112 591	118 430	124 601
– Eksport	3 050	3 541	3 957	4 204	4 836
= Produksjon for hjemmemarked	72 691	88 712	108 634	114 226	119 765
+ Import	7 644	10 406	16 547	19 295	22 979
= Totalmarked	80 335	99 118	125 181	133 521	142 745
Hjemmemarkedsandel	90,5	89,5	86,8	85,5	83,9
Eksportandel	4,0	3,8	3,5	3,5	3,9

For matindustrien ekskl. fiskevarebransjen var hjemmemarkedsandelen på om lag 84 prosent i 2008 mot nesten 91 prosent i 1995. Samtidig har eksportandelen holdt seg relativt stabil, og lå på tilnærmet 4 prosent i både 1995 og 2008.

Tabell 4.4 viser hjemmemarkedsandel og eksportandel for de ulike bransjene i 1995 og 2007.⁶⁶

Tabell 4.4

Markedsandeler i matindustrien, totalt og bransjevis i 1995 og 2007 (i %)

	Hjemmemarkedsandel		Eksportandel	
	1995	2007	1995	2007
MATINDUSTRIEN TOTALT	89,0	84,2	18,1	16,3
Kjøttbransjen	98,2	97,1	1,4	1,1
Fiskevarebransjen	63,1	73,7	82,7	61,2
Frukt- og grønnsaksbransjen	68,8	67,2	3,8	5,1
– Potetindustrien	96,1	95,7	3,9	1,5
– Konserverindustrien	56,0	56,3	3,7	7,3
Olje- og fettbransjen	68,5	40,6	36,9	39,0
Meieribransjen	98,5	97,0	4,4	3,8
Kornvarebransjen	85,0	69,3	0,5	1,1
Dyrefôrbransjen	94,3	94,2	3,0	1,5
Andre næringsmidler	78,0	72,4	6,6	4,5
– Bakervarebransjen	89,5	82,6	4,4	2,1
– Sjokolade- og sukkervarerbransjen	56,9	59,1	14,8	9,1
– Næringsmidler ellers	81,0	68,0	4,6	5,6
Drikkevare- og tobakksbransjen	90,4	83,1	5,5	8,8

⁶⁶ Det finnes ikke tilgjengelige tall på bransjenivå for 2008.

Av tabellen ser vi at fiskevarebransjen har en stor eksportandel, og hele 61 prosent av produksjonen gikk til eksport i 2007. Olje- og fettbransjen følger deretter med en eksportandel på 39 prosent, etterfulgt av sjokolade- og sukkervarebransjen med en eksportandel på 9 prosent. I 2007 hadde meieribransjen og kjøttbransjen høyest hjemmemarkedsandel med en andel på 97 prosent hver. Olje- og fettbransjen og sjokolade- og sukkervarebransjen hadde lavest hjemmemarkedsandel i 2007 med hhv. 41 prosent og 59 prosent.

Når det gjelder utviklingen fra 1995 til 2007, har hjemmemarkedsandelene utviklet seg noe ulikt mellom bransjene. Fiskevarebransjen har økt sin hjemmemarkedsandel fra 63 prosent til 74 prosent, mens sjokolade- og sukkervarebransjen har økt sin andel fra 57 prosent til 59 prosent. De resterende bransjene har hatt en nedgang eller uendret hjemmemarkedsandel fra 1995 til 2007. Størst var nedgangen for olje- og fettbransjen som hadde en nedgang i hjemmemarkedsandelen fra 68 prosent i 1995 til 40 prosent i 2006, og kornvarebransjen med en nedgang fra 85 prosent til 69 prosent i samme periode.

Eksportandelene har i samme periode blitt redusert for de aller fleste bransjer, med unntak av i enkelte bransjer. Både konserverindustrien, olje- og fettbransjen, kornvarebransjen, drikkevare- og tobakksbransjen og bransjen for næringsmidler ellers har økt eksportandelen fra 1995 til 2007. Av de bransjene som har hatt en nedgang i eksportandelen, har denne vært størst i fiskevarebransjen og sjokolade- og sukkervarebransjen som har redusert sin eksportandel.

4.5 *Prisutvikling*

Systemet med importvern og målpriser (jf. kap. 3.2) gjør at påvirkningen på det norske markedet av endrede råvarepriser internasjonalt blir begrenset. Nivået på tollsatsene varierer likevel betydelig mellom ulike varer og hvilken effekt prisendringer internasjonalt får, varierer derfor fra vare til vare. Vi vil i det følgende gi en oversikt over den siste tids prisutvikling for jordbruksråvarer internasjonalt, hvilken betydning prisendringene internasjonalt har for prisen på norske matvarer, samt gi et bilde av prisutviklingen for enkelte råvarer i matindustrien i Norge og i utvalgte EU-land.

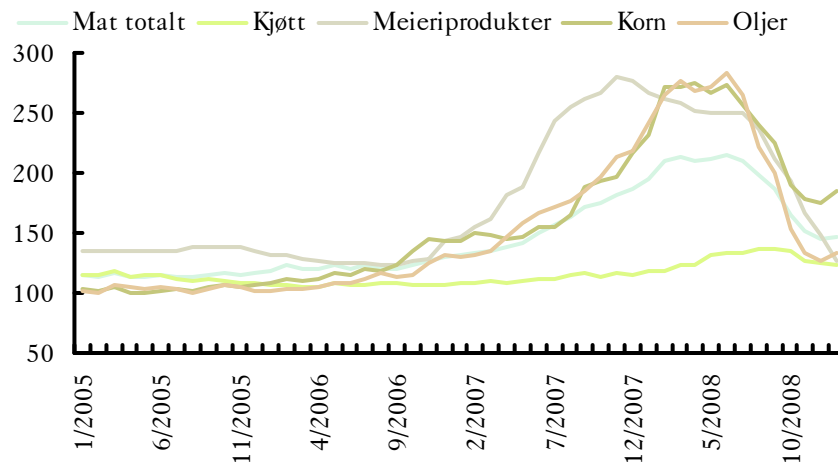
4.5.1 *Utvikling i internasjonale råvarepriser*

Etter mange år med stabile priser, økte prisene på jordbruksråvarer på de internasjonale markedene betraktelig i 2007. Den kraftige prisveksten fortsatte i starten av 2008 og frem mot sommeren, for så å kollapse i løpet av høsten som følge av høy produksjon og internasjonale økonomiske problemer.

Figur 4.8 viser utviklingen i FAOs indeks for de internasjonale prisene på råvarer til mat i perioden januar 2005–januar 2009.

Figur 4.8

Utviklingen i internasjonale priser på jordbruksråvarer, 2005–2009

Prisøkningene startet allerede tidlig i 2007 før de akselererte mot slutten av 2007 og begynnelsen av 2008, der toppen ble nådd i juni i 2008. Fra januar 2007 til juni 2008 steg FAOs indeks med 65 prosent. Meieriprodukter, korn og oljer steg imidlertid alle betydelig mer enn FAOs indeks totalt sett. Disse kategoriene av produkter økte med om lag 100 prosent fra slutten av 2006 til toppunktet i slutten av 2007 for meieriprodukter sin del og midten av 2008 for korn og oljer sin del. Grunnen til at FAOs prisindeks for matråvarer totalt sett ikke steg mer enn 65 prosent er at kjøttprodukter og sukker (ikke med i figuren) steg langt mindre enn de andre råvarene. Forklaringene til prisøkningen i 2007/08 har vært mange, der økte oljepriser, svekket dollar, nye markeder for biodrivstoff, redusert produksjon/avlingssvikt og reduserte lagre er de overordnede faktorene som av mange nevnes som de mest sentrale. Spekulasjon, politisk respons (som bl.a. innføring av eksportrestriksjoner) og endret etterspørsel i Asia er også av mange nevnt som faktorer som bidro til prisøkningen.

Nedgangen i prisene i slutten av 2008 og begynnelsen av 2009 ble brattere enn oppgangen. Fra 1. august 2008 til 1. januar 2009 gikk FAOs prisindeks for matråvarer ned med 32 prosent, der prisen på meieriprodukter falt mest med en nedgang på 50 prosent på et halvt år. Det er nærliggende å knytte nedgangen til de gryende økonomiske nedgangstidene, vansker med finansiering og en kraftig svekket oljepris, samt svært store avlinger for enkelte råvarer som følge av nydyrking og økt planting i perioden med høye priser. Oljeprisen har svekket seg fra om lag 125 dollar per fat i august 2008 til om lag 45 dollar per fat medio februar 2009. De økonomiske nedgangstidene og lavere oljepriser henger selvsagt også nøye sammen.

4.5.2 *Betydningen av endrede råvarepriser på verdensmarkedet*

Siden nivået på tollsatsene på jordbruksvarer varierer betydelig mellom ulike varer, vil internasjonale prisendringer ha ulik effekt på ulike varegrupper i Norge. Enkelte varer blir mye påvirket av internasjonale prisendringer, enkelte varer blir bare i noen grad påvirket, mens andre varer ikke blir direkte påvirket av internasjonale prisendringer. Nedenfor går vi gjennom disse tre kategoriene av varer.⁶⁷

For råvarer som ikke produseres i Norge vil endringer i prisene internasjonalt slå direkte inn i endrede råvarekostnader også i Norge. Eksempler på dette er sukker, kaffe og te, krydder, mais, ris til mat, matoljer og en rekke frukter.

RÅK-varer er en av de varegruppene som påvirkes i stor grad av internasjonale prissvingninger. Så lenge råvareprisforskjellen mellom Norge og EU utlignes gjennom å endre prisnedskrivningstilskuddet tilsvarende, skal konkurransebildet for RÅK-industrien overfor utlandet i prinsippet ikke endre seg som følge av internasjonale prissvingninger, jf. kap. 3.3.2. Imidlertid vil prisene ut fra industrien på disse varene øke. Økte målpriser både i juli 08 og januar 2009 kombinert med prisfall internasjonalt har ført til en økt prisdifferanse mellom norske og internasjonale råvarepriser, og da spesielt for melkepulver og ost. For å utligne råvareprisforskjellene vil man nå måtte få betydelige økninger i prisnedskrivningstilskuddet for å kompensere for råvarekostnadsulempene, og RÅK-industriens avhengighet av prisnedskrivningsordningen for å kunne være konkurransedyktige vil bli ytterligere forsterket. Samtidig vil dette kunne medføre reduserte priser for senere ledd i verdikjeden (handelen og forbrukeren).

For matvarer hvor det totale forbruket delvis dekkes av import vil internasjonale prissvingninger også påvirke prisnivået i Norge. Dette er varer som bl.a. importert frukt og grønnsaker utenom norsk sesong og delvis også korn- og melprodukter, da norsk kornproduksjon ikke dekker norsk etterspørsel. I deler av 2007/2008 var importerte råvarer til kraftfôrproduksjon dyrere enn norske råvarer og dette bidro til å øke kostnadene i husdyrproduksjoner som melk og kjøtt.

For noen varer er summen av relevant verdensmarkedspris og norsk tollsats lik det norske prisnivået. For varene i denne gruppen er import til full toll en reell konkurrent til norske varer. Eksempler på dette er ost og noen grønnsaker. En prisendring internasjonalt vil dermed endre konkurranseevnen for norsk vare.

For varer hvor vi i hovedsak er selvforsynt og har liten import, vil ikke endringer i prisene på verdensmarkedet ha noen direkte effekt. Dette gjelder for hoveddelen av kjøtt, melk, egg og til dels for kornet. For frukt og grønt er bildet blandet, da noen produksjoner har importkonkurranse også i den norske sesongen.

For utvikling av prisnivået på matmarkedet i Norge samlet sett, er virkningen av de internasjonale råvareprisøkningene allikevel underordnet virkning av de årlige jordbruksoppkjørene og lønnsoppkjøret.

⁶⁷ Se temaartikkel om økte råvarepriser på verdensmarkedet i Mat og Industri 2008 (Nordlund, 2008) for en mer omfattende fremstilling.

4.5.3 *Sammenligning av utvalgte råvarepriser i Norge og EU*

Som vi så ovenfor, vil summen av relevant verdensmarkedspris og norsk tollsats for noen matvarer være tilnærmet lik det norske prisnivået og dermed være en konkurrent til norske matvarer og til norsk matindustri. Spesielt gjelder det for RÅK-industrien. Det skyldes at tollvernet for bearbejdede jordbruksvarer er bundet med utgangspunkt i en historisk prisforskjell mellom Norge og EU. En ulik prisutvikling i Norge og EU vil dermed kunne påvirke RÅK-industriens konkurranseforhold. En ulik prisutvikling i Norge og over tid vil også kunne påvirke konkurransesituasjonen for andre deler av norsk matindustri, som for eksempel meieribransjen.

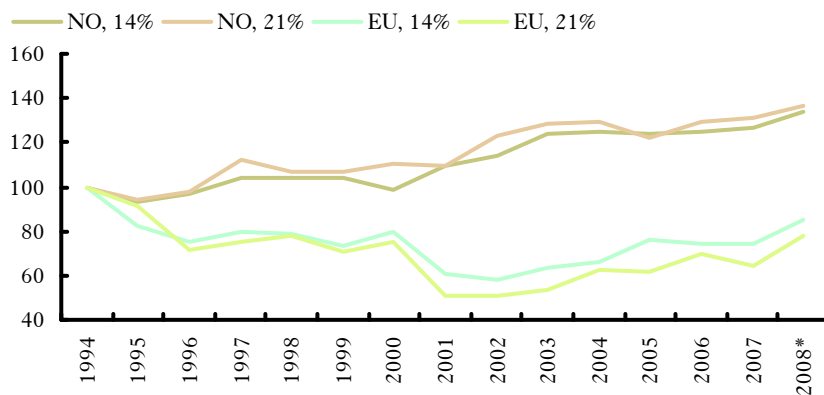
Vi vil i det følgende gi en oversikt over prisutviklingen for noen utvalgte råvarer til matindustrien i Norge og EU i perioden 1994 til 2008. Det er forsøkt å finne mest mulig representative priser inn til matindustrien. Når man skal se på prisutviklingen i Norge og EU, er det likevel noen forhold man må være klar over. For det første baseres tallene på offentlig tilgjengelige priser i Norge og EU. De reelle råvareprisene, dvs. de priser som bedriftene faktisk betaler, er ikke offentlig tilgjengelige og derfor vanskelige å få tak i. Rabattordninger, innkjøpsavtaler mv. vil derfor ikke gjenspeiles i prisene vi presenterer her. Videre vil de utenlandske offisielle prisseriene kunne representere litt andre produkttyper og kvaliteter enn norske råvarer. Dette betyr at prisene egner seg best til å sammenligne utvikling over tid (ikke nivåforskjeller) forutsatt at rabattsatser og lignende ikke har endret seg vesentlig. En kan ikke utelukke at dette har skjedd for enkelte av produktene i den aktuelle tidsperioden. Prisene i EU er basert på markedspriser i ett eller flere EU-land. EU-prisene er omregnet til norske kroner etter det aktuelle årets gjennomsnittlige valutakurs. Beregningene av relative prisendringer er gjort med utgangspunkt i prisene omregnet til norsk valuta. Vi har ikke justert prisene for inflasjon.

Storfekjøttssortering

Figur 4.9 viser at prisen på storfekjøttssortering 14 prosent og 21 prosent i Norge har hatt et noe annet prisforløp enn for tilsvarende produkter i EU i løpet av perioden.⁶⁸

Figur 4.9

Prisutvikling for storfekjøttssortering i Norge og EU, 1994–2008

Prisen på norsk storfekjøttssortering 14 prosent økte samlet sett med 33 prosent fra 1994 til 2008, mens prisen i EU gikk ned med 13 prosent i samme periode. Ser vi på utviklingen fra 2007 til 2008 gikk den norske prisen opp med 5 prosent, mens den i EU økte med 18 prosent. I 2008 lå gjennomsnittlig pris på storfekjøttssortering 14 prosent på 59,70 kroner i Norge mot 21,30 kroner i EU.⁶⁹

⁶⁸ SLF (2009). *Priser*. Pers medd. Lasse Erdal, 09.02.09 (kun referanse for siste år oppgitt)

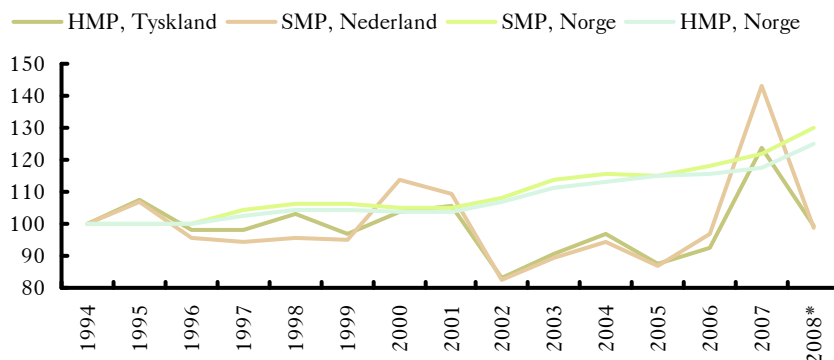
⁶⁹ CIF-pris.

Melkepulver

Skummetmelkepulver er en av de største handelsvarene i både norsk og europeisk matindustri. Figur 4.10 viser at prisene på melkepulver har hatt en noenlunde lik utvikling i perioden, med unntak av i enkelte år.⁷⁰

Figur 4.10

Prisutvikling for skummetmelkepulver (SMP) og helmelkepulver (2008) i Norge og EU, 1994–2008

Prisen på melkepulver i Norge har økt med 27 prosent i perioden 1994–2008, der prisen økte med 6 prosent i 2008. I EU har prisen på melkepulver gått ned med ca. 1 prosent fra 1994 til 2008, men det har vært en del prissvingninger i løpet av perioden med bl.a. et prisfall i 2002. Etter en kraftig prisvekst i 2007, gikk prisen på skummetmelkepulver ned med 30 prosent i EU, noe som innebærer at prisen i 2008 ligger på samme nivå som i 1994. Overskuddsproblemer som følge av bl.a. lavere etterspørsel er en av årsakene til prisnedgangen som også ser ut til å fortsette i begynnelsen av 2009. I 2008 lå gjennomsnittlig pris på skummetmelkepulver på ca. 29,50 kroner i Norge mot 17,50 kroner i EU.

⁷⁰ Tine (2009). *Norske priser*. Pers medd. Espen Skarateppen. 13.01.09.

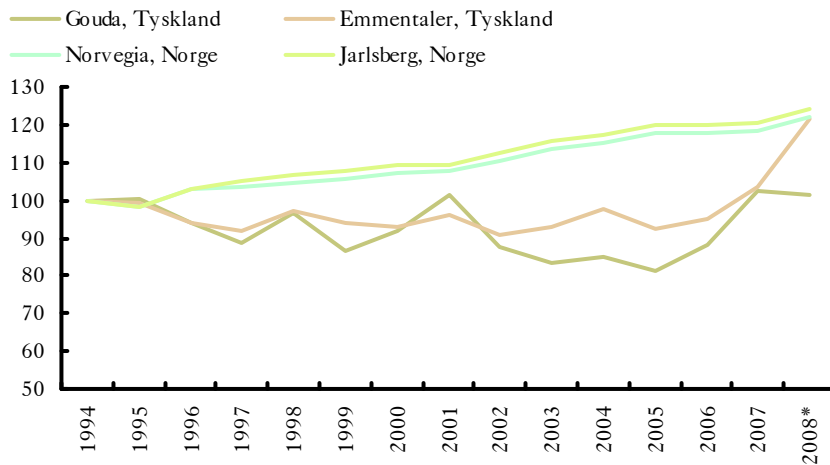
Produivel (2009). *EU priser*. URL: <http://www.produivel.nl/>. 06.02.2009 (kun referanse for siste år er oppgitt).

Ost

Figur 4.11 viser at de norske osteprisene har økt jevnt i perioden 1994 til 2008, mens i prisene i EU har variert noe mer.⁷¹

Figur 4.11

Prisutvikling for ost i Norge og EU, 1994–2008

De norske prisene har økt med 23 prosent fra 1994 til 2008, og ca. 3 prosent siste år. I EU økte prisen med 1 prosent for Gouda og 21 prosent for Emmentaler fra 1994 til 2008. Det siste året gikk prisen på Emmentaler opp med 17 prosent, mens prisen på Gouda gikk ned med 1 prosent. I 2008 lå gjennomsnittsprisen på tysk Emmentaler på 36,15 kroner mens prisen på norsk Jarlsberg lå på 51,48 kroner.

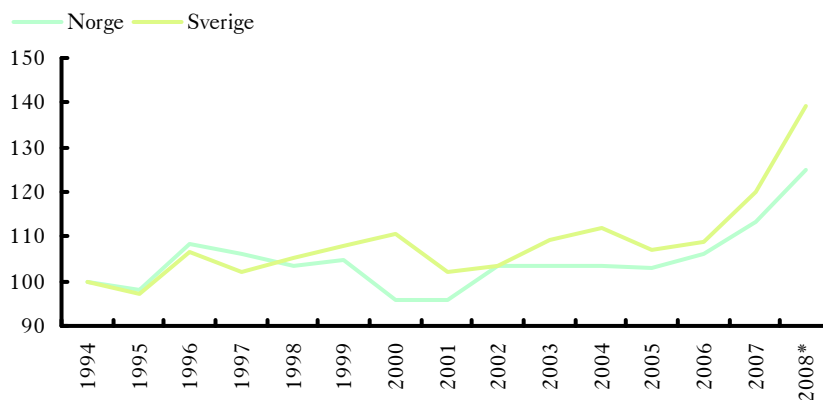
⁷¹ TINE (2009). *Norske priser*. Pers medd. Espen Skarateppen, 13.01.09
Produivel (2009). *EU priser*. URL: <http://www.produivel.nl/>. 06.02.2009 (kun referanse for siste år er oppgitt).

Hvetemel⁷²

Prisen på hvetemel har, som vi ser av Figur 4.12, utviklet seg tilnærmet likt i Norge og EU i perioden 1994–2008.

Figur 4.12

Prisutvikling for hvetemel i Norge og EU, 1994–2008

I perioden har den norske prisen økt med 25 prosent, mens den i EU har økt med 39 prosent. Det siste året økte prisen i Norge med 10 prosent mens den i EU økte med 16 prosent. På hvetemel er det store absolutte prisforskjeller mellom Norge og EU. Ifølge SLF lå den offisielle listeprisene i 2008 på 5,71 kroner, men NILF anslår at de reelle prisene ligger ned mot 4,20 kroner og muligens enda noe lavere (Utgård, et al., 2009). I Sverige lå prisen på hvetemel på ca. 2,60 kr per kg i 2008. Når det gjelder prisene i EU er vi kjent med at disse kan være noe lavere i Tyskland enn i Sverige.

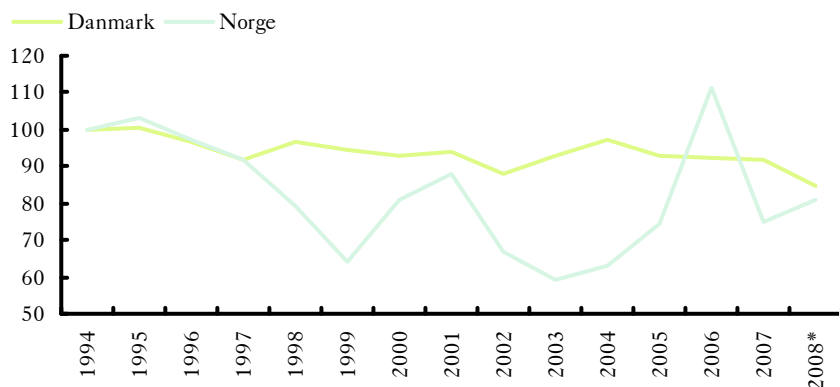
⁷² SLF (2009). *Norsk pris*. Pers medd. Lasse Erdal. 09.02.09, SCB (2009) *Kvårproduktindeks*.

Sukker

Sukkeret som eksporteres til Norge er basert på råsuksker som kjøpes på verdensmarkedet og importeres til EU uten toll, raffineres, for deretter å bli eksportert. Den norske sukkerprisen reflekterer dermed verdensmarkedsprisen. Figur 4.13 viser prisutviklingen på sukker i Norge og EU.⁷³

Figur 4.13

Prisutvikling for sukker i Norge og EU, 1994–2008

Sukkerprisene har fra 1994 til 2008 gått ned i både Norge og EU, med hhv. 19 prosent og 15 prosent. I 2008 økte prisen i Norge med 9 prosent, mens den i EU gikk ned med 8 prosent noe som i all hovedsak skyldes EUs sukkerreform. I 2008 lå reell gjennomsnittspris på sukker på ca. 1,98 kroner i Norge og 5,48 kroner i EU.

⁷³ Danisco (2009). *Pris på sukker*. Pers medd. Jesper Borgström, 27.01.09 (kun referanse for siste år er oppgitt).

4.6 *Vurderinger av matindustriens konkurranseevne*

Konkurransesituasjonen for norsk matindustri er påvirket av mange faktorer. Lønnskostnadene er en av enkeltfaktorene som betyr mest for kostnadene ved norsk industriproduksjon. Foruten lønnskostnadene vil kostnadskomponenter knyttet til kapital, energi og annen vareinnsats også ha betydning for mulighetene til å kunne hevde seg i en internasjonal konkurranse. For matindustrien spesielt vil råvarekostnader knyttet til norskproduserte innsatsvarer normalt ha stor betydning for kostnadsbildet. På samme måte vil strukturforhold og stordriftsfordeler med for eksempel spesialiserte produksjonslinjer spille inn. Videre vil endringer i valutakurser kunne påvirke konkurranseevnen i betydelig grad.

Utviklingen i produktivitet kan motvirke en bestemt utvikling i timelønnskostnadene. Det er imidlertid stor usikkerhet knyttet til om tall for produktivitetsutvikling i ulike land er sammenlignbare. Dette har både sammenheng med valg av metoder og kvalitet på det anvendte datamaterialet. Kapitalkostnader er som nevnt også en faktor som har betydning for konkurranseevnen. I lys av den tettere integrasjonen i de internasjonale kapitalmarkedene og fordi regulering av kapitalbevegelser over landegrensene i all hovedsak er borte, skulle det i utgangspunktet være mindre grunn til å vente store forskjeller mellom ulike land. I praksis viser det seg imidlertid at mange bedrifter, spesielt små og mellomstore, fortsatt låner mest i nasjonal valuta. En annen faktor er produktprisene, som påvirker inntjeningen direkte. Høye produktpriser kan kompensere for høyere kostnader i produksjonen, eller gjøre den totale inntjeningen høyere. I motsatt fall vil lavere produktpriser kunne bli satt hvis kostnadene er stabile og/eller går ned, eller hvis bedriftene blir presset i konkurranse med andre.

I det følgende vil vi kun gjøre en overordnet kvalitativ vurdering av matindustriens konkurranseevne, der vi kommenterer noen enkelt faktorer som er med på å påvirke konkurranseevnen.

4.6.1 *Råvareprisutvikling*

Det nevnes i ulike sammenhenger at norsk matindustri er lite konkurransedyktig, bl.a. fordi vi har høye råvarepriser. Det er stor variasjon mellom forbruk av de ulike råvarene fra produkt til produkt. Konkurranseskraften til «råvareintensive» produkter, dvs. produkter hvor råvarekostnaden utgjør en relativt stor andel av kostnadsbildet, påvirkes mest av endringer i råvarepriser.

Ser vi på prisnivået for sentrale råvarer som benyttes i norsk matindustri, jf. avsnitt 4.4, ligger prisnivået på kjøtt, melkepulver og hvetemel i Norge betydelig høyere enn det prisnivået EU-produsenter står overfor. Norge importerer alt sukker og betaler verdensmarkedsprisen som er en betydelig lavere pris enn våre viktigste handelspartnere med egen sukkerproduksjon står overfor. Skal man vurdere matindustriens konkurranseevne ut fra en råvarekostnadsberegning, må man imidlertid se nærmere på hver enkelt produktgruppe og bedriftenes produktportefølje. Handelspolitiske og landbrukspolitiske forhold er også selvfølgelig høyst relevant i en slik vurdering.

Prisene på de fleste råvarene på verdensmarkedet og i EU økte mye de siste to årene og frem mot en pristopp i midten av 2008, men har etter det gått betraktelig ned igjen. Forskjellen mellom norske og utenlandske råvarekostnader var da mindre enn tidligere, noe som var positivt for konkurranseutsatt norsk industri. Råvarekostnadene i Norge er fortsatt høyere enn på verdensmarkedet og i EU for alle viktige råvarer.

For industrielt bearbejdede landbruksvarer, RÅK-varer, vil en ulik utvikling i råvarepris i Norge og EU kunne påvirke konkurranseforholdene for matindustrien. Dette fordi tollsatsene for RÅK-varer ble bundet i 1994 med utgangspunkt i en historisk prisforskjell mellom EU⁷⁴ og Norge på sentrale råvarer, og skal i prinsippet dekke den faktiske prisforskjellen mellom norsk og internasjonalt nivå med hensyn på «norske» jordbruksråvarer og tilsvarende i EU. For flere varer er imidlertid RÅK-tollen inn mot EU høyere enn råvareprisforskjellen.

Hvis råvarekostnadene i EU går mer ned enn de norske råvarekostnadene, kan matindustrien i Norge få dårligere betingelser på hjemmemarkedet for RÅK-varer i Norge enn EU-produsenter. Konsekvensene kan bli reduksjon i produksjonen av RÅK-varer i Norge og i noen tilfeller fare for flytting av produksjonen utenlands. Etterspørselen etter norske jordbruksråvarer vil i så fall bli redusert.

4.6.2 Lønnsnivå

Det er utfordrende å sammenligne lønnskostnader på tvers av landegrenser. Ulike skattesystem og ulike oppfatninger av hva som legges i begrepet lønn gjør slike sammenligninger vanskelig. Vi har derfor ikke forsøkt å sammenligne lønnskostnadene for matindustrien på tvers av landegrenser.

Det tekniske beregningsutvalget for inntektsoppgjørene utarbeider imidlertid årlig en rapport der de omtaler lønns- og inntektsutviklingen de siste årene.⁷⁵ Rapporten omtaler industrien totalt, og sammenligner Norge med våre handelspartnere. Denne rapporten bruker vi her for å få en indikasjon på hvordan norsk matindustri sine lønnskostnader kan påvirke deres konkurranseevne. Figur 4.14 viser utviklingen i timelønnskostnadene i industrien for Norge og våre handelspartnere i prosentvis endring fra året før.

⁷⁴ Tollsatsene ble i 1994 fastsatt med utgangspunkt i forskjellen mellom norsk prisnivå og prisene på verdensmarkedet, dvs. priser som var lavere enn EU-priser. Samtidig gir EU eksportsubsidier for utførsel av «sine» RÅK-varer slik at man i prinsippet beregnet «netto prisforskjell».

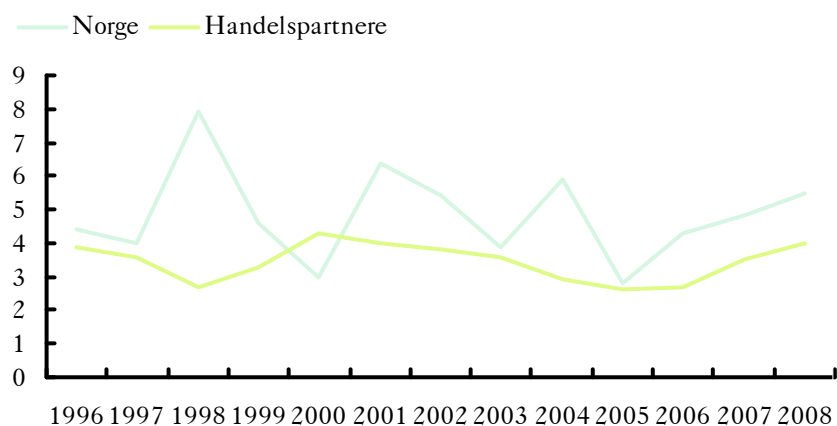
⁷⁵ Arbeids- og inkluderingsdepartementet (2008). *Om grunnlaget for inntektsoppgjøret 2008*.

Foreløpig hovedrapport fra Det tekniske beregningsgrunlaget for inntektsoppgjørene. URL:

<http://www.regjeringen.no/upload/AID/departementet/Rapport%20feb%202009.doc>, 12.03.09

Figur 4.14

Utvikling i lønnskostnader per time (prosentvis endring fra året før) i norsk industri og for våre viktigste handelspartnere, 1997–2007

Av figuren ser vi at Norge siden 1996 har økt lønningene mer enn våre handelspartnere hvert år, med unntak av i 2000. Fra 2007 til 2008 økte differansen med 3 prosent. Den gjennomsnittlige veksten i lønnskostnader per time for arbeidere i industrien i Norge er beregnet til 5,5 prosent i 2008, mens veksten for våre handelspartnere er beregnet til 4 prosent. Det siste årets økning for Norge kom som følge av en sterkere norsk krone sammen med en generelt sett høyere lønnsvekst enn våre handelspartnere.

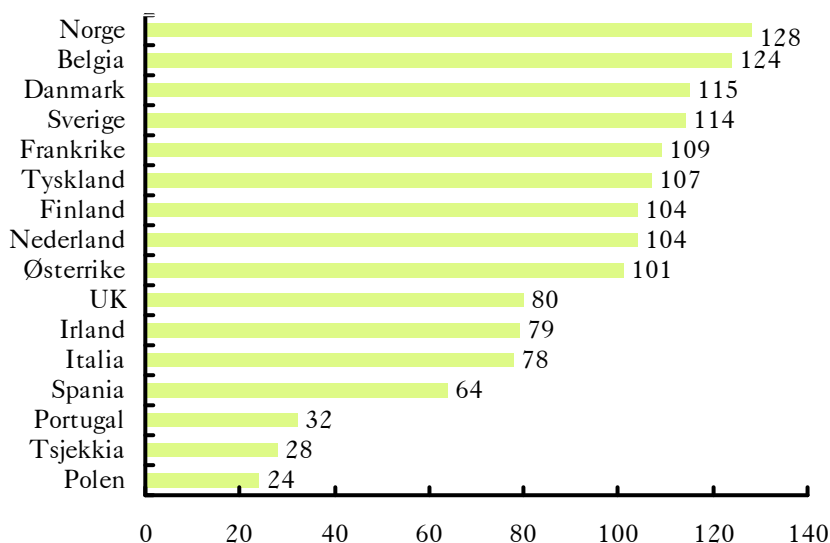
De relative lønnskostnadene i Norge i forhold til våre handelspartnere har i de siste årene økt. I 2008 var det 43 prosent høyere, noe som betyr en økning i differansen på 20 prosentpoeng siden 2000.

I løpet av de siste ti årene har den kostnadmessige konkurranseevnen for industriarbeidere, målt ved relative timelønnskostnader i felles valuta, i gjennomsnitt svekket seg med knapt 2 prosent per år. Svekkelsen skyldes både høyere lønnskostnadsvekst i Norge enn hos handelspartnerne og styrking av kronen. Til tross for dette har lønnsomhet i norsk industri økt betydelig sett i forhold til våre handelspartnere. Lønnsomheten har økt på grunn av en større positiv vekst i produktprisene enn kostnadene.

Figur 4.15 viser at norske timelønnskostnader for alle ansatte i gjennomsnitt (både funksjonærer og industriarbeidere) i industrien var 28 prosent høyere enn et handelsvektet gjennomsnitt av våre handelspartnere i 2008. For industriarbeidere alene lå norske kostnader ca. 43 prosent høyere enn gjennomsnittet blant handelspartnerne. Forskjellen i kostnadsnivå til andre land reduseres dermed med 15 prosentpoeng når funksjonærer tas med. En hovedforklaring på dette er at de relative forskjellene for industrifunksjonærer mellom Norge og konkurrentene er klart mindre enn for arbeidere. Likevel er lønnskostnadsnivået for industrifunksjonærer trolig også høyere enn i konkurrentlandene.

Figur 4.15

Timelønnskostnader i Norge i forhold til handelspartnere for alle ansatte (industriarbeidere og funksjonærer) i industrien i 2008 (Indeks 100 = gjennomsnitt av handelspartnere)

4.6.3 Skatte- og avgiftsnivå⁷⁶

Vi så i avsnitt 3.4 at norsk matindustri er pålagt en rekke avgifter. Ulikt avgiftsnivå i Norge og hos våre handelspartnere kan påvirke konkurranseforholdet mellom norsk og utenlandsk matindustri. Ser vi bort fra grensehandel vil ikke særavgiftene forrykke konkurranseforholdet mellom norskproduserte og importerte mat- og drikkevarer siden de skal behandles avgiftsmessig likt. Norske mat- og drikkevarer kan imidlertid få svekket konkurransekraft i forhold til grensehandel. Som kjent er dette et betydelig problem for norsk matindustri på grunn av folketette områder langs den lange grensa mot Sverige. Nedenfor gjør vi en kort sammenligning av skatte- og avgiftsnivået i Norge, Sverige og Danmark.

Det er spesielt særavgiftssystemet som er bygd opp forskjellig i de nordiske landene. På samme måte som i Norge har Danmark og Sverige *særavgifter på alkohol og tobakksvarer*, men med lavere avgiftssatser enn i Norge.⁷⁷ I 2008 ble det i Sverige innkrevd om lag 10,6 mrd. SEK i tobakksavgifter og 11,1 mrd. SEK i alkoholavgifter,

⁷⁶ Regjeringskansliet (2008). *Skatt på arbete*. URL: <http://www.regeringen.se/sb/d/10972>, 12.03.09.

Regjeringskansliet (2008) *Offentliga finanser*. URL: <http://www.regeringen.se/sb/d/10969/a/1111066>,

12.03.09, Skatteministeriet (2008). *Skatter – provenuet af person- og selskabssatser*. URL:

http://www.skm.dk/tal_statistik/provenuoversigter/545.html, 12.03.09,

Skatteministeriet (2008) *Afgifter – provenyet af avgifter og moms*. URL:

http://www.skm.dk/tal_statistik/provenuoversigter/545.html, 12.03.09.

Toll- og avgiftsdirektoratet (2009) *Avgifter og gebyrer*. URL:

http://www.toll.no/templates_TAD/MainSubject.aspx?id=47&epslanguage=NO, 12.03.09.

⁷⁷ Avgiftssatser for en del særavgifter i Norge, Danmark og Sverige er vist i vedlegg 3.

mens det i Danmark samme år ble krevd inn ca. 7 mrd. DKK i tobakksavgifter og 3,3 mrd. DKK i alkoholavgifter.

Danmark har som Norge en *sjokolade- og sukkervareavgift*, der avgiftssatsen de senere årene har vært på 14,20 kr/kg. Norge har en avgift på 17,29 kr/kg. I tillegg har danskene en avgift på mandler, nøtter og lignende samt en avgift på konsum-is. For 2007 er innkrevd avgift på sjokolade, konsum-is og mineralvann mv. i alt anslått til ca. 2 mrd. DKK. Sverige på sin side, har ingen form for avgifter på sjokolade, sukkervarer m.m.

Danmark har også en *emballasjeavgift* på drikkevarer av sprit, vin, fruktvin, øl, brus m.m., der avgiftssatsen varierer med innhold og emballasjens størrelse. Avgiftssatsene i Danmark er de senere årene satt ned for å styrke konkurransekraften til dansk drikkevarerindustri og satsene ligger som følge av det noe lavere enn i Norge. Det finnes ingen emballasjeavgift på drikkevarer i Sverige. Det finnes imidlertid en forskrift om produsentansvar for emballasje samt at man har en vektbasert avgift på emballasje til alkoholfrie drikkevarer uten kullsyre som ikke inngår i Miljøstyrelsens pante- og retursystem.

Ser vi på andre skatter og avgifter varierer avgiftsnivået noe i de tre nordiske landene. For eksempel har Sverige en tilnærmet lik avgift som den norske *matproduksjonsavgiften*, men avgiftssatsene er her lavere enn det norsk matindustri belastes med. Danmark har derimot ikke noen lignende form for matproduksjonsavgift. Årsaken til dette er at mesteparten av det danske næringsmiddeltilsynet finansieres over offentlige midler, og også i Sverige finansieres større deler av næringsmiddeltilsynet enn i Norge over offentlige midler.⁷⁸

Verken i Sverige eller Danmark finnes det en offentlig pålagt avgift som tilsvarer den norske *forskningsavgiften*, men offentlige midler bevilges i begge landene til forskning som er relevant for matindustrien. I enkelte bransjer kan det imidlertid være bransjepålagte avgifter som delvis går til å finansiere forskning innenfor næringen. Dette gjelder bl.a. for dansk svinekjøttsektor som har en egen svinefondsavgift, der midler over svineavgiftsfonden kan benyttes til bransjerettede forskningsprosjekter.

Som Norge, har både Sverige og Danmark en generell *merverdiavgiftssats* på 25 prosent. Sverige har på samme måte som i Norge i tillegg en redusert merverdiavgiftssats på næringsmidler som siden 2001 har ligget på 12 prosent, mens Danmark ikke har noen redusert avgiftssats for næringsmidler. I 2008 ble det i Sverige innkrevd om lag 311 mrd. SEK i merverdiavgift, mens den samme år var på om lag 180 mrd. DKK i Danmark.

Sammenlignet med Norge har Sverige høyere arbeidsgiveravgift. Den generelle *arbeidsgiveravgiftssatsen* er på 31,4 prosent, og innkrevd arbeidsgiveravgift i 2008 er anslått til ca. 407,3 mrd. SEK. I Danmark er arbeidsgivernes obligatoriske sosiale bidrag vesentlig mindre enn i andre vestlige land. Arbeidstakere må betale et arbeidsmarkedsbidrag tilsvarende 8 prosent av lønnen, og for 2008 er arbeidsmarkedsbidraget anslått til om lag 79,9 mrd. DKK.

⁷⁸ Jordbruksverket (2000). *Livsmedelverkets rapport nr 9/2000*. URL: <http://www.sjv.se>, 10.05.02.

5 Konjunkturundersøkelsen

2008 var et relativt godt år i norsk matindustri. Resultatene fra konjunkturundersøkelsen viser at 2009 også vil bli et relativt bra år for store deler av norsk matindustri. På lik linje med annen industri har matindustrien gått inn i en periode med svakere økonomiske konjunkturer. Mye tyder likevel på at matindustrien ikke er så påvirket av nedgangskonjunkturerne som mange andre industrier og sektorer. En stor andel av matindustribedriftene forventer at omsetningen vil fortsette å øke i 2009, og andelen bedrifter som tror på bedre økonomiske resultater er større enn andelen som tror på dårligere resultater. På den andre siden, forventes sysselsettingen å gå noe ned, og det er også en overveiende andel som mener at investeringene vil bli lavere i 2009 enn i 2008.

5.1 Formål og gjennomføring

Formålet med denne konjunkturundersøkelsen er å vurdere norsk matindustri utvikling i 2008 og forventningene for 2009. Mens de første kapitlene i denne rapporten i all hovedsak har tatt for seg det som allerede har skjedd, ser vi i konjunkturundersøkelsen fremover på det neste året.

Konjunkturundersøkelsen har blitt gjennomført i flere år (men tidligere kalt aktivitetsundersøkelsen). I år har vi endret noe på spørreskjemaet, i hovedsak for å forenkle spørsmålene og dermed utfyllingen. I tillegg har vi lagt oss nært opp til spørsmålsstillingen i SSBs kvartalsvise konjunkturbarometer. Dette gjør at vi kan sammenligne utviklingen i matindustrien med utviklingen i andre næringer.

Gjennomføring

Undersøkelsen har blitt gjennomført blant matindustribedrifter som er medlemmer i NHO Mat og Drikke, NHO Mat og Bio, NNN og Norsk Landbrukssamvirke. Utvalget i undersøkelsen består av 358 foretak, og 126 av disse svarte. Dette gir en svarandel på 35 prosent.

Undersøkelsen ble gjennomført elektronisk ved hjelp av analyseverktøyet Questback. Det ble sendt ut tre purringer, og enkelte store bedrifter ble i tillegg kontaktet per telefon med oppfordring om å svare. NHO Mat og drikke sto for utsendelse og purring, mens NILF har stått for design av spørreskjemaet og analyse og presentasjon av resultatene. Datainnsamlingen ble gjennomført i februar 2009.

Som følge av at det kun er et utvalg matindustribedrifter som har mottatt undersøkelsen er ikke resultatene i konjunkturundersøkelsen representativ for norsk matindustri totalt sett. Når det gjelder bransjer er fiskevarebransjen underrepresentert, mens de andre bransjene er overrepresenterte. Gjennomsnittlig sysselsatte per bedrift i undersøkelsen er 162, mens SSBs statistikk viser at en gjennomsnittlig bedrift

i matindustrien har ca. 40 sysselsatte. Utvalget i denne undersøkelsen representerer derfor langt på vei de største bedriftene innen sin næring. Total omsetning blant utvalget i undersøkelsen viser en omsetning i 2008 på 63,4 mrd. kroner, mens SSB sin industristatistikk blant mat- og drikkevareindustribedrifter viser en foreløpig produksjonsverdi på om lag 160 mrd. kroner.

Svarene fra undersøkelsen er kategorisert i sju ulike bransjer. Tabell 5.1 viser bransjene og hvor mange bedrifter som har svart i hver bransje. Verdt å merke seg er at bransjene med færrest svar kun har tre respondenter.

Tabell 5.1

Bransjegruppering og antall respondenter

Bransje	Beskrivelse	Antall respondenter
Bakervarebransjen	Bakeri, konditori, industribakere ol.	45
Drikkevarer	Bryggeri og mineralvann	6
Kjøttbransjen	Kjøtt, egg og fjørfe	34
Konservesindustrien	Konserves	3
Korn- og fôrbransjen	Korn, fôr og møller	20
Sjokolade- og sukkervarebransjen	Sjokolade og sukkervarer	3
Annet	Fisk, potet, oljer, meieri, bedrifter med diversifisert produktportefølje	15
TOTALT		126

5.2 Matindustriens utvikling i 2008

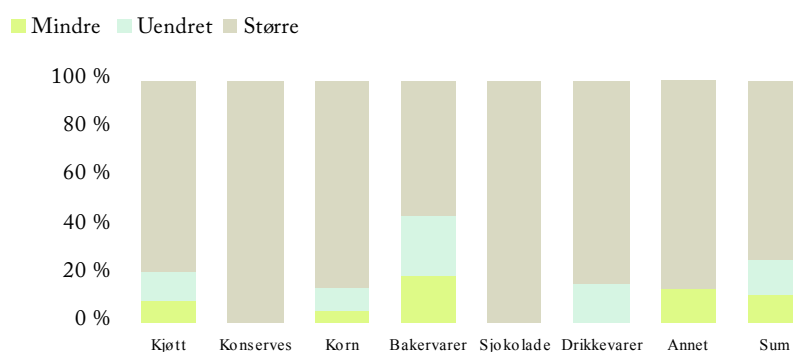
Basert på vår undersøkelse gis det i det følgende en oversikt over bedriftenes utvikling i omsetning, resultat, sysselsetting samt investeringer i 2008.

5.2.1 Høyere volum og høyere priser ga økt omsetning

Figur 5.1 viser bedriftenes omsetning i 2008 sammenlignet med 2007.

Figur 5.1

Bedriftenes omsetning i 2008 sammenlignet med 2007

Som det går fram av figuren hadde ca. 75 prosent av bedriftene økt omsetning i 2008 mens kun 12 prosent av bedriftene hadde lavere omsetning. I de fleste av bransjene opplevde et klart flertall økt omsetning, det eneste unntaket er bakervarebransjen der ca. 45 prosent hadde mindre eller uendret omsetning. Utviklingen var positiv både på hjemmemarkedet og på eksportmarkedet, men mest positiv på hjemmemarkedet. En tredel av bedriftene som svarte på undersøkelsen hadde eksport til utlandet i 2008.

Den økte omsetningen kommer både som resultat av høyere priser og høyere volum. 80 prosent av respondentene hadde høyere priser i 2008 enn året før og 20 prosent hadde uendrede priser, men ingen rapporterte om lavere priser. Bransjene med størst grad av uendrede priser var konservesindustrien og drikkevarebransjen, og rundt 35 prosent av bedriftene i disse bransjene hadde uendrede priser. I sjokolade- og sukkervarebransjen hadde samtlige respondenter høyere priser.

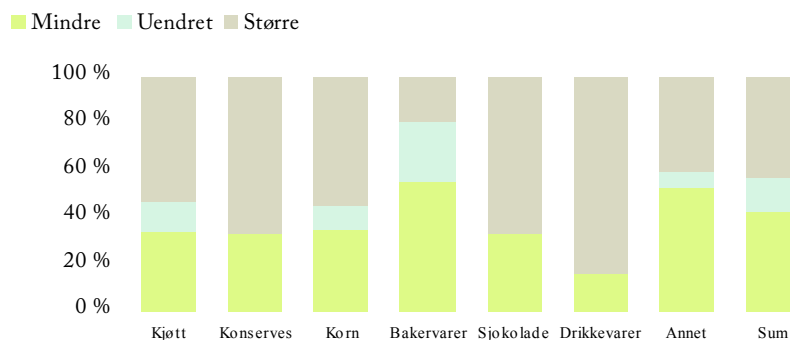
Når det gjelder produksjonsvolum var resultatene forholdsvis like resultatene for omsetning. Vel 60 prosent hadde høyere produksjonsvolum i 2008 enn i 2007, om lag 15 prosent hadde uendret volum mens 20 prosent hadde lavere volum. Igjen var bakervarebransjen unntaket, kun 40 prosent av bakerne hadde høyere volum og over 30 prosent hadde lavere volum. Også innen drikkevarebransjen og bransjene innen kategorien «annet» hadde ca. 30 prosent av bedriftene lavere volum i 2008 sammenlignet med 2007.

5.2.2 Uendret resultat før skattekostnad, men bransjeforskjeller

Matindustrien har hatt en gradvis svekkelse av resultatene fra 2004 til 2007. Figur 5.2 viser resultat før skattekostnad i 2008 sammenlignet med 2007.

Figur 5.2

Resultat før skattekostnad i 2008 sammenlignet med 2007

For matindustrien totalt sett har utviklingen vært stabil. Vel 40 prosent har svart at resultatet før skattekostnad ble høyere i 2008 enn i 2007, mens ca. 40 prosent har svart at resultatet ble lavere. De resterende bedriftene hadde uendret resultat.

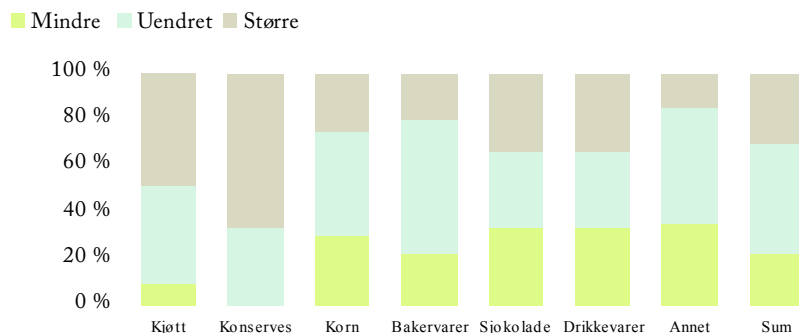
Det er imidlertid store forskjeller mellom bransjene. Innen konservesindustrien, sjokolade- og sukkervarebransjen og drikkevarebransjen hadde de fleste bedriftene bedre resultater i 2008 enn i 2007. Bakervarebransjen var igjen den bransjen som hadde svakest utvikling, over halvparten av bakervarebedriftene fikk dårligere resultater i 2008 og bare vel 17 prosent forbedret resultatene. Også innen kategorien «annet» var det flere som fikk dårligere resultater.

5.2.3 *Stabil sysselsetting*

Matindustrien har hatt en svært stabil utvikling de siste årene. Figur 5.3 viser gjennomsnittlig sysselsetting i 2008 sammenlignet med 2007.

Figur 5.3

Sysselsetting i 2008 sammenlignet med 2007

Sysselsettingen holdt seg forholdsvis stabil i 2008. Andelen bedrifter som hadde økt sysselsetting var noe større enn andelen som hadde sysselsettingsnedgang. Konservesindustrien er den eneste bransjen som oppgir at de ikke reduserte sysselsettingen

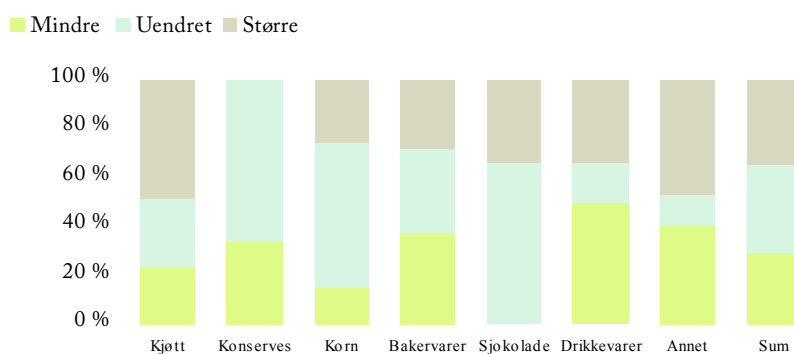
Resultatene fra konjunkturundersøkelsen passer godt overens med SSBs arbeidskraftundersøkelse for 4. kvartal 2008. SSBs tall viser en svak økning i sysselsettingen i matindustrien fra 2007 til 2008, også i fjerde kvartal. Det virker derfor som om problemene i norsk og internasjonal økonomi foreløpig ikke har fått større konsekvenser for norsk matindustri.

5.2.4 *Stabile investeringer og økt innovasjon*

Ifølge SSB økte investeringene i matindustrien svakt fra 2007 til 2008. Dette stemmer bra med resultatene i konjunkturundersøkelsen. Figur 5.4 viser investeringene i 2008 sammenlignet med 2007 for respondentene i undersøkelsen.

Figur 5.4

Investeringer i 2008 sammenlignet med 2007

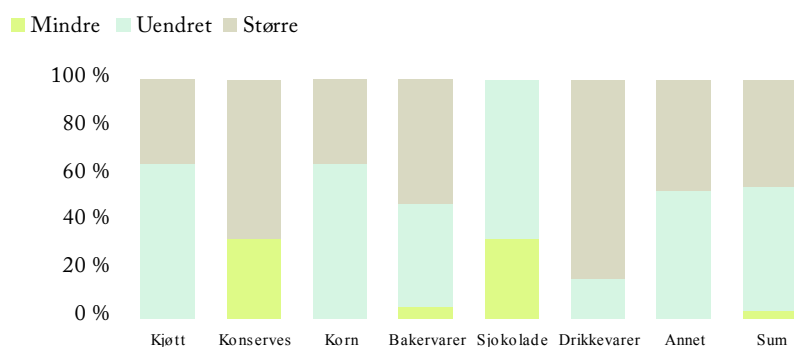

Resultatene tyder på at investeringene var om lag på samme nivå i 2008 som i 2007. I kjøttbransjen rapporterer om lag 50 prosent at investeringene var større i 2008, mens kun 20 prosent rapporterte at investeringene var mindre. I konservesindustrien hadde ingen av bedriftene større investeringer i 2008 enn året før. Svakest utvikling i investeringene hadde drikkevarebransjen, der halvparten av bedriftene hadde lavere investeringer enn i 2007.

Figur 5.5 viser andelen bedrifter som har færre, uendret eller flere nye produkter i 2008 sammenlignet med 2007.

Figur 5.5

Andel bedrifter med færre, uendret eller flere nye produkter i 2008 sammenlignet med 2007

Selv om investeringene var stabile var innovasjonsevnen målt som antall nye produkter lansert høy. Hele 45 prosent av bedriftene hadde flere nye produkter i 2008 enn året før, og bare 3 prosent hadde færre nye produkter.

5.2.5 Bransjevis oppsummering

Tabell 5.2 viser en kort bransjevis oppsummering av utviklingen i 2008 sammenlignet med 2007. Denne oppsummeringen er basert på en vurdering av volum, årsresultat, investeringer og sysselsetting.

Tabell 5.2

Oppsummering av bransjevis utvikling i 2008

Bransje	Vurdering	Kort oppsummering
Kjøtt	+	Økt volum og priser. Svak økning i årsresultat, investeringer og sysselsetting.
Konserver	+	Økt volum, priser og sysselsetting. Svak økning i resultat før skatt. Nedgang i investeringer.
Korn	+	Økt volum og priser. Svak økning i resultat og investeringer. Stabil sysselsetting.
Bakerevarer	-	Økte priser. Stabilt volum og sysselsetting. Lavere resultat og investeringer
Sjokolade	+	Økte priser og økt volum. Høyere resultat og investeringer. Stabil sysselsetting.
Drikkevarer	+	Økt volum, priser og resultat. Lavere investeringer. Stabil sysselsetting.
Annet	n	Økt volum og priser, svakere resultat og lavere sysselsetting. Stabile investeringer.

Forklaring: ++ er sterkt positiv, + er positiv, n er nøytral, - er negativ, -- er sterkt negativ

5.3 Forventninger til 2009

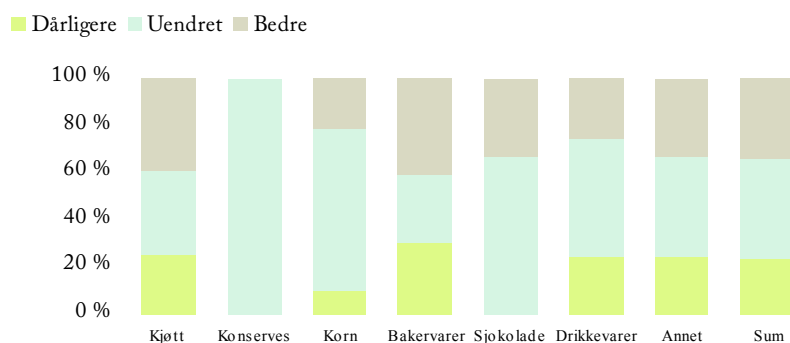
Vi vil i det følgende presentere bedriftenes forventninger til utviklingen i 2009.

5.3.1 Totalt sett: Flere med positive enn negative utsikter

I undersøkelsen har vi inkludert spørsmålet om hvordan foretaket bedømmer virksomhetens utsikter «generelt» for 2009, sammenlignet med situasjonen i 2008. Svarene på dette spørsmålet fremgår i figur 5.6.

Figur 5.6

Vurdering av utsiktene for virksomheten generelt sett i 2009 sammenlignet med 2008

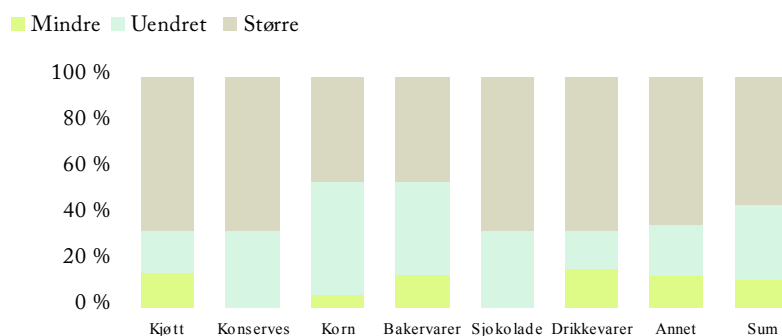
Resultatene tyder på at matindustrien sett i forhold til den økonomiske nedgangen vi nå er inne i, et relativt bra år i møte i 2009. Det er flere bedrifter som tror at 2009 blir et bedre år enn 2008, enn bedrifter som tror at året blir dårligere. Igjen er det bakervarebransjen som har størst andel bedrifter med negative utsikter, men også i drikkevarebransjen, kjøttbransjen og innen kategorien «annet» er det over 20 prosent av bedriftene som tror 2009 blir et dårligere år.

5.3.2 Fortsatt tro på omsetningsvekst

Figur 5.7 viser forventet omsetning i 2009 sammenlignet med 2008.

Figur 5.7

Forventet omsetning i 2009 sammenlignet med 2008

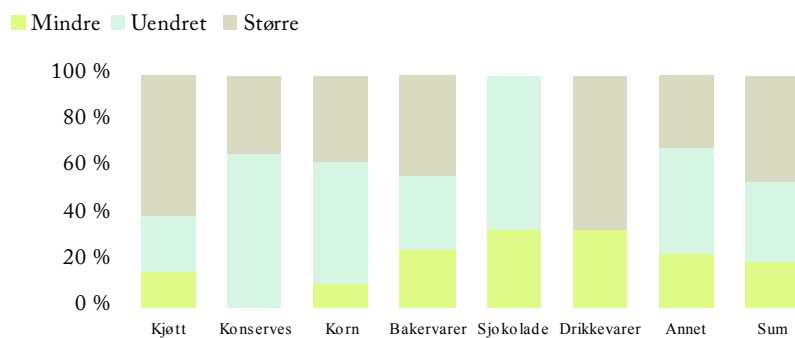

Når det gjelder forventet omsetning i 2009 tror over halvparten av bedriftene at denne vil bli større, ca. 35 prosent tror den vil bli uendret, mens kun 12 prosent tror at omsetningen vil gå ned. Forventningene til hjemme- og eksportmarkedene er forholdsvis like.

Omsetning kan deles opp i volum og pris. Figur 5.8 viser bedriftenes forventninger når det gjelder volumutviklingen i 2009. Her er svarene noe mer negative enn på forventet omsetning. Innen sjokolade- og sukkervarebransjen er det for eksempel ingen bedrifter som tror på volumøkning, og også innen bransjene for drikkevarer, bakervarer og «annet» er det over 20 prosent av bedriftene som tror på lavere volum.

Figur 5.8

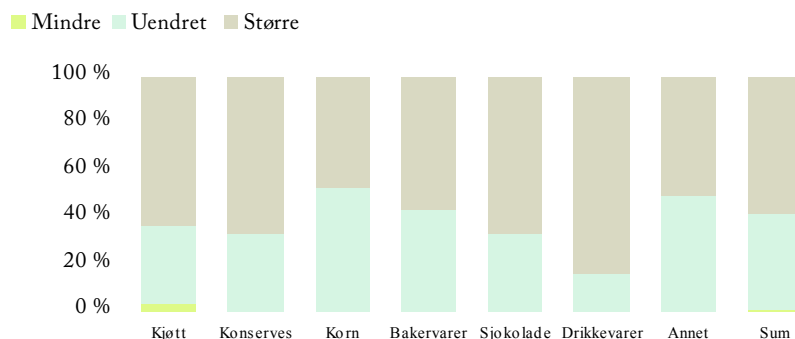
Forventet volum i 2009 sammenlignet med 2008

Grunnen til at de klart fleste likevel tror på økt eller uendret omsetning er at samtlige bedrifter bortsett fra en kjøttbedrift, forventer uendrede eller økte priser i 2009. Figur 5.9 viser forventede priser i 2009 sammenlignet med i 2008.

Figur 5.9

Forventede priser i 2009 sammenlignet med 2008

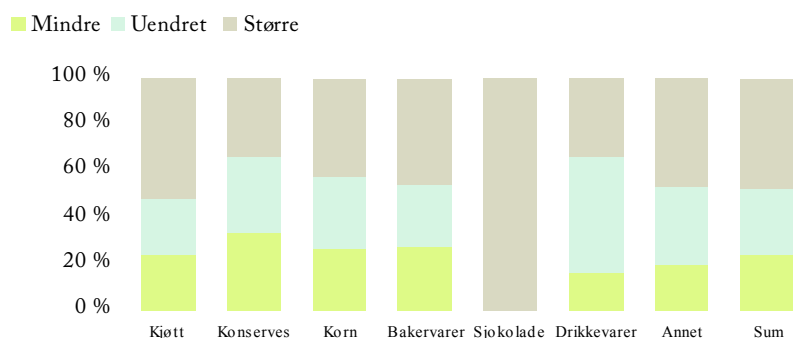
I en økonomi med inflasjon er det naturlig å forvente økte priser år for år, og selv om inflasjonen forventes å være lav i 2009 tror fortsatt ekspertene at det blir en prisstigning. Slik sett er det naturlig at mange bedrifter forventer økte priser. Norsk matindustri er i tillegg sterkt påvirket av jordbruksoppgjøret, der økte priser til norske bønder får direkte utslag på råvarekostnadene til matindustrien. Spesielle forhold spiller også inn, drikkevareprodusentene fikk bl.a. økt avgift på alkoholfrie drikkevarer fra 1.1.2009 noe som gir høyere priser. At om lag 40 prosent av bedriftene tror på uendrede priser kan tilsvarende skyldes at disse tror på lav prisstigning generelt sett og et moderat jordbruksoppgjør, eventuelt at maktforhold i verdikjeden gjør at de ikke tror de greier å øke prisene.

5.3.3 En del bedrifter tror på bedre årsresultat før skatt

Figur 5.10 viser forventet årsresultat i 2009 sammenlignet med 2008.

Figur 5.10

Forventet årsresultat i 2009 sammenlignet med 2008

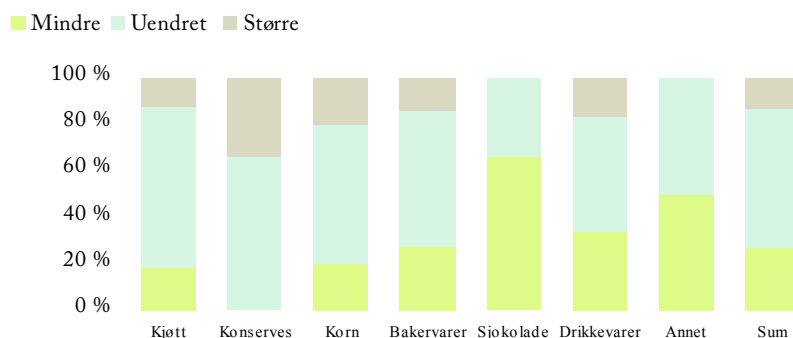
Ca. 43 prosent av bedriftene forventer bedre resultater i 2009 sammenlignet med i 2008. Spesielt sjokolade- og sukkervarebransjen er positiv, alle de tre deltakende bedriftene tror på høyere årsresultat før skatt.

5.3.4 Sysselsettingen forventes å gå ned

Figur 5.11 viser den forventede sysselsettingen i 2009 sammenlignet med 2008.

Figur 5.11

Forventet sysselsetting i 2009 sammenlignet med 2008

For matindustrien totalt sett er det flere bedrifter som forventer mindre sysselsetting i 2009 enn i 2008, enn som forventer høyere sysselsetting. 27 prosent av bedriftene forventer mindre sysselsetting, mens 13 prosent forventer større.

Kun i konserverindustrien er det utsikter til sysselsettingsvekst, mens i de andre bransjene er det et flertall som forventer en nedgang i sysselsettingen. Store bransjer som kjøtt, bakervarer og annet har alle en overvekt av bedrifter som tror på nedgang.

Forventningene til sysselsettingsutviklingen er noe mer negative enn forventningene til utvikling i for eksempel omsetning. Dette kan tyde på at bedriftene vil være ekstra forsiktige med for eksempel nyansettelser i en usikker tid.

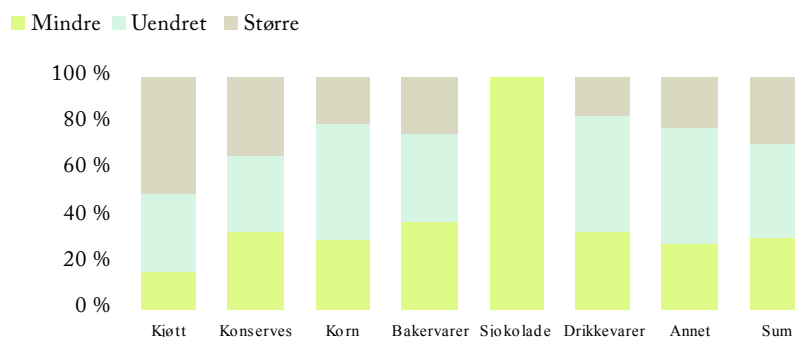
På tilsvarende spørsmål i undersøkelsen gjennomført i 2008 var bildet mer positivt, der 10 prosent av bedriftene forventet mindre sysselsetting i 2008 enn i 2007, mens 6 prosent forventet en økning og resten forventet uendret sysselsetting.

5.3.5 Lavere investeringer, fortsatt innovasjonsvilje

Investeringene i 2008 var om lag på nivå med 2007. Figur 5.12 viser forventede investeringer i 2009 sammenlignet med 2008.

Figur 5.12

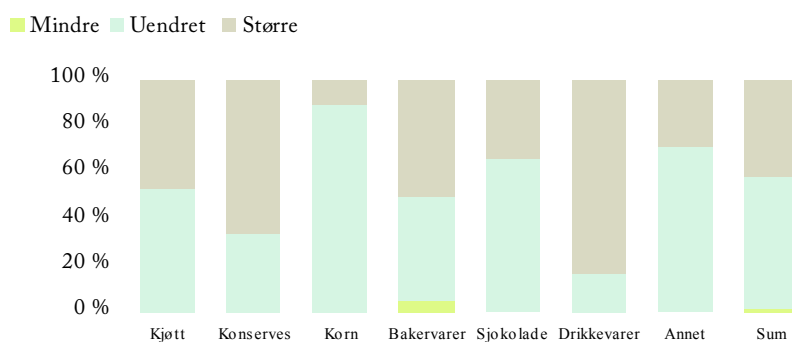
Investeringer i 2009 sammenlignet med 2008

Trenden når det gjelder investeringer ser ut til å være noe negativ. Totalt sett er det litt over 30 prosent av bedriftene som forventer lavere investeringer og litt under 30 prosent som forventer høyere investeringer. I sjokolade- og sukkervarebransjen forventer alle bedriftene lavere investeringer, mens det i kjøttbransjen er om lag halvparten av bedriftene som forventer større investeringer.

Figur 5.13

Antall nye produkter i 2009 sammenlignet med 2008

Selv om investeringene forventes å gå ned sammenlignet med 2008 er innovasjonsviljen fortsatt stor. Vel 40 % av bedriftene forventer flere nye produkter i 2009 enn i 2008. Kun to bedrifter i bakvarebransjen forventer færre nye produkter i 2009 enn i 2008. Resten forventer uendret antall nye produkter. Drikkevarebransjen utmerker seg med stor satsing på innovasjoner, 5 av 6 respondenter forventer flere nye produkter i 2009 enn i fjor.

Mat til glede.

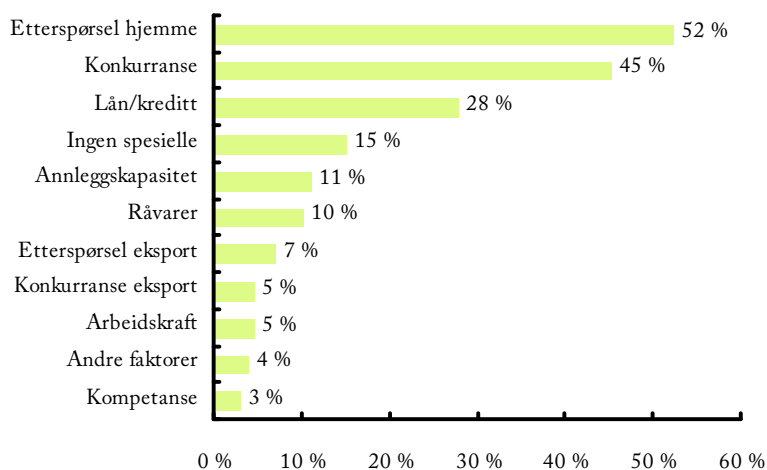
FOTO: © NORTURAS BILDEBANK

5.3.6 Redusert tilgang til kreditt

Vi har spurt bedriftene om hvilke faktorer som ventes å ville begrense aktiviteten i 2009. Figur 5.14 viser svarene for matindustrien totalt sett.

Figur 5.14

Faktorer som ventes å ville begrense aktiviteten i 2009

Faktorene som i størst grad vil begrense aktiviteten i 2009 er etterspørselen og konkurransen på hjemmemarkedet. Dette er samme resultater som i SSBs konjunkturbarometer for 4. kvartal 2008.⁷⁹ Andelen bedrifter som har svart at etterspørsel og konkurranse vil begrense aktiviteten er imidlertid noe lavere i vår undersøkelse enn i SSBs undersøkelse.

Mens tilgang på arbeidskraft, anleggskapasitet og råvarer har vært de begrensende faktorene i norsk industri generelt de siste årene (ref. SSBs konjunkturbarometer) anses disse faktorene for å være mindre begrensende for aktiviteten for industrien totalt og for norsk matindustri.

Faktoren som seiler opp som en viktig begrensning for matindustrien er tilgang til lån/kreditt. Siden dette er første gang vi har spurt om begrensende faktorer i konjunkturundersøkelsen for matindustrien har vi ikke tall å sammenligne med, men vår vurdering er at når opp mot 30 prosent av bedriftene vurderer tilgang til lån/kreditt som en begrensende faktor for aktiviteten i 2009 er dette et høyt nivå. Dette kan sannsynligvis knyttes opp mot finanskrisa, utfordringene for bankenes økonomi og deres tilbakeholdenhet med å gi lån.

Det er forholdsvis små bransjevise forskjeller når det gjelder synet på faktorer som vil begrense aktiviteten i 2009. Et unntak er faktoren for etterspørsel på hjemmemarkedet, der alle konserverindustrien og over 80 prosent av drikkevareprodusentene har svart at denne faktoren vil begrense aktiviteten, mens ingen sjokoladeprodusenter har svart det samme.

⁷⁹ SSB (2009). *Konjunkturbarometeret, 4. kvartal 2008*. URL: <http://www.ssb.no/kbar>, 13.02.09.

5.3.7 Bransjevis oppsummering

Tabell 5.3 viser en kort bransjevis oppsummering av bedriftenes forventninger til utviklingen i 2009 sammenlignet med 2008. Denne oppsummeringen er basert på deres vurdering av forventet utvikling i volum, årsresultat, investeringer og sysselsetting.

Tabell 5.3

Oppsummering av forventninger for 2009, bransjevis

Bransje	Vurdering	Kort oppsummering
Kjøtt	+	Forventninger om økt volum, priser, investeringer og resultat. Stabil sysselsetting.
Konserves	+	Forventninger om økt volum, priser og sysselsetting. Stabilt resultat og investeringer.
Korn	n	Forventninger om økt volum, økte priser og økt resultat. Stabil sysselsetting. Lavere investeringer.
Bakervarer	n	Økt volum og bedre resultat, men lavere investeringer og lavere sysselsetting.
Sjokolade	-	Lavere volum, investeringer og sysselsetting. Høyere priser og årsresultat.
Drikkevarer	n	Høyere volum og årsresultat, men lavere investeringer og sysselsetting.
Annet	n	Stabilt volum og høyere resultat, men lavere investeringer og sysselsetting.

Forklaring: ++ er sterkt positiv, + er positiv, n er nøytral, - er negativ, -- er sterkt negativ

Bildene viser noen eksempler på matretter og produkter fra norsk matindustri.

FOTO: © TINES DATABANK

Referanser

- Arbeids- og inkluderingsdepartementet (2008). *Om grunnlaget for inntektsoppgjøret 2009. Foreløpig hovedrapport fra Det tekniske beregningsgrunnlaget for inntektsoppgjørene*. URL: <http://www.regjeringen.no/upload/AID/departementet/Rapport%20feb%202009.doc>, 12.03.09
- CIAA (2008). *Data and Trends of the European food and drink industry 2008*. URL: <http://www.ciaa.be/documents/brochures/DataTrends2008.pdf>, 11.03.09
- Danisco (2009). *Pris på sukker*. Pers medd. Jesper Borgström, 27.01.09
- Eurostat (2009). *Industry, trade and services*. URL: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/>, 11.03.09
- Eurostat (2009). *Prodcom 2008, Combined Nomenclature 2008*. URL: [http://ec.europa.eu/eurostat/ramon/relations/index.cfm?TargetUrl=LST_REL](http://ec.europa.eu/eurostat/ramon/rerelations/index.cfm?TargetUrl=LST_REL), 25.12.09
- Finansdepartementet (1999). *FOR-1999-01-20-27: Forskrift om bearbeiding av uforsolgte landbruksvarer*.
- Finansdepartementet (2005). *St.prp. nr. 1 (2005–2006). Skatte-, avgifts- og tollvedtak*.
- Finansdepartementet (2008). *St.prp. nr. 1 (2008–2009). For budsjettåret 2009 Skatteavgifts- og tollvedtak*.
- Fiskeridepartementet, Helsedepartementet og Landbruksdepartementet (2005). *FOR-2004-01-28-221: Forskrift om avgifter og gebyr i matforvaltningen*.
- Fiskeridepartementet, Helsedepartementet og Landbruksdepartementet (2008). *FOR-2008-12-23-1544: Forskrift om endring i forskrift om avgifter og gebyr i matforvaltningen*.
- Fiskeri- og kystdepartementet (2007). *EØS-utvidingsavtalen med gode resultat for fisk*. Pressemelding 21/2007. 29.03.07
- Flesland Markedsinformasjoner (2008). *Storhusholdningsmarkedet 2008/09*.
- Jordbruksverket (2000). *Livsmedelverkets rapport nr 9/2000*. URL: <http://www.sjv.se>, 10.05.02
- Kommunal- og regionaldepartementet (2009). *St.prp. nr. 1 (2008–2009). For budsjettåret 2009*.
- Kommunal- og regionaldepartementet (2009). *Transportstøtte*. URL: http://www.regjeringen.no/nb/dep/krd/tema/regional-_og_distriktspolitikk/transport.html?id=435289
- Landbruks- og matdepartementet (2008). *FOR 2005-12-27 nr 1726: Forskrift om gebyr til dekning av utgifter ved kjøttkontroll*.
- Landbruks- og matdepartementet (2008). *FOR 2008-03-07 nr 228: Forskrift om sikkerhetsmekanisme ved import av landbruksvarer fra utviklingsland omfattet av ordningen for generelle tollpreferanser*.
- Landbruks- og matdepartementet (2008). *Jordbruksavtale 2008–2009. St.prp. nr. 1*.
- Landbruks- og matdepartementet (2009). *Rapport fra markedsgruppe om markedsordningene for kjøtt og egg*. URL: http://www.regjeringen.no/upload/LMD/Vedlegg/Brosjyrer_veiledere_rapport/Rapport%20Markedsordninger%20kjott%20og%20egg.pdf, 10.03.09

- Mattilsynet (2008). *Matproduksjonsavgift og kjøttkontrollgebyr*. Datafil mottatt av Eirin O. Breivik, 02.02.09
- Mattilsynet (2009). *Kjøttkontrollgebyr*. Pers.medd Rolf Ivar Gran, 27.03.09
- Nielsens (2009). *Markedsrapporten 2009. Dagligvarer i Norge*. The Nielsen Company
- Nordlund, Anders (2008). *Mat og Industri 2008*.
- Norges Bank (2009). *Norges Banks styringsrente*. URL: http://www.norges-bank.no/templates/article___55476.aspx, 13.03.09
- Norges Bank (2009). *Valutakurser*. URL: http://www.norges-bank.no/WebDAV/stat/no/valutakurser/valutakurser_aar_ukoplet.xls, 22.02.09
- Norges Forskningsråd (2007). *Skattefunn begrenses*. Bladet Forskning, nr 1 2007.
- Norges Forskningsråd (2009). *Årsrapport 2007 for SkatteFUNN*, e-post fra Ragnhild Rønneberg, 02.03.09
- Produivel (2009). *EU priser*. URL: <http://www.produivel.nl/>, 06.02.09
- Regeringskansliet (2008). *Skatt på arbete*. URL: <http://www.regeringen.se/sb/d/10972>, 12.03.09
- Regeringskansliet (2008). *Offentliga finanser*. URL: <http://www.regeringen.se/sb/d/10969/a/111066>, 12.03.09
- SCB (2009). *Kvärnproduktindeks*.
- SkatteFUNN (2008). *Skattefunnordningen*. URL: <http://www.skattefunn.no>, 21.02.08
- Skatteministeriet (2008). *Skatter – provenuet af person- og selskabssatser*. URL: http://www.skm.dk/tal_statistik/provenuoversigter/545.html, 12.03.09
- Skatteministeriet (2008). *Afgifter – provenyet af ægter og moms*. URL: http://www.skm.dk/tal_statistik/provenuoversigter/545.html, 12.03.09
- SLF (2008). *Forskrift om endring av forskrift av 29. juni 2007 nr.904 om satset i pris-utjevningsordningen for melk og satser for produksjonsfløte og tilvirkningsverdi på smør*.
- SLF (2009). *Priser*. Pers medd. Lasse Erdal. 09.02.09
- SLF (2009). *Tollkvoter*. <http://www.slf.dep.no>, 10.03.09
- SLF (2009). *Nye tilskuddsatser til næringsmiddelindustrien*. URL: <http://www.slf.dep.no>, 22.03.09
- SLF (2009). *Forespørsel om opplysninger til jordbrukets totalregnskap og totalbudsjett*. Tilsendt e post fra Hilde-Kari Skarstein, 03.02.09.
- SLF (2009). *Fraktilskudd korn og kraftfôr*. Tilsendt e-post fra Øyvind Breen, 02.03.09
- SLF (2009). *Utbetalt (2007 og 2008) og budsjettet (2009) fraktilskudd kjøtt*. Tilsendt e-post fra Signe-Marie Olsen, 12.03.09
- SLF (2009). *Fondet for forskningsavgift på landbruksvarer. Regnskap 2008. Budsjett 2009*. Tilsendt e-post fra Anders Leine, 10.02.09
- SSB (1994). *Standard for næringsgruppering*.
- SSB (1999). *Industristatistikk 1996. Næringstall. NOS C 534*.
- SSB (2006). *Tabell 05616. Nøkkeltall for ikke-finansielle aksjeselskap*. Statistikkbanken. URL: <http://statbank.ssb.no/statistikkbanken>, 25.03.09
- SSB (2008). *Forbruksundersøkelsen 2005–2007*. URL: <http://www.ssb.no/emner/05/02/fbu>, 11.03.09
- SSB (2008). *Produksjon og anvendelser, etter næring. Tabell 05112*. URL: <http://statbank.ssb.no/statistikkbanken>, 27.03.09
- SSB (2008). *Tabell 04997: Varehandel. Bruttofortjeneste, etter næringsgruppe for solgte handelsvarer*. Statistikkbanken. URL: <http://statbank.ssb.no/statistikkbanken>

- SSB (2009). *Arbeidskraftsundersøkelsen, 4. kv. 2008. Tabell 8*. URL: <http://www.ssb.no/emner/06/01/aku/tab-2009-01-28-08.html>, 13.02.09.
- SSB (2009). *Arbeidskraftsundersøkelsen hovedtall. Tabell 21*. URL: <http://www.ssb.no/aku/tab-2009-01-28-21.html>, 27.03.09.
- SSB (2009). *Konjunkturbarometeret 4.kvartal 2008*. URL: <http://www.ssb.no/kbar/>, 13.02.09
- SSB (2009). *Industristatistikken 2007*. Datafiler mottatt av Toraman Nehmet, 24.03.09
- SSB (2009). *Konjunkturtendensene i Norge. Økonomisk analyse 1/2009*. URL: <http://www.ssb.no/emner/08/05/10/oa/200901/norsk-ok.pdf>, 12.03.09
- SSB (2009). *Konjunkturtendensene internasjonalt. Økonomisk analyse 1/2009*. URL: <http://www.ssb.no/emner/08/05/10/oa/200901/int-ok.pdf>, 12.03.09
- SSB (2009). *Kvartalsvis Nasjonalregnskap. 34 Bruttoinvestering i fast realkapital. Løpende priser. Millioner kroner*. URL: <http://www.ssb.no/emner/09/01/knr/tabeller.html>, 27.03.09
- SSB (2009). *Kvartalsvis Nasjonalregnskap, tabell 03109*. URL: <http://www.ssb.no/emner/09/01/knr/tabeller.html>, 27.03.09
- SSB (2009). *Kvartalsvis Nasjonalregnskap. Tabell 06173*. URL: <http://www.ssb.no/emner/09/01/knr/tabeller.html>, 27.03.09
- SSB (2009). *Kvartalsvis Nasjonalregnskap. 10 Produksjon. Løpende priser. Millioner kroner*. URL: <http://www.ssb.no/emner/09/01/knr/tabeller.html>, 27.03.09
- SSB (2009). *Kvartalsvis Nasjonalregnskap, tabell 50 Utførte timeverk. Lønnstakere og selvstendige. Millioner kroner*. URL: <http://www.ssb.no/emner/09/01/knr/tabeller.html>, 07.03.09
- SSB (2009). *Produksjonsverdi i faste 1995-priser*. Datafil mottatt fra K. Snesrud, 24.02.09
- SSB (2009). *Sysselsatte etter næring og utdanningsnivå*. Datafil mottatt fra Inge Aukrust, 19.02.09
- SSB (2009). *Utenrikshandelsstatistikk*. Datafil vedr. konfidensielle tall for eksport under tolltariffens kapittel 15, mottatt 30.01.09
- Tine (2009). *Norske priser*. Pers medd. Espen Skarateppen. 13.01.09
- Toll- og avgiftsdirektoratet (2009). *Særaavgifter*. Datafil mottatt av Liv Ørbech, 16.01.09
- Toll- og avgiftsdirektoratet (2009.) *Avgifter og gebyrer*. URL: http://www.toll.no/templates_TAD/MainSubject.aspx?id=47&epslanguage=O, 12.03.09
- Tollvesenet (2008). *GSP- Generelle tollpreferanser for import av varer fra utviklingsland*. URL: http://www.toll.no/templates_TAD/Article.aspx?id=118824&epslanguage=NO&parentid=66246, 25.03.08
- Tollvesenet (2009). *Utenlands bearbeiding av landbruksvarer*. URL: <http://www.toll.no>, 22.02.09
- Utenriksdepartementet (2003). St.prp. nr. 71 (2002–2003). *Om samtykke til inngåelse av avtale med Det europeiske fellesskap (EF) om utvidet handel med landbruksvarer etter EØS-avtalens artikkel 19*.
- WTO (2008). *WTO Trade Policy Review. Report by the Secretariate. Norway*. URL: <http://www.wto.org/english/tratope/tpre/tp305e.htm>, 15.02.09

Ingrediensmarkedet er økende. Bildet over viser et eksempel fra bakervarebransjen. På bildet under er sluttproduktet - deilige brød.

FOTO: © TINES DATABANK

FOTO: © TINES DATABANK

Vedlegg 1: Bransje- og næringsinndeling

Tabellen nedenfor viser hvordan rapporten definerer de ulike bransjene innenfor matindustrien. Den midtre kolonnen viser hvilke næringsgruppe (4 siffer) og næringsundergrupper (5 siffer) bransjene omfatter, mens kolonnen lengst til høyre viser eksempler på ulike varer innenfor disse. Næringsgrupperingen er hentet fra SSBs «Standard for næringsgruppering».⁸⁰

15–16 NÆRINGS- OG NYTELSESMIDLER

Rapportens bransjeinndeling	SSBs inndeling i næringsgrupper og næringsundergrupper	Eksempelvarer		
Kjøttvarer	15.11 Slakting og produksjon av kjøtt	☐ Kjøtt av storfe, svin, sau, geit, fjørfe osv.		
	15.12 Slakting og produksjon av fjørfekjøtt	☐ Lever, innvoller osv.		
	15.13 Kjøtt- og fjørfevarer	☐ Rå huder		
Fiskevarer	15.20 Fisk- og fiskevarer	☐ Tilberedte og konserverte kjøtt- og fjørfevarer		
	15.201 Salt-, tørr- og klippfisk	☐ Tilberedte varer av slakteavfall		
	15.202 Frysing av fisk	☐ Pølser o.l.		
	15.203 Fiskehermetikk	☐ Pellets		
	15.209 Fisk og fiskevarer ellers	☐ Skinker, boger, sideflesk osv.		
Potetindustrien	15.31 Poteter	☐ Kjøtt som er tørket, saltet, røykt eller lagt på lake		
		☐ Tilberedte eller konserverte krepsdyr, bløtdyr el.		
Konserves	15.32 Juice og frukt av grønnsaker	☐ Fiskefileter		
	15.33 Frukt og grønnsaker ellers	☐ Røykt, tørket eller saltet fisk		
Olje og fett	15.41 Uraffinerte oljer og fett	☐ Fiskepinner o.l.		
		15.42 Raffinerte oljer og fett	☐ Kaviar	
		15.43 Margarin og andre spiselige fettstoffer	☐ Fryst fisk	
		Meierivarer	15.51 Meierivarer	☐ Dampkokt eller kokte
				15.52 Iskrem
Konserves	15.32 Juice og frukt av grønnsaker	☐ Mel, flak, pellets og granulater		
		15.33 Frukt og grønnsaker ellers	☐ Poteter tilberedt på annen måte enn med eddiksyre, fryste og ikke-fryste	
Olje og fett	15.41 Uraffinerte oljer og fett	☐ Saft og konsentrater		
		15.42 Raffinerte oljer og fett	☐ Syltetøy og gelé	
Meierivarer	15.51 Meierivarer	☐ Tilberedt eller konservert frukt ellers		
		15.52 Iskrem	☐ Diverse nøtteprodukter	
Olje og fett	15.41 Uraffinerte oljer og fett	☐ Grønnsakblandingen o.l.		
		15.42 Raffinerte oljer og fett	☐ Dampkokte eller kokte grønnsaker	
Meierivarer	15.51 Meierivarer	☐ Tørkete grønnsaker, sopper o.l.		
		15.52 Iskrem	☐ Rå oljer	
Olje og fett	15.41 Uraffinerte oljer og fett	☐ Oljekaker og andre reststoffer		
		15.42 Raffinerte oljer og fett	☐ Mel av oljeholdige frø	
Meierivarer	15.51 Meierivarer	☐ Raffinerte oljer		
		15.52 Iskrem	☐ Margarin	

⁸⁰ SSB (2002). *Standard for næringsgruppering (SN2002)*. Norsk Standard for næringsgrupperinger bygger på EUs næringsstandard NACE Rev. 2.

Kornvarer	15.61	Kornvarer	☐ Mel, pellets og gryn av korn
	15.62	Stivelse og stivelsesprodukter	☐ Kli, spissmel o.l. ☐ Musli ☐ Deiger og mixer til bakverk ☐ Diverse stivelsesprodukter ☐ Rå maisolje ☐ Fruktose og maltodekstrin ☐ Inulin og gluten
Dyrefôr	15.71	Fôr til husdyrhold	☐ Fôr til hund, katt og andre kjæledyr
Bakervarer	15.72	Fôr til kjæledyr	☐ Fôr til svin, storfe, fjørfe, fisk osv. (ikkessurfôr, høy o.l.)
	15.81	Brød og ferske konditorvarer	☐ Ferske brød og andre bakervarer ☐ Kavring, hardt brød og kjeks
	15.82	Kavring, kjeks og konserverte konditorvarer	☐ Langtidsholdbare og fryste brød og andre bakervarer ☐ Pizza og pizzabunner
Sjokolade- og sukkervarer	15.83	Sukker	☐ Hvitt og brunt sukker
	15.84	Kakao, sjokolade og drops	☐ Lønnesirup og melasse ☐ Betepulp og annet avfall av sukkerproduksjon ☐ Sjokolade med og uten fyll ☐ Varer m/kakao til framstilling av drikkevarer ☐ Smørepålegg ☐ Sukkertøy, karameller og pastiller ☐ Sjokoladeglasur ☐ Kakao
Næringsmidler ellers	15.85	Pastavarer	☐ Ukokt og kokt, pasta med og uten fyll
	15.86	Te og kaffe	☐ Couscous
	15.87	Smakstilsetningsstoffer og krydderier	☐ Kaffe, kaffe ekstrakter og kaffe erstatninger ☐ Te ☐ Eddik og eddikerstatninger
	15.88	Homogeniserte matprodukter og diettmat	☐ Soyasaus, tomatketchup, sennep og majones
	15.89	Næringsmidler ellers	☐ Sauser og preparater til framstilling av sauser ☐ Diverse homogeniserte næringsmidler (barnemat, syltetøy osv.) ☐ Supper og buljonger ☐ Eggprodukter ☐ Gjær ☐ Bakepulver ☐ Malteksrakt ☐ Tilberedte næringsmidler ellers (bl.a. pizza med ustekt bunn)
			☐ Proteinkonsentrat og sukkersirup m/smak ☐ Preparater til framstilling av alkoholholdige drikkevarer
Drikkevarer	15.91	Destillerte alkoholholdige drikkevarer	☐ Brennevin, likører o.l.
	15.92	Etylalkohol av gjærede råvarer	☐ Annen etylalkohol
	15.94	Andre fruktviner	☐ Rød- og hvitvin, musserende vin, portvin, madeira osv
	15.95	Andre ikke-destillerte gjærede råvarer	☐ Øl og restprodukter fra ølframstilling
	15.96	Øl	☐ Malt
	15.97	Malt	☐ Mineralvann og karbonisert vann, nektar o.l.
	15.98	Mineralvann og leskedrikker	☐ Vann og is
	Tobakk	16.00	Tobakksvarer

Vedlegg 2: Fylkesvis fordeling av sysselsatte

Fylkesvis fordeling av sysselsatte og sysselsatte per bransje per fylke i 2007, absolutt og i prosent av totalt antall sysselsatte i bransjen

	Landet	Østfold	Akershus	Oslo	Hedmark	Oppland	Buskerud	Vestfold	Telemark	Aust-Agder	Vest-Agder
Industri	262 169	18 500	16 276	23 357	9 694	9 286	16 574	13 919	10 619	6 219	12 104
1 %	100	7	6	9	4	4	6	5	4	2	5
Matindustrien	47 909	3 951	3 093	5 308	2 593	1 365	1 149	2 791	495	583	1 260
1 %	100	8	6	11	5	3	2	6	1	1	3
Kjøtt og kjøttvarer	12 025	1 957	551	1 008	984	369	309	1 204	17	24	187
1 %	100	16	5	8	8	3	3	10	0	0	2
Fisk og fiskevarer	8 677	126	0	37	90	10	19	135	11	16	159
1 %	100	1	0	0	1	0	0	2	0	0	2
Frukt og grønnsaker	1 606	177	60	36	224	235	207	297	0	87	26
1 %	100	11	4	2	14	15	13	18	0	5	2
Potetindustrien	591	40	0	7	149	235	2	23	0	0	26
1 %	100	7	0	1	25	40	0	4	0	0	4
Konserves	1 015	137	60	29	75	0	205	274	0	87	0
1 %	100	13	6	3	7	0	20	27	0	9	0
Vegetabiliske og animalske oljer og fett	650	171	2	166	0	0	0	0	0	0	0
1 %	100	26	0	26	0	0	0	0	0	0	0
Meierivarer og iskrem	6 039	129	270	821	503	341	5	180	131	33	335
1 %	100	2	4	14	8	6	0	3	2	1	6
Kornvarer, stivelse og stivelsesprod.	687	93	114	94	42	24	14	32	31	4	17
1 %	100	14	17	14	6	3	2	5	5	1	2
Dyrefor	1 815	145	41	18	109	55	12	72	0	0	19
1 %	100	8	2	1	6	3	1	4	0	0	1
Andre næringsmidler	11 510	961	520	2 417	549	331	454	583	211	217	344
1 %	100	8	5	21	5	3	4	5	2	2	3
Bakervarer	7 590	536	426	1 209	331	320	373	429	201	174	333
1 %	100	7	6	16	4	4	5	6	3	2	4
Sjokolade- og sukkervarer	1 517	203	21	836	0	0	0	12	0	2	3
1 %	100	13	1	55	0	0	0	1	0	0	0
Næringsmidler ellers	2 403	222	73	372	218	11	81	142	10	41	8
1 %	100	9	3	15	9	0	3	6	0	2	0
Drikkevarer	4 643	192	1 535	480	92	0	129	288	94	202	173
1 %	100	4	33	10	2	0	3	6	2	4	4
Tobakkvarer	257	0	0	231	0	0	0	0	0	0	0
1 %	100	0	0	90	0	0	0	0	0	0	0

Fylkesvis fordeling av sysselsatte og sysselsatte per bransje per fylke i 2007, absolutt og i prosent av totalt antall sysselsatte i bransjen

	Rogaland	Hordaland	Sogn og Fjordane	Møre og Romsdal	Sør-Trøndelag	Nord-Trøndelag	Nordland	Troms	Finmark
Industri	30 652	28 868	8 141	21 962	13 155	7 060	9 655	3 967	2 161
1 %	12	11	3	8	5	3	4	2	1
Matindustrien	4 891	4 307	1 858	3 344	3 962	1 357	2 863	1 802	937
1 %	10	9	4	7	8	3	6	4	2
Kjøtt og kjøttvarer	2 021	262	511	432	1 046	415	374	300	54
1 %	17	2	4	4	9	3	3	2	0
Fisk og fiskevarer	485	950	658	1 730	800	286	1 783	687	695
1 %	6	11	8	20	9	3	21	8	8
Frukt og grønnsaker	75	1	35	8	16	103	0	19	0
1 %	5	0	2	0	1	6	0	1	0
Potetindustrien	17	0	3	8	16	46	0	19	0
1 %	3	0	1	1	3	8	0	3	0
Konserves	58	1	32	0	0	57	0	0	0
1 %	6	0	3	0	0	6	0	0	0
Vegetabiliske og animalske oljer og fett	41	74	0	101	0	0	82	0	13
1 %	6	11	0	16	0	0	13	0	2
Meierivarer og iskrem	795	631	182	346	685	194	109	301	48
1 %	13	10	3	6	11	3	2	5	1
Kornvarer, stivelse og stivelsesprod.	56	118	0	0	43	5	0	0	0
1 %	8	17	0	0	6	1	0	0	0
Dyrefor	444	85	128	139	220	86	177	65	0
1 %	24	5	7	8	12	5	10	4	0
Andre næringsmidler	817	1 687	170	488	850	266	264	258	123
1 %	7	15	1	4	7	2	2	2	1
Bakervarer	793	567	170	488	394	257	264	202	123
1 %	10	7	2	6	5	3	3	3	2
Sjokolade- og sukkervarer	5	37	0	0	398	0	0	0	0
1 %	0	2	0	0	26	0	0	0	0
Næringsmidler ellers	19	1 083	0	0	58	9	0	56	0
1 %	1	45	0	0	2	0	0	2	0
Drikkevarer	157	489	174	100	293	2	74	165	4
1 %	3	11	4	2	6	0	2	4	0
Tobakkvarer	0	10	0	0	9	0	0	7	0
1 %	0	4	0	0	4	0	0	3	0

Vedlegg 3: Avgifts- og tilskuddssatser⁸¹

Tobaksvarer

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Sigarer (kr/100 g)	93	167	170	174	177	181	184	187	192	198
Sigaretter (kr/100 stk)	162	167	170	174	177	181	184	187	192	198
Røyketobakk og karv. skråtobakk (kr/100 g)	112	115	117	120	177	181	184	187	192	198
Skråtobakk (kr/100 g)	53	54	55	56	57	58	59	60	68	77
Snus (kr/100 g)	53	54	55	56	57	58	59	60	68	77
Sigarettpapir og –hylser (kr/100 stk)	2,4	2,5	2,6	2,6	2,7	2,76	2,81	2,86	2,93	3,02

Sukker og sjokolade-/sukkervarer

kr/kg	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Sjokolade- og sukkeravgift	14,17	14,57	14,85	15,18	15,45	15,79	16,07	16,36	16,79	17,29
Sukkeravgift ¹⁾	5,49	5,64	5,75	5,88	5,99	6,12	6,23	6,34	6,5	6,7

Sukkeravgiften er i hovedsak lagt på sukker til forbruker

F.o.m. 1. januar 2001 ble tidligere avgiftssatser på kullsyrefrie og kullsyreholdige, alkoholfrie drikkevarer slått sammen.

Alkoholfrie drikkevarer

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Drikkevarer (kr/l)	1,58	1,62	1,52	1,55	1,58	1,58	1,61	1,64	1,68	2,71
Kullsyre (kr/kg) ¹⁾	63	64,76	61,52	62,87	64	64	65,12	–	–	–
Sirup for dispensertilvirkning (kr/l)	9,49	9,76	9,27	9,47	9,64	9,64	9,81	9,99	10,25	16,53

Avgiften på kullsyre omfatter hjemmeproduksjon av mineralvann, hvor varen ikke er ment for salg

F.o.m. 1. januar 2000 ble avgift på øl og avgift på brennevin og vin erstattet med et vedtak om «Avgift på alkohol». Denne omfatter brennevin, vin og øl, samt avgift på essenser som innføres.

Avgift på alkohol

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
– over 22 % alkohol (pr vol % og l)	7,04	5,98	5,44	5,54	5,54	5,64	5,74	5,89	6,07
– over 4,75 og under 22 % alkohol (pr vol % og l)	3,65	3,47	3,55	3,61	3,61	3,67	3,74	3,84	3,96
– over 3,75 til og med 4,75 % alkohol (kr/l)	16,37	15,55	15,89	16,18	16,18	16,46	16,76	17,2	17,72
– over 2,75 til og med 3,75 % alkohol (kr/l)	9,45	8,98	9,18	9,35	9,35	9,51	9,68	9,93	10,23
– over 0,7 til og med 2,75 % alkohol (kr/l)	2,51	2,38	2,43	2,47	2,47	2,51	2,56	2,63	2,71
– brennevinbasert drikk m/ styrke over 0,7 % (kr/l)	.	.	.	5,54	5,54	5,64	5,74	5,89	6,07
– til og med 0,7 % alkohol (kr/l) ¹⁾

Satsen er flyttet til alkoholfrie f.o.m. 1. januar 2001

⁸¹ Hvis ikke annet er nevnt er avgiftssatsene hentet fra:
Tolldirektoratet: *Avgifter og gebyrer*.
http://www.toll.no/templates_TAD/MainSubject.aspx?id=47&epslanguage=NO 20.03.09
Finansdepartementet (2009) *Avgiftssatser 2008–2009*. <http://www.regjeringen.no/nn/dep/fin/Tema/Skattar-og-avgifter/avgiftssatser-2009.html?id=541313> 20.03.09
Statens Landbruksforvaltning (2009) *Satser*. <http://www.slf.dep.no/> 26.03.09

Grunn- og miljøavgift på drikkevareemballasje¹⁾⁸²

Kr/enhet	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Grunnavgift engangsemballasje	0,81	0,83	0,85	0,87	0,89	0,91	0,93	0,95	0,97	1,0
Miljøavgift										
Glass										
Ingen returandel	4	4,11	4,19	4,28	4,36	4,46	4,54	4,62	4,74	4,88
90 % returandel				0,42	0,43	0,44	0,45	0,46		0,48
Metall										
Ingen returandel	4	4,11	4,19	4,28	4,36	4,46	4,54	4,62	4,74	4,88
Plast										
Ingen returandel	2,4	2,47	2,52	2,58	2,63	2,69	2,74	2,79	2,86	2,95
73 % returandel										0,79
Papp og papir										
Ingen returandel	1	1,03	1,05	1,07	1,09	1,11	1,13	1,15	1,18	1,22
Drikkekartong										
72 % returandel										0,34
Skolemilk										
93 % returandel										0,08

Statens forurensningstilsyn fastsetter returandelen for maksimalt et år om gangen, og returandelen varierer i hver periode.

Matproduksjonsavgift

	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Norskproduserte landbaserte næringsmidler						
godkjent slakt	0,50 kr/kg	0,45 kr/kg	0,48 kr/kg	0,48 kr/kg	0,49 kr/kg	0,49 kr/kg
andre norsk produserte animalia	1,96 %	1,76 %	1,86 %	1,86 %	1,92 %	1,92 %
norsk produserte vegetabilier	0,88 %	0,80 %	0,75 %	0,75 %	0,8 %	0,8 %
- melk						0,0634 kr/l
Landingsavgift for fisk						
- fersk og rundfrysst fisk fra EØS-land, grønlandsk eller færøysk fartøy	15,50 kr/t	14,20 kr/t	13,40 kr/t	13,40 kr/t	14,60 kr/t	14,60 kr/t
- import av fersk fisk fra tredjelandsfartøy (unntatt grønlandsk fartøy)	27,70 kr/t	14,20 kr/t	13,40 kr/t	13,40 kr/t	14,60 kr/t	14,60 kr/t
- fersk fisk på norsk fabrikkfartøy	15,50 kr/t	14,20 kr/t	13,40 kr/t	13,40 kr/t	14,60 kr/t	14,60 kr/t
Produksjonsavgift fisk						
- slaktning av oppdrettsfisk	15,90 kr/t	14,20 kr/t	13,40 kr/t	13,40 kr/t	14,60 kr/t	14,60 kr/t
- frysing av fisk/fiskevare u/bearbeiding ¹⁾	140 kr/t	0 kr/t	-	-		
Avgift på import						
- ferdigvare og halvfabrikata	0,88 %	0,80 %	0,75 %	0,71 %	0,71 %	0,71 %
- råvare	1,43 %	1,29 %	1,21 %	1,14 %	1,14 %	1,14 %

Fra og med 01.01.05 ble § 7 i forskriften om matproduksjonsavgiften FOR 2004-01-28 nr 221: Forskrift om avgifter og gebyr i matforvaltningen, endret slik at virksomheter som fryselauger fisk ikke lenger plikter å betale matproduksjonsavgift.

⁸² Kilde: Grønt Punkt Norge AS (2009). *Justering av miljøavgift for avgiftsbelagt drikkevareemballasje.*

<http://www.grontpunkt.no/news/justering-av-milj--og-grunnavgift-for-avgiftsbelagt-drikkevareemballasje-fra-01-01-2009> 20.03.09

Forskningsavgift – kr per l/kg

Produkt	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Fjørfe						
And og gås	0,10	0,11	0,11	0,12	0,12	0,12
Egg	0,04	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05
Høns	0,10	0,11	0,11	0,12	0,12	0,12
Kalkun	0,10	0,11	0,11	0,12	0,12	0,12
Kylling	0,10	0,11	0,11	0,12	0,12	0,12
Honning		0,35 %	0,35 %	0,35 %*		
Kjøtt						
Sau/lam	0,10	0,11	0,11	0,12	0,12	0,12
Storfe/kalv	0,10	0,11	0,11	0,12	0,12	0,12
Svinekjøtt	0,10	0,11	0,11	0,12	0,12	0,12
Korn						
Korn	0,0054	0,0063	0,0063	0,0065	0,0072	0,0072
Oljefrø						
Erter, lupiner og åkerbønner						
Vegetabiler	0,30 %	0,35 %	0,35 %	0,35 %*		
Melk						
Kumelk	0,01	0,013	0,013	0,014	0,014	0,015
Geitmelk	0,01	0,013	0,013	0,014	0,014	0,015
Vilt						
Rein	0,10	0,11	0,11	0,12	0,12	0,12
Elg	0,10	0,11	0,11	0,12	0,12	0,12
Hjort	0,10	0,11	0,11	0,12	0,12	0,12
Totalt						
innkrevd(mill)	74,7	91,9	93	103,7	115,5	

Før pelsdyr/skinn ble det trukket 2,25 % av salgsverdien i omsetningsavgift i 2004 og 2005 og 1,0 % i 2006 og 2007

*Fra 2007 ble avgift for vegetabiler og honning innkrevd av Mattilsynet

Arbeidsgiveravgift – fordelt på soner, i prosent⁸³

	2000	2001	2002	2003	2004	2005 ⁹⁾	2006 ⁹⁾	2007	2008	2009
Sone I	14,1	14,1	14,1/10,1 ²⁾	14,1	14,1	14,1	14,1	14,1	14,1	14,1
Sone Ia								10,6/ 14,1 ³⁾	10,6/ 14,1 ³⁾	10,6/ 14,1 ³⁾
Sone II	10,6	10,6	10,6/ 6,6 ²⁾	10,6	14,1	14,1	14,1	10,6	10,6	10,6
Sone III	6,4	6,4	6,4/ 2,4 ²⁾	6,4	8,3	10,2	12,1	6,4	6,4	6,4
Sone IV	5,1	5,1	5,1/ 1,1 ²⁾	5,1	7,3	9,5	11,7	5,1	5,1	5,1
Sone IVa								7,9 ⁹⁾	7,9 ⁹⁾	7,9 ⁹⁾
Sone V	0	0	0/ 0 ²⁾	0	0	0	0	0	0	0

1) Hvis avgiftspliktige ytelser overstiger 16 ganger folketrygdens gjennomsnittlige grunnbeløp, betales det en ekstra arbeidsgiveravgift på 12,5 %

1) Satser for arbeidstakere over 62 år, satsene for arbeidstakere over 62 år ble videreført i både 2003 og 2004

2) 10,6 % inntil fribeløpet, deretter 14,1 %. Fribeløpet er i 2007 på kr 530 000,- Landbruk, fiskeri- og matindustri har satsen 10,6 %

Gjelder Bodø og Tromsø. Landbruk, fiskeri- og matindustri har satsen 5,1 %

⁸³ Kilder: Skatteetaten(2009) *Tabeller og satser*. URL:

<http://www.skatteetaten.no/Templates/Oversiktsside.aspx?id=10129&epslanguage=NO>, 20.03.09, og

Finansdepartementet (2006). *Fribeøpsordningen i sone Ia*. URL:

http://www.regjeringen.no/nb/dep/fin/tema/Differensiert_arbeidsgiveravgift/Fribeøpsordningen-i-sone-Ia.html?id=449311&epslanguage=NO, 02.02.07

Transporttilskudd (kr/kg)¹⁾

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Fraktilskudd kjøtt									
– innfrakt	0,202	0,202	0,209	0,209	0,235	0,235	0,218	0,236	0,236
Fraktilskudd egg²⁾									
– generell sats	0,433	0,418	0,373	0,318	0,29	0,25	0,30	0,295	0,28
– tilleggsats for Nord-Norge				0,908	1,28	1,10	1,44	1,395	1,372

Det utbetales også fraktilskudd til korn (økologisk korn, innfrakt, over/underskuddsområder og import), det vises til Jordbruksavtalen for oversikt over disse satsene

Gjennomsnittlig tilskudd fordelt på 6 soner; intervaller mellom 0 og over 350 km. I tillegg til den generelle satsen betales det en tilleggsats for produsenter i fylkene Nordland, Troms og Finnmark.

Avgiftssatser for noen særavgifter i Norge, Sverige og Danmark i 2009³⁾

Avgifter	Norge (NOK)	Sverige (SEK)	Danmark (DKK)
Sjokolade og sukker			
– Sjokolade og sukkervarer m.m.	17,29 kr/kg		14,20 kr/kg
– Sukker	6,70 kr/kg		
– Mandler, nøtter og lignende			4,25–21,55 kr/kg
Tobakk			
– Sigaretter	1,98 kr/stk	0,31 kr/stk + 39,2 % av detaljprisen, minimum 1,24 kr pr stk	0,6366 kr/stk + 13,61 % av detaljprisen
– Sigarer og sigarillos	1,98 kr/g	1,12 kr/stk	0,198 kr/stk + 10 % av detaljprisen
– Snus	0,77 kr/g	0,336 kr/g	0,063 kr/g
Alkohol			
Alkohol			
– Alkohol, styrke mellom 0,7–2,75 %	2,71 kr/vol % og l		
– Alkohol, styrke mellom 2,75–3,75 %	10,23 kr/l		
– Alkohol, styrke mellom 3,75–4,75 %	17,72 kr/l		
– Alkohol, styrke mellom 4,75–22 %	3,96 kr/l		
– Øl med styrke over 2,8 %		1,66 kr/vol % og l	50,90 kr/l ren alkohol
– Vin, styrke mellom 2,25–8,5 %		7,58–15,41 kr/l	
– Vin, styrke mellom 8,5–15 %		21,58 kr/l	
– Vin, styrke mellom 15–18 %		45,17 kr/l	
– Vin, styrke mellom 1,2–6 % ¹⁾			3,90 kr/l
– Vin, styrke mellom 6–15 % ¹⁾			6,14 kr/l
– Vin, styrke mellom 15–22 % ¹⁾			9,20 kr/l
– Brennevinbasert drikk, over 0,7 %	6,07 kr/vol % og l		
– Brennevinbasert drikk, over 1,2 %		501,41 kr/l ren alkohol (100 %)	
– Brennevinbasert drikk, over 1,2 %, samt vin over 22 %			150,00 kr/l ren alkohol (100 %)

For musserende vin og champagne kreves det en tilleggsavgift på 3,06 kr/l

⁸⁴ Kilde: Statens Landbruksforvaltning (2009) *Tilskuddsguide*.

http://www.slf.dep.no/portal/page?_pageid=53,452046&_dad=portal&_schema=PORTAL&p_d_i=-121&p_d_c=&p_d_v=10536&p_d_i=-221&p_d_c=&p_d_v=10536 20.03.09

⁸⁵ Kilde: Toll- og avgiftsdirektoratet (2009) *Avgifter og gebyrer*. URL:

http://www.toll.no/templates_TAD/MainSubject.aspx?id=47&epslanguage=NO, 20.03.09, Skatteministeriet (2008). *Satser og beløpsgrenser*. URL: http://www.skm.dk/tal_statistik/satser_og_beloeb/, 20.03.09 og Skatteverket (2008) *Punktskatter*. URL: <http://www.skatteverket.se/skatter/punktskatter.4.18e1b10334ebe8bc8000478.html> 20.03.09.

Vedlegg 4: Internasjonal handel

Kodeliste for land⁸⁶

AU	= Australia
CA	= Canada
DE	= Tyskland
DK	= Danmark
ES	= Spania
FI	= Finland
FO	= Færøyene
FR	= Frankrike
GB	= Storbritannia
IS	= Island
IT	= Italia
NL	= Nederland
PE	= Peru
PL	= Polen
PT	= Portugal
RU	= Russland
SE	= Sverige
US	= USA

⁸⁶ Det kan foreligge noe usikkerhet bak opphavslandene for importproduktene. Varene kan ha «mellomlandinger» som gjør at «riktig» opphavsland ikke alltid blir registrert.

Ekspert 1 000 NOK

		1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008*
Kjøtt og kjøttvarer	DK	21 880	24 430	24 948	18 498	30 278	31 638	25 149	23 229	41 478	69 248	90 862	102 859	93 398	76 550
	SE	71 564	76 824	88 982	89 516	94 025	118 823	111 882	103 016	93 574	93 829	98 398	100 355	73 178	55 942
	IT	33 259	23 269	23 573	21 137	11 314	14 773	14 245	19 356	29 241	39 281	49 038	47 093	49 916	48 567
	ellers	176 252	172 728	245 627	169 885	231 707	193 887	224 573	182 384	177 808	218 048	193 038	178 559	165 132	192 082
	totalt	302 954	297 249	383 130	299 036	367 323	359 122	375 849	327 985	342 100	420 406	431 336	428 866	381 624	373 141
Fisk og fiskevarer	RU	404 662	780 034	1 214 619	1 085 607	575 743	966 139	1 411 173	1 667 881	1 620 965	1 970 467	2 659 831	2 633 125	2 293 247	2 108 316
	PT	1 302 213	1 092 641	1 255 260	1 916 677	2 172 593	1 648 285	1 782 026	1 692 234	1 343 086	1 568 271	1 533 435	1 654 387	2 097 390	1 893 170
	JP	1 618 921	2 122 892	2 297 564	2 292 496	3 779 942	3 335 464	3 300 779	3 066 565	1 992 058	2 048 400	2 011 338	1 299 643	1 161 796	1 702 257
	ellers	10 292	11 670	12 331	14 274	13 947	14 734	15 071	13 777	12 239	12 636	13 093	14 516	15 093	15 625
	totalt	13 617	15 665	17 099	19 568	20 476	20 684	21 565	20 204	17 195	18 223	19 298	20 103	20 646	21 328
Potetindustri	SE	26 437	18 043	14 779	15 010	4 442	4 106	10 322	9 733	14 291	9 317	13 657	12 353	15 156	14 226
	BE	0	0	3	0	0	0	3	0	1 331	292	0	216	616	1 047
	IS	4 244	4 217	4 196	4 074	5 745	4 950	5 220	3 737	1 936	7	2 624	2 890	1 615	520
	ellers	7 559	12 926	40 874	28 207	10 951	9 805	10 603	11 303	8 698	7 931	15 015	6 008	4 703	477
	totalt	38 240	35 187	59 853	47 291	21 137	18 860	26 148	24 774	26 257	17 546	31 297	21 468	22 090	16 271
Konserver	SE	8 961	18 642	7 409	11 503	15 110	5 775	6 188	3 758	6 254	22 668	39 761	52 007	80 090	92 959
	DK	1 856	1 813	2 628	3 176	14 221	4 762	4 789	6 831	10 202	8 200	8 009	10 714	36 311	15 229
	FI	249	703	760	582	2 377	228	204	93	993	1 267	2 955	3 277	3 770	6 592
	ellers	34 086	26 364	16 520	12 145	11 516	10 853	13 565	19 344	15 163	15 180	14 249	12 260	51 957	12 963
	totalt	45 152	47 522	27 317	27 406	43 224	21 618	24 746	30 026	32 613	47 315	64 974	78 258	172 128	127 743
Olje og fett	SE	214 510	293 620	353 185	273 799	192 564	185 104	175 698	227 117	225 647	263 516	399 415	452 314	470 281	659 862
	US	24 531	37 863	61 838	39 329	51 709	81 091	65 604	81 949	133 169	130 780	145 513	163 263	182 184	263 509
	DK	38 136	24 243	44 805	18 608	22 181	18 318	34 300	30 471	50 745	60 436	14 730	84 582	112 929	129 781
	ellers	589 562	614 129	758 985	709 692	619 687	670 285	499 933	462 881	463 630	508 688	416 314	425 787	516 369	838 677
	totalt	866 739	969 855	1 218 812	1 041 427	886 140	954 797	775 535	802 418	873 191	963 420	975 973	1 125 947	1 281 764	1 891 829
Meierivarer	US	169 938	167 259	185 383	243 405	243 835	315 313	298 329	265 820	244 037	274 151	243 215	249 527	257 265	241 833
	AU	37 782	36 907	37 762	39 768	47 955	39 925	48 027	59 255	55 586	71 478	73 605	79 957	85 265	73 006
	CA	25 199	27 161	27 282	35 853	32 800	42 961	42 813	46 041	47 329	60 083	65 151	69 361	73 978	66 716
	ellers	352 604	346 020	323 951	346 231	375 332	333 232	294 328	275 079	262 309	262 337	279 366	260 634	234 847	245 570
	totalt	585 522	577 347	574 379	665 257	699 922	731 431	683 498	646 196	609 261	668 049	661 337	659 479	651 355	627 125
Kornvarer	SE	5 317	3 490	2 034	1 751	1 743	4 740	9 271	10 892	12 389	12 660	14 991	15 550	15 267	13 451
	GB	479	706	646	754	1 099	1 026	870	1 690	847	707	883	927	345	6 581
	DK	2 416	4 285	1 093	614	547	7 657	7 080	1 306	647	1 515	2 233	2 724	2 201	2 320
	ellers	5 398	6 477	6 985	6 378	5 300	5 314	8 906	10 681	6 507	4 215	6 841	6 222	16 846	7 848
	totalt	13 611	14 958	10 758	9 498	8 689	18 738	26 126	24 569	20 389	19 097	24 948	25 424	34 659	30 200
Dyrefôr	DE	7 932	16 290	17 145	25 485	19 556	19 801	27 744	32 149	46 906	58 337	66 272	89 806	88 941	42 859
	DK	5 607	4 392	2 115	3 138	1 567	9 576	28 682	19 446	16 375	23 076	21 561	20 454	11 214	63 877
	SE	8 204	15 753	21 717	23 912	33 946	42 499	34 220	17 170	16 077	19 705	20 803	21 310	35 136	34 749
	ellers	230 561	320 821	405 227	408 655	401 647	399 919	490 926	343 988	371 642	256 657	123 366	150 981	111 689	78 606
	totalt	252 305	357 255	446 205	461 190	456 716	471 795	581 572	412 753	451 000	357 775	232 001	282 551	246 981	220 092
Bakervarer	DK	39 395	39 703	28 609	25 743	15 994	20 824	22 205	20 607	24 568	27 056	36 557	32 111	36 259	49 678
	SE	73 135	88 027	87 097	78 939	60 815	47 808	34 809	49 523	47 724	45 007	33 758	32 704	31 594	34 742
	FI	24 781	28 908	34 716	32 798	22 108	19 423	23 722	22 840	21 735	25 777	22 429	24 246	23 827	23 464
	ellers	77 263	92 327	80 869	75 414	59 149	67 555	75 405	65 067	91 135	93 204	76 476	77 241	93 297	83 706
	totalt	214 574	248 966	231 290	212 894	158 066	155 610	158 441	158 037	185 161	191 045	169 220	166 303	184 977	191 589

		1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008*
Sjokolade og sukkervarer	SE	182 543	198 064	164 272	174 925	174 240	192 430	237 120	205 382	252 078	208 737	218 257	205 897	168 143	185 651
	DK	66 657	74 362	71 182	77 431	90 479	71 216	34 637	42 598	34 421	30 258	41 585	43 146	52 443	55 760
	FI	36 553	43 371	37 873	36 150	39 246	36 489	26 949	28 700	24 033	26 025	35 154	33 490	38 207	37 932
	ellers	68 483	47 188	46 063	68 360	115 659	61 393	70 723	51 417	40 757	47 840	43 609	54 410	67 036	72 411
	totalt	354 235	362 985	319 391	356 866	419 625	361 529	369 429	328 098	351 289	312 860	338 606	336 943	325 829	351 754
Andre næringsmidler	SE	122 415	118 259	92 130	151 493	88 432	61 841	59 359	83 010	76 268	89 688	113 167	151 112	161 161	152 580
	DK	16 391	16 090	26 192	26 627	28 398	27 534	28 130	31 853	30 243	42 459	52 006	42 521	41 132	50 537
	US	736	1 598	990	3 855	4 687	5 763	10 463	4 865	6 192	4 428	7 355	7 698	7 996	35 103
	ellers	69 540	77 821	87 387	74 278	78 939	79 633	90 651	95 108	97 580	101 645	93 027	110 803	107 057	147 381
	totalt	209 082	213 769	206 699	256 254	200 456	174 771	188 603	214 836	210 283	238 220	265 555	312 133	317 346	385 602
Drikkevarer	US	1 468	1 453	2 581	3 085	2 786	11 875	8 354	34 889	47 104	76 282	134 652	170 087	191 726	197 766
	DE	22 453	21 137	23 275	22 393	23 058	25 411	30 886	28 967	33 542	30 030	42 061	43 569	85 967	92 843
	SE	28 186	32 510	162 548	116 429	86 716	80 251	80 341	154 392	117 479	162 153	120 314	123 873	82 634	88 917
	ellers	78 755	118 080	74 220	60 665	104 475	105 227	127 379	69 906	105 297	94 901	90 364	123 613	142 764	148 562
	totalt	130 863	173 180	262 624	202 572	217 035	222 764	246 959	288 153	303 421	363 366	387 391	461 142	503 092	528 088
Tobakk	DK	15 663	15 235	21 395	23 268	29 599	32 945	44 522	46 893	46 548	54 586	61 749	47 907	41 989	43 259
	DE	568	325	1 697	1 033	600	493	788	2 673	4 651	9 322	5 823	5 913	35 385	41 688
	SE	3 078	1 542	1 454	5 057	3 321	940	1 034	1 518	9 943	27 861	11 887	2 246	2 053	3 513
	ellers	17 770	10 016	24 728	42 821	46 420	15 931	10 183	10 081	28 687	51 565	13 997	2 391	2 262	3 872
	totalt	37 079	27 119	49 274	72 180	79 941	50 309	56 526	61 165	89 830	143 334	93 456	58 457	81 689	92 332
Totalt		16 668	18 991	20 889	23 220	24 034	24 225	25 078	23 523	20 689	21 965	22 974	24 060	24 849	26 164
		261	114	136	717	501	490	736	672	994	675	430	352	748	580
Totalt	(ekskl. fisk)	3 050 356	3 325 392	3 789 730	3 651 871	3 558 274	3 541 344	3 513 433	3 319 009	3 494 795	3 742 432	3 676 092	3 956 971	4 203 534	4 835 766
Fisk sin andel av eksporpen		81,7 %	82,5 %	81,9 %	84,3 %	85,2 %	85,4 %	86,0 %	85,9 %	83,1 %	83,0 %	84,0 %	83,6 %	83,1 %	81,5 %

Import 1 000 NOK

		1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008*
Kjøtt og kjøttvarer	DK	91 496	81 785	78 490	71 896	57 686	115 409	135 027	92 623	111 577	162 254	276 368	198 681	224 153	215 615
	DE	19 949	21 733	15 859	22 978	14 957	15 181	12 780	13 444	14 728	16 748	34 253	35 309	109 410	198 233
	NZ	26 709	15 634	19 538	33 130	31 293	37 686	35 731	41 227	35 639	42 738	27 614	21 929	71 188	109 572
	ellers	272 756	306 943	248 333	243 162	261 654	270 901	350 799	337 840	337 840	481 282	521 420	529 999	502 154	657 243
	totalt	410 909	426 095	362 221	371 166	365 589	439 177	534 337	485 133	643 226	743 161	868 233	758 073	1 061 994	1 186 040
Fisk og fiskevarer	DK	513 670	424 294	463 332	586 260	553 963	440 695	442 072	516 183	401 295	458 905	463 152	676 967	753 682	858 556
	RU	369 247	398 841	520 088	829 897	1 102 108	1 253 827	1 345 366	1 071 622	676 320	619 290	539 371	604 678	714 735	601 322
	IS	148 095	242 422	332 843	341 243	388 897	424 267	533 633	364 945	243 525	304 846	291 047	424 360	472 369	516 731
	ellers	632 464	787 535	934 870	1 118 853	1 028 659	1 391 425	1 288 354	1 118 319	1 290 497	1 494 424	1 762 750	2 124 018	2 742 164	2 380 395
	totalt	1 663 477	1 853 092	2 251 133	2 876 253	3 073 627	3 510 214	3 609 424	3 071 069	2 611 638	2 877 465	3 056 320	3 830 023	4 682 950	4 357 004
Potetindustri	DE	5 714	7 668	5 602	5 148	4 802	3 032	3 291	3 778	6 813	6 838	9 482	12 541	13 174	13 843
	ES	12 393	14 682	16 550	19 916	15 726	19 325	15 077	13 086	17 646	16 853	13 568	12 790	12 985	13 272
	GB	3 878	6 799	2 958	4 427	7 193	6 381	9 616	14 244	13 981	13 603	10 921	9 822	8 950	9 383
	ellers	16 175	15 802	15 416	18 329	19 316	16 521	25 049	18 920	17 126	17 736	25 169	27 383	29 806	25 595
	totalt	38 161	44 950	40 525	47 819	47 036	45 258	53 033	50 028	55 565	55 029	59 140	62 536	64 915	62 093
Konserves	DE	44 896	44 500	38 166	49 262	59 025	49 626	50 455	43 114	43 405	65 362	85 127	92 805	119 887	173 270
	SE	71 276	50 693	49 056	54 093	63 454	70 543	79 043	92 737	92 514	97 104	108 769	131 528	148 677	160 415
	US	146 670	170 005	194 792	212 291	260 762	283 094	283 579	264 175	248 082	248 620	248 990	304 370	312 327	281 587
	ellers	650 148	713 139	737 530	789 220	831 468	799 994	756 094	740 399	820 279	847 425	843 296	960 491	1 129 425	1 296 721
	totalt	912 990	978 338	1 019 544	1 104 866	1 214 709	1 203 257	1 169 171	1 140 425	1 204 280	1 258 511	1 286 181	1 489 195	1 710 316	1 911 993
Olje og fett	PE	143 640	76 355	287 237	18 860	115 166	289 765	208 723	283 616	152 169	139 535	412 135	305 400	402 503	667 003
	SE	49 665	42 005	61 265	69 463	102 345	125 278	129 225	123 050	163 906	315 557	371 511	373 659	461 771	605 202
	DK	101 916	116 413	180 749	319 967	146 530	119 927	197 387	312 260	322 662	386 532	277 913	367 734	522 919	546 259
	ellers	386 081	532 685	564 489	970 170	681 321	416 425	798 180	638 858	771 177	1 017 259	902 514	1 363 029	1 544 334	2 830 207
	totalt	681 303	767 458	1 093 740	1 378 460	1 045 362	951 395	1 333 515	1 357 785	1 409 914	1 858 883	1 964 072	2 409 822	2 931 526	4 648 671
Meierivarer	DK	113 189	120 573	117 979	121 575	118 480	115 099	123 266	139 833	161 228	195 172	202 758	197 133	221 667	237 606
	FR	45 441	38 907	39 945	42 640	50 895	51 473	59 798	61 264	69 054	75 413	80 578	96 909	104 912	123 345
	IT	3 473	4 165	3 798	3 042	11 316	11 787	15 025	22 509	26 688	31 409	42 896	44 174	49 340	57 359
	ellers	36 091	31 687	38 128	65 357	72 811	67 397	53 943	56 497	67 731	98 984	115 057	125 236	145 275	157 988
	totalt	198 194	195 332	199 850	232 614	253 503	245 755	252 032	280 103	324 700	400 977	441 290	463 451	521 195	576 299
Kornvarer	DE	45 987	43 650	43 503	47 158	98 780	138 288	133 577	120 167	140 859	170 531	151 311	206 624	253 905	214 345
	FR	25 894	28 288	30 779	33 537	66 808	57 902	43 380	43 866	72 255	146 311	110 380	123 040	164 626	149 395
	NL	95 453	132 797	136 445	130 110	109 808	90 568	141 036	152 005	153 383	224 182	224 413	179 412	230 063	136 551
	ellers	276 335	423 344	510 405	573 733	463 627	526 305	631 349	642 932	700 747	527 247	528 580	629 973	702 884	877 625
	totalt	443 670	628 079	721 132	784 539	739 022	813 063	949 342	958 970	1 067 244	1 068 271	1 014 684	1 139 049	1 351 478	1 377 916
Dyrefôr	DK	121 686	75 967	83 717	188 677	181 714	110 109	135 765	195 789	223 681	194 325	202 278	243 920	289 037	358 081
	NL	17 162	17 454	16 652	51 459	45 409	66 652	47 480	59 094	47 165	42 607	28 094	86 499	84 232	159 232
	FR	38 960	44 403	34 095	48 103	54 045	67 831	58 235	56 915	53 543	77 317	83 992	94 233	98 191	113 084
	ellers	315 186	247 691	250 656	350 426	404 658	329 265	246 616	263 312	267 838	310 455	338 019	454 274	494 604	376 270
	totalt	492 993	385 515	385 119	638 664	685 826	573 858	488 097	575 109	592 227	624 705	652 382	878 925	966 065	1 006 666
Bakervarer	SE	182 536	209 129	219 448	260 178	290 866	313 235	349 548	369 079	389 410	444 294	432 049	493 678	600 587	641 867
	DK	143 708	154 013	166 164	197 077	213 858	221 476	191 343	195 483	237 222	247 356	243 944	260 248	289 848	331 312
	DE	27 397	30 393	29 162	60 738	45 081	47 203	59 545	78 516	110 790	151 732	157 665	177 841	208 904	220 282
	ellers	193 375	193 126	208 971	242 307	320 734	343 527	399 991	435 980	486 615	568 199	636 295	710 842	746 470	872 689
	totalt	547 016	586 661	623 745	760 300	870 359	925 441	1 000 427	1 079 057	1 224 037	1 411 581	1 469 953	1 642 610	1 845 810	2 066 150

		1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008*
Sjokolade og sukkervarer	DK	565 058	566 407	518 099	524 001	496 661	520 148	607 239	569 458	606 691	561 437	524 981	607 180	605 276	621 270
	SE	332 418	398 122	398 435	346 375	370 307	422 110	405 703	358 463	387 313	427 680	391 186	392 341	388 320	429 904
	NL	138 708	127 436	119 865	142 526	126 040	145 245	129 049	137 452	186 725	216 100	209 762	259 996	295 214	377 733
	ellers totalt	505 417 1 541 601	598 279 1 690 245	681 832 1 718 231	719 100 1 732 002	665 309 1 658 317	565 372 1 652 875	627 830 1 769 821	674 629 1 740 001	692 743 1 873 471	787 013 1 992 230	789 477 1 915 406	899 139 2 158 656	964 716 2 253 526	973 537 2 402 444
Andre næringsmidler	BR	14 381	16 321	19 027	19 940	5 997	2 766	4 614	5 326	2 733	6 428	62 146	118 925	240 914	510 416
	SE	132 935	145 768	173 809	213 917	231 468	289 651	242 809	267 249	316 802	299 588	312 389	317 628	373 511	414 617
	DK	171 562	172 536	199 151	202 294	218 667	221 342	223 788	219 093	244 740	272 785	276 454	303 873	288 114	286 056
	ellers totalt	690 772 1 009 650	632 934 967 559	725 729 1 117 716	800 927 1 237 077	852 270 1 308 401	889 112 1 402 872	946 727 1 417 938	954 636 1 446 304	980 193 1 544 468	1 163 191 1 741 993	1 209 002 1 859 991	1 391 664 2 132 090	1 622 011 2 524 550	1 810 191 3 021 281
Drikkevarer	FR	280 128	233 214	272 102	321 421	383 470	456 857	491 774	534 347	614 670	659 164	694 998	775 400	925 287	1 015 833
	IT	71 379	88 075	90 333	96 560	127 630	174 937	214 713	314 539	356 414	324 503	365 228	406 886	484 404	562 186
	GB	131 263	126 757	144 094	136 954	140 370	109 423	121 309	112 925	152 773	175 337	223 933	257 616	256 711	323 016
	ellers totalt	588 366 1 071 137	689 122 1 137 168	809 176 1 315 704	819 252 1 374 186	1 054 345 1 705 815	1 087 035 1 828 253	1 122 058 1 949 854	1 137 228 2 099 039	1 445 745 2 569 602	1 452 781 2 611 786	1 448 687 2 732 847	1 535 683 2 975 585	1 782 611 3 449 013	1 944 667 3 845 703
Tobakk	DK	63 626	18 785	15 281	15 476	18 530	30 293	46 879	46 641	98 567	115 407	124 996	123 857	164 773	353 515
	CZ	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4 651	20 472	141 787
	SE	26 637	31 377	29 005	26 673	37 428	40 388	47 344	62 916	74 039	119 188	105 208	56 906	93 728	135 079
	ellers totalt	115 869 206 132	47 532 97 694	47 184 91 470	-5 169 36 980	60 048 116 005	84 897 155 578	94 595 188 819	98 837 208 394	117 380 289 986	127 689 362 284	235 543 465 747	251 573 436 986	335 479 614 452	243 840 874 221
Totalt	9 217 232	9 758 186	10 940 131	12 574 927	13 083 572	13 746 997	14 715 808	14 491 417	15 410 358	17 006 874	17 786 248	20 377 003	23 977 791	27 336 481	
Totalt (ekskl. fisk)	7 553 755	7 905 094	8 688 998	9 698 673	10 009 945	10 236 782	11 106 384	11 420 348	12 798 720	14 129 409	14 729 928	16 546 980	19 294 840	22 979 477	
Fisk sin andel av importen	18,0 %	19,0 %	20,6 %	22,9 %	23,5 %	25,5 %	24,5 %	21,2 %	16,9 %	16,9 %	17,2 %	18,8 %	19,5 %	15,9 %	